

BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala II Estante 4 Plúteo 3

~~42-7-3~~

132,3

IOHANNIS
BERNARTI

DE
Vtilitate legendæ Historiæ

LIBRI DVO.

Ex Coll. R. de Leyden, y celebris

ANTVERPIAE,

EX OFFICINA PLANTINIANA,

Apud Viduam, & Ioannem Moretum.

M. D. XCIII.

5
I V S T O L I P S I O
VIRO CLARISSIMO
IOHANNES BERNARTIVS
DEDICO, CONSECROQUE.

ADOLESCENTIAE meae
primitias visum tibi conse-
crare, Lipsi clarissime virorū,
mea causa, tua, seculi. Mea;
qui amicorum tuorum albo nuper ad-
scriptus, tibi per insana hæc arma Musas
profugas, in hanc urbem, veterem suam
sedem, eruditorum omnium plausu ac
gratulatione reducenti, nouæ amicitiae
libamentū aliquod offerre æquissimum
iudicavi. Tua; qui Senatus litteratorum
Princeps ab omni legitimo censore in
hoc lustro lectus, cultum & obseruatiā
ab omnibus litteraturæ melioris candi-
datis iure quodam tuo tibi vendicans,
2 magni

magni cultus, magnæ obseruantiaë exiguu hoc pignus non reiciies, si noui peculiarem tibi humanitatem, qua non minore cum laude vincis omnes quàm eruditione. Seculi, in quo Momuli quidam semibarbari, semilatini, simul atque binas voces aut formulas malè vinctas possunt effutire, tantos sibi sumunt spiritus, vt omnibus de re, de phrasi, de verbo diem dicant: & cùm ipsi nihil edant, nescio quid tamen in alienis scriptis difficiles Aristarchi desiderant. planè vt non vanè timeam eos tenellam hanc & adhuc in cunis vagientem prolem nedum pressuros, sed oppressuros, nisi in ipso frontispicio LIPSI mei nomen præfulgeat. Quo lecto, statim diffugient, respuent, nec vlllo pacto feret noctuë hunc Solem. Audaculus fortasse aliquis ac insolens à longè nugabitur magis quàm loquetur: sed tu vnus propicius dum mihi sis Iupiter, eius garritum cum nostro Comico non æstimè titiulicio: dum probè sciã, id quod tu probas, probatū iri doctis, quibus etiam solis probari cupit Bernartius. Tibi igitur hoc quicquid est mei laboris

atque

atque operæ do atque dico: tu dedicanti, doctissime Belgarum, faue, ac nostris pascerculis inter tuas aquilas pennas largire. suauī beniuolentię & amoris aura (quod occepisti) sustine hunc animum, qui est & erit æternū tibi tuisque deuotus. Vale. Louanij, VIII Id. Sept. ∞ IO XCII.

BENIVOLVM LECTOREM
SALVERE IVBEO.

PRIMUM ingenioli mei factum
habes, mi Lector. subsiste paulis-
per, non diu te morabor: nec antè
rem aut præter rem multa præfa-
bor. Censoribus tatum nonnullis, qui, vt nunc
tempora ac mores sunt, censuram passim sine
suffragio gerunt, respondebo, idque breuiter,
quoniam, vt ait vetus Poëta,

Pindarus

* *Ἰστὰμ ἀυτῶν ἑῶν εἰς δὲ τὰν τρία ἔπεια διαπέσει.*

* *Iustam ad
causam
tria verba
sufficiunt.*

In re, in stilo (vtinam vanus vates sim!) erunt
que culpent, sine tamè nostra culpa. de re enim
quid turbant? Historiam iuuentuti nostræ
(huic enim scribimus, nec rerum vsu peritos
sumpsimus formandos) commendatam cupi-
mus: quam testem temporum, lucem verita-
tis, vitam memoriæ, magistram vitæ, nuntiam
vetustatis, Suadam nostram Romanam appel-
lasse, & hac sententia omnes omnium virtu-
tum atque disciplinarum utilitates complexam
scimus. Hoc ne offendit? Minimè, inquit, sed

Odyss. 4.

* *Odi ego candida illa Homeri vox*

porro,
Rectè di-
cta alijs,
iterum ser-
mone am-
plectis

* *ἔχθρὸν δ' ἐμοὶ ἐστίν,*

Ἀδύτις ἀριζήλωτος εἰρημέναι μὴ δολοχέειν,

auribus nostris insonat. Audio & ego illam,

☞

☞ probo. Sed quid? quasi nescias, inquit,
F. Patritium, I. Bodinum, F. Baldunum,
I. Pontanum, & plerosque alios hanc viam
ante te ingressos? Sustinete paulisper nigrum
calculum, boni viri; scio ingressos. sed an vsque-
quaque pede recto illam peragrarint, iudicent
illi, quorum propria cognitio hæc & censura.
ego nihil desinio, quoniam didici turpe esse, præ-
sertim adolescenti, arrepta virgula censoria ar-
bitri honorarij induere personam. lubensque
ea propter iudicium meum in iudicium mitto,
atque ijs subijcio, qui potiores isthac præ me
cernere ac diiudicare. hoc solum dico, ingredi
& me cum venia hoc iter. & licet multa illi
habeant, adeo tamen non omnia, vt & nos
quoque de utilitate legendæ Historiæ scri-
psisse, non exscripsisse fidenter profitear. illorum
in manus omnium versantur, en nostra damus;
conferte. Nec plura de re ad stilum transeo,
quem inæqualem fortasse nec vndique sui simi-
lem dicent. O ipsos albamete! qui id mihi vitio
vertunt, quod doctior aliquis in laudem. nun-
quid interdum Oratorem, interdum Dislo-
gistam, nonnunquam Interpretem ago? & in hac
varietate sermonis nunquid vario vtendum
stilo? liquet. At erunt fortè alij qui in arctum

☞

nos

nos redigent, & concludent tantum finibus
Tullianæ phrasîs. Quàm risi cùm hoc in men-
tem venit! equidem uniuersè testor, amare me
ac venerari tersam illam natiuamque Cicero-
nianæ dictionis formulam, agnoscere Tullium
summum esse Latine linguæ autorem, & à
cuius autoritate non cadit pronocatio: sed non
solum. Quid enim? si quid scitum, si quid ner-
uosum habeat decima illa Musa Plautus no-
ster, si quid Liuius, Salustius, Plinius, Seneca,
Grammatici antiqui, denique Iurisconsulti no-
stri, qui vocabulorum sibi vim ad eò iure quo-
dam suo præ ceteris vendicant, ut doctis pas-
sim suffragantibus acerrimus quidam Criticus
scripserit, proprietatem ac puritatem Latine
linguæ ex solis Pandectis posse restitui, an neg-
ligam, quia vulgo aut non lectum aut negle-
ctum? nec colores ex eorum officina petitos,
quorum testimonia vim sententiæ apud erudi-
tissimum quemque semper habuerunt, aliquan-
do inspergam? propter eorum morbum quibus
etiam alabaster vnguenti plenus (ut Cicero ait)
putescere videtur, aut propter magistrorum
quorundam stultitiam, qui etiam nunc Mida
aures habentes, damnandum censent quicquid
non capiunt, neque ferunt bonas artes (cum

Liuius

Liuius loquor) subolescere? nihil vident, inquit
ille, qui Solem non vident. Tu mecum, æque ac
candide Lector, probum ac rectum habe quic-
quid probi ac prisca illi scripserunt. neque cog-
noscendi quoque ac examinandi solum ani-
mum adfer, sed ignoscendi. Non ad regulam,
non ad perpendicularum libellamque, non ad ob-
russam hæc exige, non denique, quod Pinda-
rus inquit,

* Βελαίς, ἐν ὄρθαίς Παδάμαρδύος

iudica. Nouitj sumus atque tyrunculi, qui ad-
usque medium litteraturæ ad eò nondum per-
uenimus, ut ex assiduo propemodum maximorum
tractatu autorum, velut attrito crebrius
silice, pauclus solum (quod modestius multo
quàm verius de se litteratissimus ille Etruscus)
veri scintillas nos excudisse, tantumque flam-
mæ rapuisse fomites, ut in nocte cæca ac illu-
ni aliquid iam tantum fulgoris mihi sublucescat,
ingenue agnoscamus. Sicubi igitur in vasto hoc
litterarum pelago ingenioli nostri cymbam flu-
ctuare, & de suo cursu depulsam periculosè
iactari fortè notabis, non te ideo minus huma-
num, benignum, aut beniuolum præbe. sed quod
stricto iure posset negare seueritas ac grauitas,
id ætati concedat beniuolentia tua ac caritas:

* Sententiis
rectis ac ri-
gidis Rha-
damanthi.

S

quo

quo his veluti secundis adiuti ventis, in lit-
tus saltē, si in portu non licet, salua rate, &
vectore exponamur, & etate magis firma, fir-
miora deinde, & magis (vti spero) ad tuum gu-
stum aliquādo demus. quod facturum me spon-
deo, modo faueat non Philosophorū illa Pallas,
non Poëtarum Phœbus atque Musæ, sed vera
nostra Minerua CHRISTVS, veri Dei
& omne donum perfectum.

Iacob. 1.

A N N V E A E T E R N A S A
P I E N T I A P A T R I S.

N. OV.

N. O V D A R T I
I. V. DOCTORIS CLA-
RISSIMI, ET METROP. ECCL.
Mech. Canonici, in lectissimi iuuenis
I. Bernartl primum opus.

Q V A L I A deinde dabit, qui sic praludit? &
offert

Ingenij hos flores primitiâsque sui?

Scilicet, ostendens Bernartius ungue leonem,

Tyro docet quantus postmodo miles erit.

At bene Lipsiaca sese ac sua consecrat aræ,

Ius quoniam Phœbi Lipsius omne tenet.

IN

14
IN ACCVRATISSIMOS
IVRIS ET ELOQVENTIAE
laude illustris iuuenis Iohannis Bernartl de vtilitate legendæ Historiæ libros ode panegyrica IOHANNIS PALVDANI.

Concussa sub pluuijs diu MACHLINIA,
Infesta sortis inter dura vulnera,
Zephyrus secundis incipis afflarier;
Vt efferas POLO caput, dum PALLADOS
(BERNARTII naçta hic TVBAM) curas SACRA;
Vt auribus polita doctis infones,
Et concionis gratulantis murmure
Felix ALVMNO prædiceris, ÆGIDE
Qui TVLLIANA sedulus se munit,
Vt BARBARORVM mox gregem medium secet.
Huc huc vorate concito viam gradu,
Quos docta mulcet CULTIORVM lectio,
BERNARTIANVS FOETVS, en auibis bonis
Adest, apertum contuetur aëra:
Tam multiformi fabricatus PALLADE.
Formatus illâ lege, & obseruantia,
Vt nil deesse, nil superfluum putes;
Miranda nam rerum latet profunditas.
Si tristis hic frontis ælosæ enigmate
MOMVS, notatione quid decerpere
De laude facti gestiât, culpam feret,
GRVDIAE MINERVÆ iussu apertè in vulgus it.
SENIVM extimescet hand EDACIS TEMPORIS:
Annos

15
Annos feret, nec interibit, artibus
Dum laus erit, stabuntque digna encomiis.
HISTORIAE amabilis probe hic FRVCTVS patet,
Delectat, hic DEMOSTHENES, docet, mouet:
Hic ore pleniore PLAVTVS intonat.
Vt dulcis HYBLAE peruolat flores apïs
Operosioribus fauis, fragrantia
Conditque mella, in somnibus conatibus;
Sic scripta DELIBANS ^{gramma} veterum ΣΟΦΩΝ
BERNARTIVS, suavi stilo mirabilis,
Mirâ eruditionis affluentia
Abstrusa cunctis sensa, ab imis eruit:
Aequauit hic nostrum, vetusto, seculum
Cultissima lepore lingua, POSTERI
Quam promouebunt amula, IUVENIS, phrasi,
Laude excitati, sic deinde PVRIOR
SERMO vigebit, & SVAILOQVENTIA
Agestiorem BARBARÏ morem exuent.
Cresce igitur, & FRVCTVS fer OPTATISSIMOS,
BERNARTI, OLYMPO quod deus te post beet,
Et LITTERATVM posteris fama asserat.

IN

16
IN IANI BERNARTI
DE UTILITATE LEGEN-
DAE HISTORIAE.

VT fortunatum quondam dicebat Achillem
Magnus Alexäder, magni rex maximus orbis,
Praconem quòd virtutum inuenisset Homerum:
Sic ego felicem, sic t'erque quat'erque beatam
Historiam dico, cui contigit, antè iacenti,
Per te BERNARTI, p'erque hac tua scripta, lenari.
Namque (nefas!) multis multum despret'a iacere
Qua priùs, & cuius nimium sordere voluptas
Cæperat, incipiet summo se tollere cælo
Nunc, postquam obscuros fructus, pressosq; tenebris
Erui hoc scripto, BERNARTI: differis in quo
Lector in historia fructus haurire legenda
QVOS queat, idque queat QVANAM RA-
TIONE viâque.

G. Buitevvegus.

IN

17
IN IOHANNIS BERNARTI,
DE UTILITATE LEGENDAE
HISTORIAE, LIBROS.

ATOLLIT meritò felix MACHLINIA
cristas,
Dum BERNARTS ciuem iactitat esse suum.
Nec minùs exultat PHOEBI gens GRVDIA
nutrix,
Tam docuisse, bonum, quàm genuisse, putans.
Audiat hac CLIO, dicet, meus ille, tacete,
Omnibus Historia qui reseravit opes.

Carolus Pontanus Louan.

AD

AD LECTOREM.

13

QUOD *conspēcta pharus vario dat lumine
vasta*

*Aequora sulcanti, cū vaga luna silet,
Et quod lustratis Phæbi dat flamma tenebris,*

Erranti in siluis dum manifestat iter;

Hoc dat præstanti methodo. BERNARTIVS illis

Cognitio varia quæ is placet Historia.

Nam commonstrat iter, veros decerpere fructus

Qui possint, doctè è disputat atque docet.

AD AVTHOREM.

O Felix nimium liber hic, quem prima iuventa
Conspicuum supra reddidit invidiam.

Quò tandem euades docto spectabilis orbi,

Hæ si primitiæ nomen ad astra vebunt?

Rene. van Ryfwick, Nouiomagus.

I. BER.

I. BERNARTI
DE UTILITATE
LEGENDÆ HISTORIÆ
LIBER PRIMVS.

CUM ab eo tempore quo primūm
certam vitæ rationem institui, &
in Louaniensī hac Musarum ac
Gratiarū sede melioris litteraturæ
candidatum profiteri me cœpi, id
semper spectassem sedulò vt pro-

batissimis viris quā maximè probarer, & me ad
eorū amicitiam applicarē qui erāt ingenio atq;
litteratura præstantissimi, vel ea sola ratione,
quòd vt aromata tangētibus semper aliquis ad-
hærescit odor, sic bonos ac eruditos frequen-
tantibus aura aliqua virtutis ac doctrinæ; siue id
accidit quia à rectis mentibus, non ambitione
sed officio incensis, diuina nunquam abest be-
nignitas; siue tāta vis est in optimis artibus, qui-
bus optimo iure nomen humanitatis tribuitur,
vt illarum ope facillimè earū cultores adaman-
tino quodam amoris vinculo nectātur; cūm ho-
mines eruditos peramanter obseruarem, nullo
negotio consecutus sum vt illi mihi parem vo-
luntatem reddentes cumulativè gratiam re-
ferret. Erat autem mihi magnus vsus cum Gu-
lielmo Huysmanno, publico Latinæ linguæ in
collegio Buslidiano trilingui professore, viro in
cuius fronte, oculis, vultu, habitare humanitas,

*Amicitia be-
norum fru-
ctus.*

*Facile con-
ciliatur.*

*G. Huysman-
nus.*

A in cuius

DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
in cuius pectore fides, candor, & simplicitas, gra-
uitas denique comitasque pari libra videban-
tur. Sermo illi facilis idem ac profluens, non atti-
xiē, non moleste diligens, magisque similis neg-
ligenti, candorem tamen vbique latinitatis &
quasi pudicitiam præ se ferēs. In scriptione vbi-
que fastidij expultrix, lectionis inuitatrix blan-
ditur varietas, vbique numerosus ambitus, grata
concinnitas, pura venustas, ac talis planè color,
qualis Apellæis dicitur fuisse in tabulis, elucet,
viuit, ac spirat. denique ne longius euager, vno
veroq; verbo dicam, **πᾶν ἐπ' ἀληθείᾳ πεπλασμέ-
νον ἐκ διδῶς ἔργον.* Cum hoc igitur viro & sermo
mihi fuit de litteris creber: & si quis locus illi
aut mihi multa legenti explicatu difficilis inci-
disset, iucūda sæpius disceptatio, nec infrequens
quoque sed non infructuosa ambulatio; cū sem-
per aliquid discerem, nunquam nisi doctior re-
cederem. Quod ipsum, si vnquam aliàs, die quo-
dam æstiuo certè accidit, quo ego eum pomeri-
diano tempore offendi in cubiculo diligentissi-
me legentē. Salutauī; & sicine tu semper Huyf-
manne in libris, chartis, noctu, diu, assiduus, ac-
cubuuus? inquam. ille adsurgēs; & suauiter, tu mi
Bernarti es? inquit. primam pædectarum nostrarum
partem modò in manus sumpseram (erat enim
Duaci post solemnina experimenta Iurif-
consultus renuntiatus, nec planè ita Musis istis
mansuetioribus addictus, vt non oculos sæpius
mētēq; flecteret ad nostram Astræam) & val-
dè optabam ad manū laurus fuisset quam mor-
derem, ita præcordia mihi saliebant ad risum.
Quid enim tam infandū somniauit vllus ægro-
tus.

*Totus in ve-
ritate effusus
ex leue ra-
mus.

Docti cur
visendi.

Dialogi occa-
sio.

3
tus, quàm illud quod ad totum hoc Pomponij
caput (& simul librū propiūs admouens cogno-
ui quod versaretur in titulo de *Origine Iuris*)
comminiscitur potiūs quàm commentatur Ac-
cursius noster, vir alioquin planè talis, vt eum, si
cūm latialis phrasis, tum præcipuè antiquitatis
magis fuisset peritus, omnibus tam Græcis, quā
Latinis interpretibus Iuris, si mei arbitrij res fo-
ret, antepone non dubitem. Sed hoc lumine
destitutus, mirū quàm ille sæpius, quasi in Cim-
merios delatus esset, cæcutiat, quàm frequenter
ludos faciat equite aded non plaudente, vt ado-
lescentulis etiam sese ridendum præbeat. Quo
magis gratulor tuæ felicitati tuorumque simi-
lium, mi Bernarti, qui instinctu quodam affla-
tuque diuino sic sub Iustiniano stipendia mere-
tis, vt Mnemosynes interim filias non deseratis.
Quinimo cottidie meliore ista litteratura ani-
mum excolitis, & per latos ac lætos illos histo-
riarum campos attentiore mentis oculo vaga-
mini. Perge, te quæso, gnauiter, & in hoc iuue-
nili vere fac sementem, quo aliquando immor-
talitatis facias messem. conantur, scio, hoc insti-
tutum dissuadere rabiosuli quidam & crassa ru-
sticitate feroculi, qui defluentibus oculis vere-
que noctuinis, cum Anaxagora niuē atram iu-
dicantes, ita etiam obbrutuerūt, vt frugibus in-
uentis glandem adhuc defendere pugnaciter
pertinaciterque quo iure, quaque iniuria obsti-
nauerint. Quorum fœdorum hominum fœdis
vocibus, allium, hircum, canem, capram, suem
(quod ille inquit) olentibus planè, vti facis Ber-
narti, contemptis, hoc à tuo Huyfsmanno audi.

De Accursio
sententiano
Ira.

Littere I. C.
utilissima.

Itidem Histo-
ria.

Contraria opi-
nio resurgit.

Historia
tam prouata
& publicam
dirigit.

C. Veranne-
manus, lioteca

I. Varicius,
A. Vosber-
gius, fami-
liares mei.

Simulatio
detestandum
vixit.

ut nauis quæ sine clauo inter fluctus iactatur, sic
mens quæ vel in Reipublicæ cura, vel in quo-
cumque liberalium artium genere sine Histo-
riarum gubernaculo versatur. vixdum finierat
Huysmānus, cum Cæsar Veranneman, amplif-
simi Regij Consiliarij Ferdinādi Veranneman,
nostra laude maioris viri laudatissimus filius, in
Musarum ac Gratiarum sinu altus ac educatus
iuuenis, familiaris meus, cubiculū eius ingres-
sus est; & cum eo Iacobus Varicius & Arnoldus
Vosbergius spectatissimæ modestiæ ac doctrinæ
iuuenes, quibus cum diutissimè vixi atque con-
iunctissimè. suspicatusq; ex ipsa intentione sin-
gulorum altiore inter nos esse sermonem, va-
catis ne? inquit, an molesti interuenimus? dicit
te obsecro, & abimus; iamque auertebant. cum
ego; minimè, minimè inquam; quinimo vellem
maturiùs interuenissetis, delectasset enim vos
accuratissimus Huysmāni nostri sermo, qui dux
& doctor nobis ad meliores artes, de suauissimo
historiarum fructu modò cœperat differere. nos
verò, inquit Varicius, & sermo ipse infinita vo-
luptate adfecisset, atq; id ipsum quòd saltē iam
venimus delectat, neque enim spero ob nostram
præsentiam intercludet venam huius suauitatis
vberimus hic omnium doctrinarum fons. ibi
hilariorē vultu Huysmānus, modestiùs, inquit,
de modesto mi Varici; nec plus pignoris (quod
aiunt) depone quàm mea pecunia possit redi-
mi. ego vberimus omnium doctrinarum fons?
qui salubribus doctrinæ melioris aquis tinxi
modò animum, non merfi. Quod sentio, subie-
cit Varicius, dico; nec aliud clusum in pectore,
aliud

aliud promptum habeo in lingua. Quinimo
cum Phœbo illo vatum

Homer.

Εὐχρὸς γὰρ μοι κείνος ὁμῶς αἰδάο πύλησιν,
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθη ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δ' ἐπέη.
Hostis enim mihi ille perinde ac inferorū porta,
Qui aliud quidem celat in præcordijs, aliud ve-
rò dicit.

Laudo, inquit Huysmannus. & animum istum
omnium vestrum tam promptum erga me, tam
propensum, nisi mutuo amem, & sicubi possum
dirigam ad candidam illam virtutis ac eruditio-
nis calcem, durus sim ac inhumanus. excipiens
Vosbergius, nunquam deerit, inquit, dirigendi
nos ac corrigendi in lubrico hoc ætatis facultas,
aut occasio, velim non ocium. At iam filum ser-
monis cum Bernartio nostro modò cœpti, per-
texe, quæso, si vacat. Semper vaco, inquit Huys-
mannus, ingeniis quibus discere vacat. Sed vos-
ne valde vacui iam? Quid ita? inquit Veranne-
manus. Quia, inquit, cum omnium optimarum
artium, tum præcipuè historiæ hostibus parata
nobis erat conflictatio, quam longiorem futu-
ram prospicio, nec ordiendam si abrumpēdam.
alacriter Verannemanus, ô faustum ac felicem
hunc diem, quo insperanti mihi, sed valde op-
tanti accidit vt in istum sermonem delabere-
mini. perge, quæso, mi Huysmanne, & aduersus
noctuas has quæ ad tenebrosa acriter oculos
pandunt, claudunt ad veræ prudentiæ lucem;
splendidum doctrinæ tuæ radium emitte, cor-
ruent. & cum non diem tantum sereniorem, sed
nec umbram subillustrem satis ferant, non sus-
tinebunt vel momēto hunc Phœbum. Nobis

Iuuenti mo-
nitiis opus.

sermo quamlibet lógus aded non erit ingratus, vt quo lógior fuerit oratio tua, eo maioré nobis voluptatem pariet. Huyſmannus subridés, ma-
 cte animo, inquit, adoleſcés, & perge amare vir-
 tutem ac doctrinam; que ſicuti mihi iamdiu ca-
 rum, ita aliquando te efficiét clarum. ego ſpon-
 deo. quoniam vt nautis in tempeſtate ortus Ge-
 minorum ſpem magnam præbet tráquillitatis,
 ſic mihi amor ac ardor diſcendi in adoleſcente
 non leue futura virtutis argumentum. voto ve-
 ſtro ſatiſfiet, lubenſque aperiam cogitationes
 meas, ſi illud à vobis antè impetrauero, vt vos
 quoque ſermonem hunc noſtrum adiuuetis,
 & ſi quid nos lateat aut prætereat ſuppleatis. Ex-
 cipiens Varicius, quis noſtrum, inquit, tam in-
 ſignitè impudens, aut tam prodigioſè ſtultus, vt
 quod te lateat aut fugit, ſe ſcire exiſtimet? ſi
 quid tamen erit quod intelligemus te non tam
 omiſiſſe quàm reliquiſſe, vſque aded non defu-
 turum me mihi, vt non quieſcam interrogan-
 do, monendo, donec à capite ad vſque calcem
 (vt ſic dicam) cuncta edifferas, liberaliter reci-
 pio. & ego ſpódeo, ſubiecit Verannemanus: &
 ego reſpódeo, inquit Voſbergius: & ego reſti-
 pulor, inquam. Hæc cōſpiratio quædam eſt, in-
 quit Huyſmannus, ſed an tam rigidi futuri, vt
 Bernartio noſtro aliã in hac ſcena perſonã ad-
 ſignari abnuatis? quam? inquam. Ne boni viri
 ſeſe inauditos conquerantur damnatos, inquit,
 & maiorem voluptatem habeat hæc noſtra ſer-
 mocinatio, oblitus te Bernartiũ pro illis hodie
 poſtulabis. placet conditio, inquit Verannema-
 nus. & nobis, ſubiecere Varicius & Voſbergius,
 incle-

inclementi vultu ego, Homines infidi, inquit,
 ſiccine dum vobis bene ſit, commilitonem de-
 feritis? apagite, non ita me ludit dulcis illa phi-
 lauria, vt nunquam ipſe congrediar mecum,
 nunquam, quod Flaccus inquit, de tergo in pe-
 ctus manticam reuocem. nec ita mihi inexplor-
 ratus ſum, vt vobis plus de me credendum ſta-
 tuens quàm ipſi mihi, vel in cauſſa etiam opti-
 ma cum Huyſmanno noſtro me componam &
 velut includam in eodem campo, nedũ in iſta:
 qua vt vel primorem ſpeciem veri habeat, non
 Cicero ipſe patronus, artis ingenijque adſcitis
 omnibus ſubſidijs, queat efficere. Nihil cauſſæ
 eſt cur hac ratione hanc prouinciam detractes,
 inquit Varicius ſubridens, dicitur enim hodie
 Iuriſconſultis noſtris familiare, perditam litem,
 omniſque iuris ſubſidio deſtitutam, ſuperiorem
 efficere, & pro materia obiecta omnes leges in-
 terpretari. & maximè nobis in votis eſt illud ar-
 tificium de tuo penu depromptum propiũ in-
 tueri, & an bonæ ſpei ſis cognoscere. Etiam ri-
 des, & vulneri vulnus addis? inquit. pectus tuũ
 roga, non dicet id eſſe pro vetere illo & fido in-
 ter nos amore. Huyſmannus moto leuiter capi-
 te, & manum mihi blandè premens, nec ſine
 riſu; Pro eo quantum me amas, & quantum te
 amari à me ſcis, ſine hoc impetrè à te hodie mi
 Bernarti, inquit. Hæc quidem vis eſt, inquã ego.
 Caſar videor, ita hac arcta obteſtatione iugu-
 lum petit iſte Brutus. age fiat; & omnia te non
 ſolũ à Bernartio impetrare, ſed imperare poſſe
 vt voles, cum voles, agnoſce. Deus dirigat ac du-
 cat. Sed ego voſ priũs, niſi abnuitis, ad hortum

Suo pede
 quiſque ſe
 metiri debet.

nostrum, inquit Huyfmannus, vbi grata in hoc æstu & frigerans aura placet inquam, & cum dicto iuimus. Et ecce, obuiam nobis factus est Fredericus Lixbonnæus, cædidissimis moribus adolescens: quem ego vnum ex illis aliquando auguror fuisse futurum qui nobis antiquam illam scribendi laudem videntur posse restituere. Sed heu vitæ conditionē! ferē in diebus paucis quibus hæc acta sunt, in ipso adolescentiæ flore interijt fertilissimi soli huius spes! perijt venæ tam diuitis expectatio! ego orbatus sum amico quo neminem ego, nemo me fidelitius amauit! Sed quid? visum fuit optimo Deo, ad optimam citò vitam traducere optimum hunc iuuenem. non miscebo igitur, stulti vulgi more, querelas mi amice, sed gratulabor tibi potius, & quod vnicū superest, erit tua effigies semper hisce oculis infixæ, & amorem quem illustri virtuti tuæ debeo, etiam in contemplatione mortui conseruabo. cuius adfectus quasi pignus primum hoc ingenioli mei habe monumentum. Gratulatione ac salute (vt redeamus vnde defleximus) à nobis excipitur: præcipuè à me, qui hilariore vultu nō deseret suum Orestē; hic meus Pylades inquam. Sol citius suum cursum, inquit ille, quàm ego te. sed quis hic sermo? miserearis si scias inquā. Huyfmanno nostro imperante barbaris contra litteratos, elegantioris doctrinæ hostibus contra sacros Musarum sacerdotes patrocinari, ac denique ipse cōtra meipsum stare cogor. tu ferentarius mihi amicus eris, & iuuabis in parte? ego? inquit: ignosce amice, venio vt barbararum aliquot opinionū nubes à me pellat (Huyfmannū designa-

designabat) hic sol, non vt barbaris patrociner. me miserum, inquam ego, vbi fides si tu nos deseris? nunquid verè illud antiquum possum, * Ω φίλοι, εἰδεις φίλος? ego te deseram? inquit. ah! pectus mihi scindunt hæc tua verba. si quid possum, nō pete, sed iube. sed quid? quod de se apud Principem poetarum callidi viri filius, de me profiteor,

* Λευγαλέοι τ' ἐσόμεθα, καὶ εἰ δ' ἐδραπέτες ἀλκήν.
& quod de nonnullis alter poeta, nunquid iure de te possum?

— *querunt*

Cum qua gente cadant.

Non ipse velles me velle, si ostium pectoris remoto repagulo adfectuum rationi pateat. Meo remigio, inquam ego, res gerenda erit video. sed profectò caute ne quod ille inquit, *Gravissimi sint morsus irritata necessitatis.* mouit hoc dictum omnibus risum, & cum eo ad hortum iuimus, iniuimus, assedimus, Huyfmannus paulum meditatus sic inquit:

Inter omnes omnium ætatum sapientes viros conuenisse video, nihil vnquam præclarius esse quàm vt ita sese quisq; instituat, ne vitam silentio transigens, frustra in hunc mundum venisse videatur, nec ad propriam modò vtilitatē actiones suas dirigat, sed animi motus omnes rectæ rationis imperio sedatos, omnemque curam ac cogitationem ad Dei gloriam & publicum Reipublicæ cōferat commodum. id vnicè studens, ne nulla sui memoria post mortē relicta, quasi nunquam natus discedat: sed potius re aliqua præclara vtiliq; ad posteros trāsmissa, non vixit-

A 5 fe

F. Lixbon-
neus insigni
sindole iuue-
nu.

Magna spei.

Præceptis eius
obitus.

* O amici, ne
mo amicus.

Arist. apud
Laert.

Telem. apud
Hom.

* Infirmi sumus,
& non
docti depu-
gnare.

Lucanus
lib. VII.

Port. Lat.
apud Sal.

Christiani
hominis offi-
cium.

In Deum
pietas.

se solum, sed nec sibi nec aliis inutilis vixisse testetur. Neque enim ad summam dignitatem factis est animos nostros rectè componere, & familiaræ nostræ prospicere: sed cum homo nõ sibi solum natus sit, verum ortus eius pars (vt scribit magnus ille Plato) à patria, pars à parentibus, pars ab amicis vindicetur, is videtur munus sibi delegatum omni ex parte præstitisse, cuius studium cum in diuina gloria propugnanda, tum in communi hac hominum societate tuenda magnis in rebus perspectum fuerit. Is denique (prudentissimo historico suffragante) viuere & frui anima videtur, qui alicui negotio intentus, præclari facinoris aut artis bonæ famam quærit. Ceterum cum multæ vitæ conditiones artesq; innumerabiles existant, ad communis vitæ cultum cum vtilis tum necessaria, neq; possit vnus homo omnibus illis inservire; videtur in animis hominum fingendis summam huius rei rationem Deus habuisse, dum eorum munera variè distinxit: & alios quidem tanquam Principes ac rectores reliquis præesse, leges & iussa ponere, pacem, bella moderari; alios sapietia ac prudentia conspicuos, ac rerum hominumque peritos pace siue bello, salutarium monitorum ac consiliorum face prælucere imperanti; alios inuictorobore firmatos arma tractare, imperata strenuè perficere; alios Theologiæ, Iuris, Philosophiæ scientia illustres; alios aliis artibus instructos, aliisque muneribus præfectos voluit: ita vt dum quisque præstitisset operam suam, & in commune contulisset, ipse vicissim propriam vitæ conditionem, quam suis tantum viribus non potuisset,

In Rempub. caritas.
Sal. consur. Cat.
Distinctio muneru d. u. no consilio.
Principes.
Consiliarij.
Milites.
Theologi. Iuriscōsul. Philosophi.

set, aliena opera & auxilio sustentaret. hoc verò vitæ, munerum, artium ac ingeniorum discrimen ad duo summa genera viri sapientissimi redegerunt: quorum vnum ad cognitionem ac contemplationem refertur, quod Græci *Theoricen*; alterum ad actionem dirigitur, quod iidem *Præcticen* vocant. *Omnis siquidem virtus* (ait Romanus Sapiens) *in duas partes diuiditur, in contemplationem veri & actionem.* vtrum autem horum generum alteri anteponendū sit, diu inter eruditos certamen tam anceps fuit, vt vtraque pars adhuc hodie probabili ratione defendatur. Princeps etenim Philosophus ceterique Peripateticorum Duces Theoricè vt pulchriorem ac diuiniorem præferunt, & vitæ degedæ rationem quietam in contemplatione & cognitione rerum positam sapiente dignissimam iudicant. Zeno verò & reliqui Stoicorum præfecti præcticen anteponunt; nosque in administrandis rebus assiduos esse oportere contendunt. Quæ sanè quæstio ampliore & exactiore discussione non est profectò indigna. sed ne extra limitem (quod dicitur) extraq; oleas velle videar, hoc solum iam dicam: quodcumque ex his duobus vitæ generibus amplexus quis fuerit, posse eum & diuinam gloriam propugnare, & nominis immortalitate sibi parere, & quam maximè (quod vnicuique propositum esse debere diximus) humano generi prodesse. Etenim cum Theoricen non ad inanem contemplationem restringamus, neque cuiquam id consilij damus, vt se desidia atque ignauia tradat; sed tantum, cum sicuti vlcera quædam contactu nocent, sic vitia serpunt,

Vita civilis diuisio.
Sen. epist. XCIII.
Questio inter eruditos.
Arist. Eth. x cap. VII.
De vite generibus.
Seneca de beat. vit. cap. xxx.
Nondum desisa.
Theorices finis.

&

& in proximum quemque transfiliunt, vt secedat, ne eum improborum, quæ maxima multitudo est, exempla transuersum agant: & omissa rerum externarum omnium cura, cogitationem deducat à corpore, multumque cum anima conditoris vniuersi imagine versetur, mentemque in æthera intendat: & sic theologiæ artium reginæ arcana, siue sacri Iuris studij decreta, siue Medicinæ aut moralis Philosophiæ aliarumque liberalium artium præcepta in otio scrutetur, vt prodesse interim velit & singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio, scriptis, quilibet facillè percipit maius commodum ex huiusmodi hominum otio, quàm ex plurimorum negotiis Reipublicæ venturum. Neque enim (vt verè ac altè scribit Seneca) is solus Reipublicæ prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud certè moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos ac ciues, aut urbanus prætor præeuntibus affessoribus tria verba pronuntiat, quàm qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia? Quoposito, est enim ita perspicuum vt probationis non indigeat, reliquum est iam inquirere vias quibus siue Theoricen, siue Practicen quis eligat, ad metam perueniat, & munere suo probè fungi ac defungi possit. *Studia siquidem*

siquidem nihil profunt perueniendi aliquò, nisi (maximo Oratorum teste) *illud quod eò quò intendas, ferat deducâtque, cognoris.* Sin autem (vt ad quaestionis nostræ caput tandem perueniamus) planum ad hunc finem iter esse dixerò facta prioris æui scire, nemo puto refragabitur. sed in eo non subsistam: verum vsque adeò siue Theorico siue practico historiarum cognitionem necessariam existimo, vt mentem, cui deest hoc lumen, non magis aptam esse ad aliquid præclare contemplandum, aut agendum, quàm corpus sine mente fidenter asseram, & argumentis tam certis id me probaturum, vt contra quisquis sentiat, nihil sentiat, nedum sperem, sed planè confidam. Respexit me hoc dicto Lixbonnæus, & vt video, inquit, res vestræ in extrema tegula stant. Nihil est, inquam ego: adeone Bernartium ignauum putas vt commoueri *παρρησιῶς* eum arbitrare? & audita tuba terminali ad populum velle prouocare? prius omnia periclitabor, & quanta maximè potero contentione resistam. certè vt sine sudore ac sanguine (quod aiunt) lauream illi deportare permittam, non Paterpatratus impetrauerit & omnes fetiales. tu perge Huyfmanne, & si potes exsolue promissum. exsoluam, inquit Huyfmanus, & quidem in aspero & probo. volentes interim attentosque vos mihi date, & quod in sacris acclamari olim solitum, hoc agite. ego distinctionum vobis lumen præferam; certosque mihi terminos constituam, vt & mihi sit propositum de quo dicam, & Bernartius habeat exposita ad quæ respondeat. Ostendam primum cum actionis iter ingredientium pars ad-

Cic. 1. de Orat.

Cardo totius future dissertationis.

Quid historica practica conferat.

huc,

De Tranq. animi. cap. 211.

Vtilitas & fructus.

Præceptis opus in omni vita statum.

14 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
huc, vt in formula Senatoria est, maior esse videtur, quid conferat historia practicæ; deinde quid Theoricæ adiuuenti ex ea accedat, explicabo. Et ne longius euager, cum nulla vitæ pars (Tullio verè traditum) neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas vacare officio potest; in eoque colendo sita vitæ est omnis honestas, & in negligendo turpitudinis; nemo vnquam negauerit, nisi idem rationem omnem exuat ac sensum, antequam ad agendum veniatur, deliberatione rectoque iudicio opus esse, quo officium hoc discernas ac cognoscas. At nulla deliberatio, nullum rectum iudicium sine Prudentia, quam viuendi artem esse, perinde ac medicinam valeditudinis, nauigationis gubernationem, Romani eloquij flos asserit. solam præire ac ducere ad rectè faciendū, diuinus Plato scribit. siderū vim præuerrere fatetur Hipparchus: qui tamē in stulta illa secta est, quæ actiones omnes euentusque à stellarum motu pendere existimat. Optimum esse quod nobis habere contingit, Isocrates voluit. Bion verò Borysthenites tantum aliis omnibus virtutibus præstantiorē credit, quantum visus aliis sensibus. cui aded plena cera subscribit Stoicorum porticus tibicen haud infirmus Apollonophanes, vt Prudentiam solam virtutem esse putaret, quæ vel in se alias cunctas contineret, vel cui reliquæ omnes famularētur. Neque planè abhorret ab hac sententiâ Philosophorum columen: licet enim Socratem in eo reprehendat, quod ille omnes virtutes prudentias esse dicebat,

Officium in
omni re discernendum.

Id discerni
Prudentia

Cic. v. de fin.

Plat. in Menone.

Isocr. ad Demonic.

Prudentia
laus.

Arist. v. l.
Eth. capit.
xiii.

cebat, probat tamen & laudat quàm maximè, quod idem crederet nullam virtutem sine Prudentia esse posse. denique, vt vno verbo dicam, hæc illa est quam verus Sapiens vero hoc elogio commēdat: *Beatus homo qui inuenit Sapientiam, & qui affluit Prudentia. melior est acquisitio eius negociatione auri & argenti: primi & purissimi fructus eius. pretiosior est cunctis opibus: & omnia que desiderantur, huic non valent comparari.* hæc ille, & rectè profectò. etenim cum Prudentia sit, vt eam definit Princeps Philosophus, *ἔξω μετὰ λόγου ἀληθῆς πρακτικῆν περὶ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κακὰ: Habitus cum ratione vera coniunctus ad agendum idoneus, in iis occupatus que homini bona ac mala sunt:* siue, vt sanctus ac magnus Antistes, *Appetendarum ac fugiendarum rerum scientia: siue paulo fufius nostris verbis, Habitus lumen quoddam animo preferens, in omni conatu natura quid fugiendum ac sequendum sit, in omni studio & actione virtutis modum ordinemque præscribens:* quis aded cæcutit vt non videat, quemadmodum sine mixtura lucis nihil spléndidum, ita sine prudentia nihil rectū? hæc virtutes omnes gloriam pariētes ita gubernat, vt nihil verear affirmare & iustitiam esse crudelem, & temperantiam fordidam, & constantiam imbecillem, & seueritatem dissolutam, & clemētiam rigidam, & doctrinam stupidam, & omnē virtutem denique vitiosam, nisi Prudentiæ vel sale condiantur vel lumine collustretur. fortitudo certè aded sine ea est inutilis, vt fidenter Isocrates asserat, ** ῥώμη δὲ μετὰ μὲν φρονήσεως ὠφέλιμος, ἀνευ δὲ ταύτης, πλείω τὰς ἔχοντας ἔβλαψε.* hæc qua adolescen-

Prover. cap.
iii.

Arist. Eth.
vi. cap. v.

August. lib. i
de lib. artis.
Quid prudentia.

Virtus sine
prudentia
haud recta.

Ad Demon.
Fortitudo
verò cum prudentia quidē

lescentum, quæ constantis ætatis, quæ senū officia sint, quid domi, quid militiæ, quid ab iis qui cū imperio versantur præstari debeat, quid inter parentes ac liberos, quid inter virum ac uxorem, inter fratres, cognatos, amicos obseruari par sit, sola præscribit. hæc cursum rectum in vndoso hoc vitæ mari tenere, in secunda fortuna non abripi licentiæ ventis, sed semper meminisse quod *omnium rerum* (vt Terentius inquit) *vicesitudo est*, & vt Tragicus scribit,

Terent. Eun.

Sen. Trag. Thy.

*Nemo tam diuos habuit fauemes,
Crastinum vt possit sibi polliceri.
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat.*

in aduersa non opprimi impatientiæ fluctibus, sed prudenter credere Philosopho rectè monenti, *Optimum est pati quod emendare non possis, & deum, quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratone comitari*, sola docet. hæc, vt ille inquit, accelerat tarda, perplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua, scit quid quaque via aggredi debeat, & citò singula & distincta cuncta videt. fallere non vult, falli non potest. Si recta portum tenere nequeat, non periculosè cum tempestate pugnat, sed potiùs mutata velificatione eum assequi conatur. probè intellegens prudenti non semper eundem vno gradu, sed vna via, honesti videlicet & virtutis. non mutat vnquam animum, sed potiùs aptat; imbibit enim seriò illud Terentij:

Sen. epist. c VII.

Auctor de virt.

Omnium actionum trutinæ.

Terent. Adel.

*Ita vita est hominis, quasi cùm ludas tefferis,
Si illud, quod est maximè opus iactu, non cadit,
Illud, quod cecidit fortè, id arte vt corrigas.*

&

& Marco Tullio quoque præceptore didicit, non semper easdem sententias ab iisdem, sed quascumque Reipublicæ status, inclinatio temporum, ratio concordia postularer, esse defendendas: neq; incòstantis esse sententiã tanquam aliquod nauigium atque cursum ex Reipublicæ tempestate moderari, modò salutis portum petat, etsi non eo cursu quem tu aliquando probasti. hæc denique vna fortunæ cominus it obuiam, & arcta innectit vincula: imo reuera dabit vt vsurpare possis illud Appij, *fabrum te esse tuæ fortunæ*. siquidè, vt rectè inquit Poeta Græcus,

* *ἀντὶ τοῦ ὀφειλῆς, τὰ πάντα γ' εὐδαίμων ἔσθι.*

& Latinus Iuuenalis,

Nullum numen abest, si sit Prudentia.

Quæ cū Huysmannus diceret, ego Vosbergio mihi assidenti, quò spectant, inquit, hæc tam longè petita principia? insidias profectò metuo, & verba hæc suspicio vt singulos hostes: pugnã modò iocularẽ & mella historiarum expectaui: at si quid possum prospicere, furtim dilabatur ad tetricam aliquam Philosophorū de virtutibus disputationẽ. Audiit Huysmannus, itaque largiore risu, insidias, inquit, Bernarti metuis? iam incidisti. in carceribus nos hæere existimas? ad calcem ferè peruenimus. etenim hoc constituto fieri non posse vt quisquam sine Prudentia rectè agat: iam simul etiam concessum est quod quærebamus, non magis sine historiarum cognitione actiones rite posse dirigi, quàm nauis sine respectu ad cynosuram gubernari. Historia etenim sola Prudentiæ mater est. Historia vna illa radix qua altitudo humanæ Prudentiæ

Pro Flando

Apud Salust. in orat. ad Casarem.

* Menander. Si bene prudens sis, in omnibus fortunatus eris Sat. x.

Historia Prudentiæ vnguis.

B tia:

tia nixa. sola illa Helena quæ illud legitimum Nepenthes propinet, in quo non obliuio curarum & dolorum, sed depressio vulgariū opinio- num & errorum. solus is prudens habetur qui actiones suas dirigit ad vnius historiæ trutinam, & hanc in omnibus vitæ labyrinthis sequitur vt Theseium filium. abnuitis? testes citare possum omnia omnium laudandarum artium lumina, & quicquid vsquam est eruditorū: sed longum esset. longum? imò superuacaneum, cum aded notum prouocatumque sit vt demonstratione non egeat quin ex solo constanti euentu rerum fit Prudentia hæc nostra moralis. moralis dico, ne quis tacitus me calumnietur, quasi nesciam Christiani hominis Prudētiā fide (largiantur mihi hanc vocem Christiano & ignoscāt, si non dicam persuasionis, Ciceroniani) spe & caritate perfici. non id me latet: nec tam matula ego, vt ex historiarum riuilis purissimum hunc liquorem hauriendum asseram. μὴ γένοιτο. Sed cum in homine qui Christi sequitur vestigia, sicuti duæ sunt partes, anima & corpus; duplex materia, celestis & terrena; ita duo nitent homines, Christianus & ciuilis: veluti ad duo etiā nati sumus, cælum & terram: cælum imprimis: sed nec terra negligenda quamdiu viuimus in ista: lacertos meos expendens, artus artefq; librans, è media Theologia altam hanc Prudētiæ partem tantum pono, non euoluo. sanctum solummodo à viro sancto dictum mentibus vestris impri- mo: *Qui sine Salvatore salutem vult habere, & sine vera sapientia existimat se prudentem fieri posse, non sanus, sed eger, non prudens, sed stultus in*

Quatenus politico ser- uat.

Nam duplex ea.

Christiana & ciuilis.

Viraque ne- cessaria.

DeChristia- na propriè discurrunt Theologi.

August. lib. xxvi. de Ciuit. Dei.

agritu-

agritudine adsidua laborabit, & in ciuitate noxia demens ac stultus permanebit. hæc ille. vos credite. ego alteram Prudentiæ partem, quæ proprie ad nostram Spartā, inquirō, & distinctionis hoc radio prælucente, eum cum Tullio solum prudentem adfero, qui consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumque progressus & quasi accessiones non ignorat, similitudines comparat & rebus præsentibus adiungit, atque annectit futuras At profectò hanc connectendi, diuidendi, prouidendi scientiam aded homini non infudit natura, vt viri doctissimi in adole- scente eam reperiri non posse, communi cal- culo tradant. Prudētiæ oculum audite, & ratio- nem intellegite. σημείον δ' ἐστὶ τῆς ἐπιμενένης καὶ διότι γεωμετρικοί μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα. φρόνιμος δ' ἔδοκεῖ γίνεσθαι. αἰτίον δ' ὅτι καὶ τῶν καθ' ἑκαστὰ ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἀγίνεται γὰρ ῥιμα ἐξ ἐμπειρίας. νέος δ' ἐμπειρος οὐχ ἐστὶ. πολλὸς γὰρ χρόνου ποιήσει τὴν ἐμπειρίαν. Cuius rei argu- mentū hoc est, quod iuuenes & Geometrici & Ma- thematici, & talibus disciplinis eruditi fiunt, pru- dentes non fiunt. Causa hæc est, quod in rebus sin- gularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vsu comparatur. Adolescens autem vsu rerum non habet, quippe quæ temporis longinquitas sit allatura. Quomodo temporis longinquitas, mi Aristoteles, sola per se? apagite, non hæc Philosophi mens, nam, vt recte inquit Menander,

* *Ἐὰν τρεῖς ποιῶσι αἰ λυγρὰ φρονεῖν.*
 Quid ergo? Plautus meus respondet:
Non aiate, verum ingenio adipiscitur sapientia.
 Quomodo ingenio? varios ac mutabiles, fragi-

Politica nos inuesti- gamus. Cic. I. Offic.

Arist. Eth. VI. cap. VIII.

Prudentia ciuilis inado- lescentem nõ cadit.

Nec etas so- la eam ad- fert.

* Cani capil- li haud asse- runt pruden- tiam. Plant. Trin.

20 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
res ac momentaneos humanarum rerum fluxus
diu multumq; obſeruasse, quid, quare, quomo-
do euenire ſoleat cognouiſſe: deniq; quid, qua-
re, quomodo appetendum, fugiendum ue intel-
lexiſſe: tanquam in ſpeculum in vitas omnium
inſpexiſſe, atque ex aliis ſumpſiſſe exemplum:
atque inde non quod ante pedes modò, ſed etiã
illa quæ futura ſunt proſpexiſſe. Qui fiet? pere-
grinando? mores rituſq; gentium adnotando?
aut lógo rerum vſu dum in hominum conſue-
tudinẽ ac ſocietate verſamur, quæ ſingula ex
qualibet re vel à nobis, vel ab aliis, facta euenire
ſolent, obſeruando? non planè abnuo; nec ita
peregrinationem vſumq; deprimò, vt nihil ro-
boris ad comparãdam Prudentiam concedam.
ſcio etenim & priſco & noſtro æuo hanc ob-
cauſſam viros illuſtres peregrinatos. noui Patrẽ
Muſarum Vlyſſeam prudentiam peregrinatio-
ni tribuere, nec aliam eius cauſſam adſignare,
quàm quòd ille πολύτροπος. Scio Platonem, Py-
thagoram, Democritum quàm plurimas perlu-
ſtraſſe ciuitates. non me latet Solonem, Zeſeu-
cum, Charundam, Philoſaum idem feciſſe
priuſquam περι τῆς πολιτείας quicquã ſcribere
aggreſſi ſunt. didici ex Ariſtotele Lycurgum
omiſſa Charilli regis tutela peregre profectum,
eaq; ad Rempubicam rectè adminiſtrandam
percepiſſe, quæ ſuis tradita ciuibus in cauſſa fue-
re vt Lacedæmonij vnus nec vnquam mutatis
legibus diutiſſime vixerint. audio etiã Plinium
ſcribentẽ, *Experimentus optimè creditur.* Sed quid?
ſi rem ſuo pondere pèdas, & ad amuſſim & per-
pendiculũ examines, non planum, non tritum

Obſeruari
poſſe euentus
vſu & pere-
grinatione.

Homer.
Odysſ. e.

Ariſt. Pol. 11

Plin. lib.
xvii.

Sed difficul-
ter.

ad

ad Prudentiam hoc iter mecum fatebere. ſcin-
tillulas quidẽ aliquas ex hoc ſilice te poſſe ex-
cutere, nunquam purum ac clarum Prudentiæ
ignem, facile videbis: cùm ſcias in anguſto vitæ
huius circo citius ferẽ à l metam nos peruenire,
quàm nedum vti, ſed ne quidem planè acquire-
re, hac via, liceat Prudentiam hanc ciuilẽ. Quid
ergo facimus? Regium & amplum iter hiſto-
riarum inite, hoc in candida illa Prudentiæ calce
ſine errore nedum maturius multo, ſed quaſi
Ladæ curſu vos ſiſtet. Hiſtoria mentem ponde-
re & quaſi ſaburra Prudentiæ ſtabiliet, ne vt na-
uis vacua in hoc vitæ mari circumagatur omni
vento. Hæc non vnus regionis aut pluriũ etiam
limitibus circumſcripta, vt peregrinatio; non
vnus ætatis anguſtiis depreſſa, quemadmodum
vſus; ſed omnium populorum omnis æui res
geſtas velut in ſpeculo oſtendet. Hæc rerum ex-
petendarum ac fugiendarum certiffima præ-
cepta, bonorum facinorum præmia, malorum
pœnas, Reipublicæ gubernandæ normã, diſci-
plinæ militaris conſeruandæ modum non ver-
bis tantum, ſed omnium gẽtium exemplis tra-
det. hæc maximorum imperiorũ auſpicia, pro-
greſſus, finem, malorum ſeu publicorum ſeu
priuatorum cauſſas, omnium magiſtratum ab
ipſo auſpicali die in ſubditorum beniuolentiã
concilianda induſtriam, in ſeditione ſedãda ſo-
lertiam, in hoſte proſligando ſtratagemata, de
ſummis denique rebus prouida conſilia, imò,
quod maximum eſt, eorundem euentus, omni-
gena denique exempla ad vſum qualibet in re
commodiffimè aptanda ſic exprimet, vt nullus

Obvite bre-
uitatem.

Hiſtoria ita-
que propoſi-
ta.

Quia magis
obvita.

Diffuſa la-
tius.

Omnigenũ
exemplũ
plena.

Apelles corporis effigiem in tabula representare posset euentius. hæc dabit vt in Care (quod habet vetus verbum) periculū facias, & ex aliorum tam secundis quàm aduersis rebus, te periculorum expertem instituet: planè vt fidenter queas iactare, * Βλέπων πεπαιδευμαι τὰ τῶν ἄλλων κακὰ. Ad historiam itaque, qui prudēs esse vis, propera. hæc multo certius & citius prudentem te efficiet, quàm vlla quamuis frequens peregrinatio aut vita lōgissima. hæsitatis adhuc, & extra fidem hanc adseuerationem creditis? quasi de cella promptas (quod ille ait) nō despicabiles nec abrogandæ fidei proferemus auctoritates. Prudēs ille Senex Ægyptius agmen mihi ducat, qui Græcos nulla vetustatis cognitione, nulla denique rerum præteritarum memoria excultos videns, * ὦ σόλων (apud Platonem inquit) ἔλληνες αἰεὶ παίδες ἐσὲ, γερῶν δὲ ἔλλην ἔτι. subscribit lactea Romani sermonis vbertas: Nihil earum rerum scire (inquiens) quæ anteaquam nascereris factæ sunt, hoc est semper esse puerum. cognoscere verò res gestas memoriæ veteris, ordinem tenere antiquitatis, exemplorumq; omnium habere notitiam, decorum, laudabile, ac propè diuinum est. Rectè profectò & sapiēter. vt enim pueros videmus ob ingenij ac mentis imbecillitatem bonum à malo non posse discernere, sic illi qui nullā superioris æui quasi senili ac cana scientia animos imbutos habent, quid sibi, quid Reipublicæ, quid familiæ suæ salutare, nunquam rite poterunt constitutere. Accedit doctorum ille doctor, qui sicuti alibi vtilissimam ad publicas deliberationes adserit

histo-

historiam; ita Alexandro Magno autor fuisse traditur, vt prædecessorum acta assiduè reuolueret: Annales patrum discute (inquiens) vnde optima poteris exempla colligere, quia acta præterita dant certum documentum in futuris. Nec vtile hoc præceptoris sui præceptum neglexit aut contempsit Alexander. quinimo (Plutarcho teste) dum eò vsque in Asia progressus esset, vt nullos libros inueniret, non contentus Homeri Iliade, quam ne dormiens quidem demittebat, ex ipsa Græcia nonnullos & imprimis historias Philisti sibi mitti Harpalo mandauit. Quod Alexandri factum cupidè imitati sunt selecti quique duces. magnus certè ille Cæsar & verè Augustus, in euoluendis vtriusq; linguæ autoribus (vt Tranquilli verbis vtar) nihil æquè sectabatur, quàm præcepta & exempla publicè vel priuatim salubria: eaq; ad verbū excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercituum prouinciarumq; rectores, aut ad vrbs Magistratus plerumque mittebat: prout quique monitione indigerent. Magnanimum quoq; Brutum, qui in campis Philippicis pro patria & cum patria obiit, Historiam Polybij legendo propè triuisse, & quod admiratione dignum est, in ipso ardore belli ciuilibis, in ipsis Pōpeij castris paulo ante Pharsalicam pugnam, eandem illam historiam, quo memoriæ consuleret, in compedium contraxisse constat. Et clarus ille Princeps, qui, cum de eius electione ageretur, à Senatu populoq; Romano elogiū illud meruit, *Quis melius quàm litteratus imperat?* historicos ita amauit, vt Cornelij Taciti Annales quotannis decies describi,

B 4 in

Sine periculo
instituit.

* Aliena se-
ctans doctus
enasi mala.

Plura ad Pru-
dentiam con-
fert, citius
dicit.

Probari id
sententiis
omnium do-
ctorum.
Plat. in Ti-
meo.

* ὦ Solon,
semper Gra-
eci pueri estis,
nec Græcus
vllus senex.

Arist. Rhet.
cap. v.

Plu. in Alex.

Exemplis
Principum.

Suet. Octav.
cap. LXXXIX

Fl. Vopis. in
Vit. Tac.

in omnibus Bibliothecis locisque publicis adseruari edicto præceperit. Imperator Alexander verò nunquam de graui aliqua re deliberauit, quin historiarum peritos imprimis consuleret. Quem æmulatus est magnus ille Rex Alphonsus, qui Liuianam historiam semper habebat comitem; atque adedò vt historiarum lectioni suam bene regnandi facultatem acceptam se ferre testaretur, librù suis insignibus regis iussit appingi: nec vanè id aut temere, cum Tullio etiam teste constet, Lucillum omnis militaris prudètiæ rudem, cum ad Mithridaticù bellum à Senatu Romano mitteretur, historiarum lectione râtum Imperatorem euasisse, vt Mithridates hunc à se maiorem ducem cognitù, quàm quenquã eorum quos legisset, fateretur. & quid moror vos diutius? egregiã Diodori Siculi præfationem audite. & simul librum assumens, hoc modo eam nobis interpretatus est ex Græco:

Diod. Sic. in
proh.

Magnas meritò gratias rerum scriptoribus homines debent, qui suo labore plurimum vitæ mortalium profuere. Ostendunt enim legentibus, præteritorum exemplis, quid nobis appetendum sit, quidue fugiendum. nam qui multa rerum experimenta variis cum laboribus periculisque procul ipsi ab omni discrimine gesta legimus, maximè admonemur quid cõferat ad degendam vitam. Ideoquæ Heroum prudentissimus est habitus, qui sapius aduersam fortunã expertus, multorù vrbes ac mores vidit. cognitio verò ex aliorum cum secundis tum aduersis rebus percepta, doctrinam habet omnium periculorum expertem. Omnes præterea mortales

mutua

mutua quadam cognatione vinctos, licet locis temporibusque discretos, sub vnum veluti conspectum redigunt: diuinam sanè prouidentiam imitati; quæ cum cœli ornatum, tum naturas hominum varias communi ordine quodam per omne æuum complexa, quod quemque deceat, diuino munere impartitur. eodem pacto qui totius orbis velut vnus ciuitatis acta suis operibus instruxerunt, in communem ea vtilitatem conscripsere. pulchrum est igitur, ex aliorum erratis in melius instituire vitam nostram; & non quid alij egerint quærere, sed quid optimè actum sit nobis proponere. Seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores efficit, laudantur à iunioribus: at hos râtò antecellit historia, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis quàm hominis ætas. itaq; ad vitæ institutionem vtilissima historia censenda est, tum minoribus, quos lectio diuersarù rerum antiquioribus æquat prudentia, tum verò ætate maturis, quibus diuturna vita rerù experientia subministrauit. adde quòd priuatos viros imperio dignos efficit, Imperatores ob immortalẽ gloriam ad præclara facinora impellit, milites, propter laudem quæ mortuos sequitur, promptiores efficit ad pericula pro patria subeunda. improbos metu infamiæ à malis facinoribus deterret. Hæc ille prolixius inquit (librum reponens) succinctius ac melius Basilius Imperator in libello quem κεφάλαια παρανετικά inscripsit, & Leoni filio futuro principi cõscripsit: in quo verbis hisce auro contra non caris historiam illi commendat, Ἱστορίας ἀρχαίας ἐξέρχεται

B 5

μν

μη κατοικει. εν αυταις γαρ ευρησεις ακοπως, απερ
 ετεροι συνηξαν εηκοπως, ηη μαθοις εκειθεν τας τε
 των σπαδαίων αρετας, ηη τας των φαυλων κακιας,
 τας τε τῶν βίαις πολυτροπες μεταβολας, ηη των εν
 αυτω πραγματων τας εναλλαγας ηη τῶν κοσμου το
 ασατον, ηη το της αρχης ευμεταπτωτον, ηη απλως ει
 πειν, των μεν φαυλων τας αμοιβας, των δε σπαδαί
 ων ωραξων τας αντιδοσεις, ων τας μεν φυγης, ηη της
 εκειθεν δίκης πειραν μη λαβης, τας δε κατορθωσης,
 ηη των εντευθεν επαθλων καταξιωθης. *Per histo
 rias veteres ire ne recusa. Ibi enim reperies sine la
 bore, qua alij cum labore collegerunt. atque illinc hau
 riesz & bonorum virtutes, & improborum vitia:
 vite humana varias mutationes, & rerum in ca
 conuersiones: mundi huius instabilitatem, & Im
 periorum precipites casus: & ut verbo complectar,
 malorum facinorum poenas, & bonorum premia.
 quorum illa fugies, ne in diuina Iustitie manus in
 cidasz; hac amplecterisz, ut premisz, qua ea comitan
 tur, potiarisz.* Qua gemma hæc configno: & ne
 varietate aut multitudine rerum Bernartij mei
 cogitationes obruã, contētus paulisper prælusio
 ria hac velitariq; pugna, mox viribus collectis,
 toto exercitus robore, collatisq; signis depræ
 liaturus; sermonum hinc prima sit pausa volo, &
 ut vestigia mea relegam, sic statuo: Cùm sola
 Prudentia præeat ac ducat ad rectè faciendum,
 illa autem ex solo euentu rerum sit, euentus
 autem nusquam meliùs quàm ex historia colligatur,
 nihil excogitari posse ad quaslibet vitæ
 actiones rite instituendas historiarum lectione
 vtilius, imo æquè aptum aut cōueniens. Conti
 cuit hic Huysmannus: omniumq; oculis in me

con-

coniectis; Quid expectatis? inquam ego. quid
 animis ac cogitationibus defixi hæretis finguli?
 vt hostis pro hoste, socius contra socium, ipse
 contra meipsum stem, & qui cum corde sentio,
 verbo litigem? bone deus, quæ me vndique pre
 munt angustia! quanto curarum æstu sollicitus
 exagitor! quàm periculose sub graui pondere
 infirmi nutant humeri! quantum nos in ipsa
 pugna prælij ac certaminis manet, cuius quasi
 prælusio atque præcursorio tam acris fuit! Atlan
 tem requirit hoc onus, non pumilionem. quod
 tu tamen nos ferre vis, Huysmanne, tu, inquam,
 cui negare aliquid sit plane nefas. Suscepi itaq;
 susceptum vt potero feram, & semel altum in
 gressos quæ noscunq; tempestas exceptura est,
 vela faciam; ac irati maris furorem euadere, vel
 inuito Neptuno, conabor. & profectò (vt cãdi
 dè ac simpliciter loquar) in tempestate impro
 uisã tranquillitas, in præfenti periculo spes euadè
 dèdi affulget. audio enim, & magna cum animi
 recreatione audio veterũ aliquè insusurrãtem,

— *Trophæum ferre me à forti viro pulchrum est.*
Sin autem & vincar, vinci à tali nullum est
probrum.

Quæ sententia etiam victo securitatem spon
 det. sed verè ac ex animo vinci hac prælusoria
 velitariq; pugna (vti loqueris) adeò nondum
 posse videtur Bernartius, vt in bonam spem ve
 nerit nos saltè Hieran facturos, meq; ea, quæ
 pro historia adducta sunt, pleraq; eneruaturum,
 alia debilitaturum, ex aliis elapsurum, & licet
 imparibus copiis, æquo tamen Marte discessu
 rum. Quod reapse ne præstem, an verbis tãtùm
 pollicear

Ventum ad
 ea que dici
 possunt con
 tra historiam.

Altitium.

Collectio ha
 etenus disto
 rum.

pollicear vt queatis iudicare, audite quid mihi eum Huysmanno nostro conueniat, & in quo ab eius opinione sine religione discedere mihi liceat. Omnem virtutem in duas partes, contemplationem scilicet veri, & actionem, diuidendam, tot tantorumque autorum calculo comprobatum est, vt quicunque suggillare hanc diuisionem tētauerit, canis latrator haberi possit, non demorsor. vtrum autem ex his duobus amplecti præstantius sit, cum sese nolle decidere Huysmannus noster dixerit, nec ego quoque sciens de via in semitam digrediar, aut flexus mihi disponam quos cum magna cura debeam relegere: sed recto tramite ad actionem transeo, quam sine Prudentia dirigi non posse lubenter concessero. Prudentiam verò ex euentu rerum esse (cum id apud omnes prudentes in confesso sit) quoque non infitior. Sed euentum nusquam melius cognosci quam ex historia, ne tu Huysmanne hodie vnquam impetrabis vt admittam? cum sciam vti ex spongia succum aliquem liquoris facile exprimas, nunquam facundā scaturiginem; sic ex historia guttulas forte aliquot Prudentiæ, nūquam diuitem venam. Et quidem quæ magna Prudentia est scire quot nauibus Græci venerint ad oppugnandum Ilion? Vtrum Romulus aut Remus Amulij imperio in profluentē proiecti, beneficio Faustuli pastoris regij collecti, seruati sunt ac educati, vt vulgus scriptorum tradit? An vero supposititij infantes ad Amulium delati, eiusque arbitrio necati sint, gemini verò, procurante Numitore auo materno, Faustulo commissi: vt insinuat Halicarnassæus.

An

An ipsa Siluia à partu leuata & stupri rea patru iussu viua fuerit defossa, an in carcerem deprecante Antho Amulij filia coniecta, indeque, Amulio interfecto, filij Romuli beneficio crepta ac restituta? An Remus in pugna ceciderit, an verò dum nouæ vrbis vallū irridet, iussu fratris interemptus? Quis primus Romæ metrum phauerit, quando introducta Ouatio? Quis primus dictator aut magister equitum? & alia deinceps huiusmodi notæ: quæ siue contineas, nihil tacitam conscientiam iuuant; siue proferas, non prudentior videberis, sed molestior. quis vnquam, quod illa non teneret aut etiam negligeret, minus propterea vir bonus, aut minus utilis patriæ ciuis æstimatus est? Quid horum ad prudentiam viam sternit? causas rerū aperit? Quid nobis in vita expetendum aut sequendum, quid declinandum aut fugiendum docet? quid ad exploranda hostium consilia, quid ad ducendū exercitum, ad ordinandam aciem, compescendam seditionem, dissoluendū metum iuuat aut prodest? audite è sapietiæ penetrali Romanum Sophum, quicumque in historicis vobis placetis, & erubescite. Quid annos Patrocli & Achillis (inquit) inquirere ad rem existimas pertinere? Quæris Vlysses vbi errauerit potius, quam efficias ne nos semper erremus? non vacat audire vtrum inter Italiam ac Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos cottidie iactant, & nequitia in omnia Vlyssis mala impellit. non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera

Senec. Epist.
LXXXVIII.

effera & humano cruore gaudentia: hinc infidiosa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorū. hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hęc tam honesta vel naufragus nauigē. Quid inquiris an Penelope impudica fuerit, an verba sæculo suo dederit, an Vlyfsem illum esse, quem videbat, anteaquam sciret suspicata sit? doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, an in animo posita sit. haecenus ille. subscribis ne? maximè, inquires, spero: nec minutula hęc, cū de historiae vtilitate dissero, obseruare te velim, sed vere pietatis, temperantię, fortitudinis, iustitię, omnium virtutum & præclarissimorum factorum exempla ex purissimo hoc prudētię fonte haurire te cupio. probo consilium. verū obsecro, mi Huysmanne, noli Bernartio tuo hunc fontem inuidere. vbinam locorū ille? nusquam certè: aut si alibi est, ostende, quęso, & omnes eò agmine facto imus. apud Gręcos ne scriptores ille, an apud Romanos? Si apud Gręcos dicis, rideo, & quid fidum ab illis expectes rogo: quos tali elogio poeta commendat:

Gręci historici nullius fidei.

Ioue. Sat. x.

— & quicquid Gręcia mendax
Audet in historia —

Cic. de leg. i.

Respis, & vatis huius fidem eleuas? addam à grauissimis viris pondus; Apud Herodotū (inquit vnus) historiae patrem, & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulae. cui cōsentit pulchre alter, Gręcis historijs plerumq; pœtica similem esse licentiam adserens. Adhuc ne hęcitas? testem audi, & quidem, vt habet vetus verbum, *ἐν Διὸς δέλτων.

Quintil. lib.

ii. Inst.

Orat. cap.

iv.

* Et tabulis

Iouis.

Non

Non debemus (inquit cū de Gręcorum historiis ageret) eorum auctoritati acquiescere, quorum mendacta detestamur. Non credis? agamus quod dicitur ob signatis tabellis, & ne molesti simus de singulis agendo, duos saltem & quidem primi ordinis, nec modò non inter Pullatos, sed nec in Quattuordecim, verum in Orchestra sedentes, producamus in Scenā. Quis Xenophon tibi videtur? Philosophus, inquires, suavis, & nō ad vulgi gustum scriptor. non abnuo ex parte; sed quis tam alba mente vt non capiat quàm pulchre (liceat, quęso, hęc alludere) Placētinum agit, nō Veronensem, dum Cyrū nobis describit? an fidem illi igitur habendam in reliqua historia censes, qui in omnibus nota re tam vanus? Alterum iam aggrediamur, & quidē talem, vt inter optimos scriptores (si hominem penitiūs non inspicias) referre eum non dubites. Dionem, inquam, postulo. quis ille vir? qui per omnes honorum gradus bis ad Consulatum euectus, Proconsul deinde factus, summa cum laude Prouincias administrauit, & si quis alius, vsu rerum peritus fuit. At quàm callida, imò callida, infida, & puerfa eius in historia iudicia de Cicerone, Bruto, Cassio, Seneca, & omnibus selectis Romanis! iam quis non rideat? pugnam illam & perpetuum illud litigādū studium inter Gręcos historicos sese mutuo reprehendentes: adeò vt nihil firmiter scientes videantur tradidisse; sed quod quisque opinatus est, id posteritati persuadere voluisse. At Romanos scriptores magis fidos fortè adseris? vtinam fuissent. sed nunquid verè illud tritum possim,

Hier. in
xxvi. i.
cap. Ezech.

Ostensum id
in Xenophon
ic.

Et in Dionē

Gręcorum
historicorum
pugna.

Ventum ad
historicos
Latinos.

Non

Non est confesi caussa tuenda rei?

miraris? mirari desine. Flauium siquidem Vopiscū tibi oppono; qui cū ipsemet historiam scribat, fateri tamen non veretur, nullum historiae scriptorem esse, qui non sit aliquando mentitus, multaque in Liuiio, Salustio, Tacito, Trogo esse, quorum fides manifestis testimonijs labefactari posset. vnde fidenter se accingi ad scribendum historiam ait, quandoquidem habiturus esset mendaciorum socios. Hæc scribit Vopiscus, & profectò, vt ego iudico, nõ vanè, etenim Princeps Latine historie audit Liuius. si magnitudinem operis ac nitorem phrasium spectes, non valde abnuo (vt cumque impuri alicuius Ægisthi adulteria compluries reperiam in hac regia sponfa) si rem ac narrationem, dubitare me, nec manus adhuc dare dicam: cū Liuius ipse satis candidè fateatur, nullos sese habuisse certos probatosque autores vel annales, quos in scribendo sequeretur. etenim quæ à cõdita Vrbe Roma sub Regibus primùm, Cõsulibus deinde ac Dictatoribus Decēuirisq; ac Tribunis consularibus gesta fuisse quinque libris tradiderat, ea subobscura & parum cõstantia ipse queritur, cū quoddam raræ per eadem tempora litteræ fuerent, tum quoddam etiam si quæ in cõmentarijs Pontificum, aliisque publicis priuatisque erant monumentis, incensa à Gallis vrbe, pleraque interuissent. & alibi posteaquã historicorum Romanorum varias discrepantesq; sententias recitasset, *Nec facile est, inquit, aut rem rei, aut auctoritatem auctori præferre. vilitatem memoriam funebribus laudationibus reor, falsisq; imaginum titulis,*

T. Liuius in Terpolanus.

Nullos certos habuit autores.

Liui. lib. vi.

Liui. lib. viii

lis, dum familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumq; fallente mendacio trahit. Inde certè & singulorum gesta & publica monumenta rerum confusa: nec quisquam equalis temporibus illis scriptor exstat, quo satis certo auctore stetur. Quid libris quoque i, ix, ac x hac de re scripserit, tenes. ad Tacitum itaque transeo; quem probum legitimumque historicum sat scio dices; sed quam verè, videris, cū eum mēdaciorum plenissimum Tertullianus scribat. Si igitur qui primas in Romana historia obtinent, incerti aut mendaces autores sunt, quis verebitur de reliquis Flauij sententiam suo calculo comprobare? de me certè profiteor, quod à Velleij Patriculi lectione nunquã surgam sine stomacho; ita in singulis pænè paginis vestigia fœdissimæ noto adulationis. Ælium Seianum, bonorum exitio natum monstrum, quasi supra homines extollit. Romani imperij fœdas illas maculas Tiberium Liuiamque ita collaudat, vt iure possim adferre illud Aesopeum, nihil reliqui aliis esse: meliorū mentiū virtutes, Germanici, inquam, optimi iuuenis, aliorumq; callidè dissimulans. At Iudæorum scriptores, certè Christianorum, legitimam historiae viam firmo pede pressisse fortè inquires. audio. At Iosephum historiae Iudaicæ principem multa ex diametro cum sacris litteris pugnantia tradere scio. Eusebium Cæsariensem, inter Ecclesiasticos scriptores celebrè, à Patribus vii Synodi Arrianæ hæreseos defensores iudicatum video. Zozomenum historiae tripartitæ columen magno Gregorio iudice mendacem, & Theodori hæretici patronum.

Tacitus mēdaciissimus auctus.

Tertul. Apol.

Velleius adulator.

Iosephus haud certa fidei.

vii Syn. Act. vi.

Greg. lib. vi. Epist. xxxi.

Novatianorum certe hæresi eum imbutum, qui vel vnum v i i libri x v i caput attentè legerit, nunquam infitiabitur. Socratem quoq; eadem hæreseos labe maculatū, scio te non dubitare. Iulium denique Africanum à Gelasio Pontifice dānatum, ex iure nostro didicisti: & ne tibi nimium quoque recentiores placeant, Paulum Iouium, illustrem imprimis ac spectabilem, à nulla non manu hodie vapulare, eiusq; scripta tanquam fœdæ adulationis & mendaciorum maculis aspersa passim nosti rejici. ô igitur verè Prudētiæ mater historia, ô magistra vitæ, ô nuntia vetustatis, lux veritatis! gestio profectò audire, Huysmanne, quid ad tam clara, tam aperta respondebis: quibus argumentis solem hunc meridie lucere negabis, ex mendaciorum quilibet fruges Prudentiæ colligere nos posse docebis. æstuas credo; & vt folias Gordium hunc nodum, Tenediam securim quæris. age, age, libero te metu; & ipsa defensionis meæ æquitate confusus, vt cumque etiam tibi largiar non deflexisse historicos à veritatis semita, nihil tamè ad Prudentiam eos adhuc conferre audacter adfero. etenim cum prudentis viri sit, non tantum adfirmare ita esse; sed cur ita sit, & aliter non sit, nec esse possit, aut debeat, ostēdere; nec tantum τὸ ἔστι, sed etiam τὸ δίοτι adferre; nec modo quid sit actum, sed quare, quomodo, qua fine sit gestum, in numerato habere, & sic ad vsus deducere prudens illud Isocratis monitum: *βελουόμενος παραδείγματα ποιεῖ τὰ παρελθόντα τῶν μελλοντῶν: Quid, obsecro, huic fini historia suppedabit? non scripsere tantum

res

res gestas, inquires, historici, sed maximorum consiliorum ac præclarissimorum facinorum causas pariter ac euentus rite ac rectè posteritati propoluere. Ex animi tui sententia, Huysmanne, sicine tu sentis? vix facis fidem. etenim quis nõ rideat, eos qui interiori principum consilio (quales plerique sunt historici) nunquam fuere adhibiti, res nullas maioris momenti tractarunt, sed commentitias ac vulgo & forensibus sermonibus iactatas causas tantum cognouerunt, maiori nescio temeritate, an impudentia, de summis rerum publicarum moderatoribus sententiam ferre? & cum nullam Reipublicæ partem vnquam attigerint, nedum ultra crepidas futores, vt in adagio est, sed de coloribus cæci iudicant. cum nunquam castra, nunquam acies viderint, tamè in amicorum circulis, imò (vt magnus olim Imperator conquerebatur) etiam in conuiuuii exercitus ducunt, vbi castra locanda sint sciunt, quæ loca præsiidiis occupanda, quando & quo saltu intranda Macedonia: vbi horrea ponenda, qua terra, mari subuehantur commeatus: quādo cum hoste manus conferendæ, quādo quiescendum sit, sciunt. Neque quid melius faciendum sit modò statuunt, sed quicquid aliter quàm ipsi censuere factum est, consulem veluti dicta die accusant. Denique cum ocium vrbani militiæ laboribus præferunt, è terra tamen gubernare volunt. vbi acumen tuū, mi Huysmanne, si non perspicias quàm ineptum sit, tam insulsis præceptoribus te committere, & his ducibus ad Prudentiæ calcē velle pertingere? vbi candor & simplicitas, si cum intellegas,

C 2

tellegas,

Eusebius, Zozomenus, Socrates, hæreticorum patrum.

Sanctæ Rom. Eccl. dist. xv.

P. Iouij historia via passim reprobata.

Isoc. ad Demost. * In consilio præteritarum rerum exempla transfer ad futurum.

Historici non plerumque iudices.

Paul. Æmilius apud Liuum.

Nec ideo prohibi ad Prudentiæ magistrum.

rellegas, contra veri tamen faciem, pro imaginatio tibi sensu frontem duras? At certè exempla continentia, frugalitatis, temperantia, aliarumq; virtutum historia suppeditabunt, inquis, omnesq; ad laudem & gloriam honestissimis factis extimulabunt. Quæ, obsecro, frugalitatis ac continentia exempla Huyfmanne? Sardanapali, Caligulae, Neronis, Commodi, aliorumq; similibus belluarum non hominum foeda illa libidines, & abominanda facinora, quæ tam accuratè à plerisque historicis describuntur? huiusmodi autores utinam solum non prodesse: nocent, & rectissima ingenia corrumpunt, multaque prava ac vitiosa nunquam audita aut visitata docent. consultiusque esset, sicut maximus ille Plato poetas, quod molles leuesque lectores facerent, è Republica sua eiecit; historicos hos mendaciorum conflatores, omni rerum usu destitutos deliros Phormiones, ac verè vitiorum magistros, eiicere & exterminare. Seneca meus (non enim dissimulo, in deliciis mihi hæc Sapientia proles) pro me stat, Socrati (inquiens) Catoni, & Laelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeò nemo nostrum, qui maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. vnum exemplum aut luxuria aut avaritia multum mali fecit: conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis cado ac simplici rubiginè adfricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publicè factus est impetus? hæc ille de Romanorù spectaculis,

Vitiorum potius promotores.

Epist. vii.

etaculis. quanto ego melius de tuis historicis, qui Sardanapali luxum, Caligulae sauitiam, Neronis molliem & crudelitatem, aliorumque monstrorum nouarum voluptatum portenta non obiter semel spectada, sed litteris consignata omnibus imitanda videntur proponere. ab his ne Prudentiam petam? absit. etenim si (vt idem noster Sophus ait) magna pars sanitatis est, hortatores insania reliquisse: ego magnam Prudentia partem adsecutum eum iudico, qui propudiosos hos Veneris nepotes Veneris marito consecrados iudicat. Quantu possumus, queso mi Huyfmanne, à lubrico recedamus, cum in sicco quoque parum fortiter stamus. mittamus vana hæc, imo noxia, nec remedia, sed venena. Quid ergo facimus? inquis, cū ex euentu rerum sit Prudentia, euentus autè optimè ab historia. Nuge, mi Huyfmane, & vt ille inquit, quisquilia volantes & venti spolia. omnem illam historicorum Prudentiam non emissim titiulitio. euentus optimè ab experientia & vsu: vsus verè Prudentia vberimus est fons: ex vsu Prudentia velut ex arbore ramus, ex radice arbor, ex sole radius, ex mari flumen. oculis non auribus credere optimum, interfuisse rebus, causam cognouisse, scrutasse, non legisse, non audiuisse. Quid dico optimum? imò necessarium. fieri enim non potest vt res ciuiles tangas vel tractes sine vsu. etenim vt aspectus à circumfuso aere lumen accipit, sic mens ab vsu. & qui sine vsu Prudentia liquore mentem non dicam mergere, sed etià tingere posse sperat, vna certè operabur atramento candefacere postulat. Princeps

Sen. Epist. xcvi.

Cecil.

Vsuscerrissimus doctor.

Philosophus clarè subscribit: τὸν κατ' ἐκαστὸν
(inquit) ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἀ γράμμα ζῆντας δὲ ἐμπει-
ρίας. Rerū singularium Prudentia est, quæ nota ho-
mini per usum fiunt. & Marcus Varro, *Experien-
tia*, inquit, & *usus dominatur in artibus*. Imò Ci-
cero ipse tuus, licet aliàs oratoriè magis quàm
verè verborum luce ac splendore historiam il-
lustrare conetur, apertè tamē ad nos trāsīt, *Usus*,
inquiens, *omnium magistrorum præcepta superat*.
& alibi, *Asiduius usus vni rei deditus & ingenium
& artem sepe vincit*. & Plinius, *Usus efficacissimus
rerum omnium magister*. & decima illa Musa
Plautus noster,

Cic. de Orat.

Pro B. l.

Plin. lib.
xxvi.

Plant. Tra-
cul.

Virg.

Quid.

Claud. apud
Mamer. lib.
11 c. x.

Conclusio
eorum que
contra histo-
riam faciūt.

*Pluris est oculatus testis vnus quàm auriti decem.
Qui audiūt, audita dicūt: qui vidēt, planè sciūt.*
& pœta magnus,

— Experto credite.

& alter,

Solus & artifices qui facit usus adest.

Imo, quod mirere, ipse Polybius, *Optima*, in-
quiens, *ad veram vitam institutio videtur esse ex-
perientia: est namque rerum omnium magister usus*.
hæc ille. vos credite, & nolite historicorum lolo
victitare, cū habeatis triticū; nec, cū siligi-
neus domi sit panis, emendicato vesci furfure.
ego certè in hac sentētia seriò conquesco, cū
quòd gloriosum mihi victoriæ genus sit (vt ille
inquit) ab ipso cum quo decertè arma capere,
quesitum quò; aduersario testē illinc stare & istinc
dicere, tum quòd auidè expectare vos iam arbi-
tror, vt Huyfmannus, cū ioculari ac præluso-
ria pugna Bernartium de statu deturbari mini-
mè potuisse sentit, aperto Marte, & collatis (vti
minaba-

minabatur) signis deprælietur. Diseram ego.
excipiens Verannemanus, non potuisti, inquit,
de statu deijci hac schiamachia & præluforia
oppugnatione: at nos certè, nisi quid spei in
Huyfmanno sit, submittimus arma: adèd graui-
ter & copiosè multa attulisti quæ historiæ lau-
des nedum oppugnare, sed expugnare videntur.
& ego quoque ad incitas redactus sum, subiecit
Varicius. succurre Huyfmanne, aut perimus.
Subridès Huyfmannus, hic auster, vt video, in-
quit, vos omnes cōcussit, at confidite, cymbam
ego dirigam Gubernator, & per hanc tempesta-
tem facilè perueniemus in portum. illud certè
fateor, vix statuere me posse, maiorem ne mihi
voluptatem an admirationè attulerit Bernartij
mei oratio. voluptati enim fuit quod tam gna-
uiter in hac scena personā sustinuit quam ad-
signaui ego illi Ædilis: nec scintillam suspicio-
nis reliquit, quasi præuaricator parietes duos li-
nite, & caussam, quæ susceperat, schemate vel-
let corrūpere. quinimo vt historiæ caussa com-
modiūs à me agi posset, in eam licentiūs, re-
pugnante paulisper sensu atque natura, est in-
uectus, veluti Glauco ille apud Platonem in-
iustitiam laudat, non ex iudicio, sed vt ad laudes
iustitiæ Socratè extimularet. admirationi autè
fuit, quòd tam numero omnia ea quæ historiæ
hostes nobis obiiciunt, sit complexus, vt nihil
prætermisissè videatur: adèd vt, nisi opes ingenij
eius perspectissimas haberem, crediturus fue-
rim, paratum illi fuisse iam pridem hoc argu-
mentum, vt ad primam quamque occasionem
posset proferte. macte animo adolescens, & què

40 DE VII. LEG. HISTORIÆ
 calcare ocepisti veræ laudis tramitem infiste.
 vides perniciosissimas hederas litterarum sacras
 stirpes vndique præfocare, omnemque earum
 succum lapsibus erraticis exsorbere, & eiec-
 tam superiore ætate barbariem iterum irrepturam,
 nisi tui similibus operâ profligetur. Non tenui
 colorem ad hanc vocem ego. & vide, obsecro
 mi Huysmâne, inquam, ne verba tibi det amor
 erga me nimius, apud quem, vt ocellus poëta-
 rum cecinit,

*Amor iudicio
 nocet.*

Propert.

Maxima de nihilo nascitur historia.

Barbariem profligare vobis Tribunis & primi-
 pilis peculiare, nos caligati & velati tanti mune-
 ris pondus sustinere non possimus, sed optimè
 nobiscû agetur si inter Barbaros ipsos non nu-
 meramur. Amor iudicio nõ obstat, mi Bernarti,
 subiecit Huysmannus, qui ex iudicio natus est.
 quem tamen non promo vt te attollam, quin-
 imo promouisse te scias, non peruenisse. Mode-
 stiam ama, & vide sollicitè ne te deprauet praua
 illa confidentia & æstimatio sui, qua nulla exi-
 tialior pestis. aures tuas sæpe infonet Senecæ
 Philosophi illa aurea vox: *Puto multos ad sapien-
 tiam potuisse peruenire, nisi putassent se peruenis-
 se.* & Tragicî:

*Nisi ex iudi-
 cio natus.*

*Modestia
 aulescentem
 decet.*

*De Tranq
 animi, cap. I*

*Quem dies vidit veniens superbum,
 Hunc dies vidit fugiens iacentem.*

*Sen Trag
 Thy.*

In Epist.

& diuinum illud Plinij dictum: *Præcipua Pru-
 dentia est, quòd alios prudentiores existimas; præci-
 pua eruditio, quòd discere vis.* tu facies, mi Bernar-
 ti, & cottidie dimissionem animi habebis ante
 oculos. si ab illa aberras, semper miser futurus
 es erro. ego in viam redeo; & quæ obiecisti prin-
 cipio

*Confidentia
 sui corruptis.*

cipio diluam, nostraq; deinde firmius stabiliam.
 tu, quod apud nostrum Comicum Simo, *Fac sis Plant. Psen.
 vacuas adis aurium, mea vt migrare dicta possint
 quò volo.* damnasti in exordio Philologiam; si
 omnino ad eruditos fidenter prouoco. nec du-
 bito quin legitimi quique iudices amœniore
 hac doctrina excolendum & præparandum iu-
 uentutis animum, nec antea iudicabunt ido-
 neum cui grauiora committantur: non magis
 quàm lana purpuram seriò potest imbibere,
 quæ aliis succis non fuerit præparata. Si curio-
 sam quorundam curam tantùm reprehendis, &
 eos rides, qui, positis aliis omnibus curis, soli ita
 in hac sunt cura, vt, grauioribus disciplinis spre-
 tis, ardeant tantùm in earum ministris; nec
 præparari modò à litteris animum, sed detineri
 patiuntur: non pedibus modò, sed manibus &
 toto corpore in tuam sententiam discesserim.
 verùm nihil hæc ad nostram Andromacham.
 non de flore historiarum iam, sed fructu dispu-
 tamus. nec ea quæ Philologo seruiunt, sed Pru-
 dentia candidato vsui sunt, quærimus. At nihil
 illi suppeditant historia, inquis. audio. sed ea
 quæ ad hanc adsertionem firmandam adducis,
 adeò leuia sunt, vt omnes legiones tuas (Plauti
 nostro ioco) diffrauerim spiritu, quasi ventus
 folia aut panniculam tectoriam. hoc enim so-
 lum euincis, non quamlibet historiam ad Pru-
 dentiam prodesse. quod lubenter ac volenter
 tibi cõcesserim, dum sciam, vt non quæuis terra
 venam habet latentium aquarum, sic nec histo-
 ria promiscuè fœcundam Prudentia scaturigi-
 nem. legitima enim historia iure suo hanc sibi
 laudem

*Refutata ea
 que contra
 historiam al-
 lata.*

*Philologia
 præparare de-
 bet animum.*

*Non detine-
 re.*

*Non historia
 quæuis ad
 Prudentiam
 utilis.*

laudem vendicat; quam definitio VERAM RE-
RVM GESTARVM NARRATIONEM,
ACTIONS VITAMQVE HVMANAM
FIRMITER DIRIGENTEM. dixi VE-
RAM, quòd veritas non solùm decus ac orna-
mentum historiæ sit, sed ipsa eius anima. *Histo-
ria siquidem* (vt rectè dixit Plinius) *non ostenta-
tioni, sed fidei veritatique componitur.* vera autem
erit, si recto cursu, ac certa (vt sic dicam) linea,
Tullij feruet leges. *Ne videlicet quid falsi scribere
audeat, ne quid veri non audeat, ne quam in scri-
bendo suspensionem gratiæ, ne quam simultatis osten-
dat.* nec temere à me adiunctum, ACTIONS
VITAMQVE HVMANAM FIRMITER
DIRIGENTEM. neque enim satis est verè &
ex fide narrare quid sit actum: sed cùm pruden-
tis sit, vt prudenter mi Bernarti monuisti, non
solùm quid sit gestum, sed quare, adferre; præci-
puum historici munus est exponere quid, qua-
re, qua sine sit gestum, passimq; actiones vitam-
que dirigentes sententias, proba probantes, im-
proba improbâtes, serie narrationis nihil omis-
sa aut læsa inspergere, omniaq; dicta, facta, con-
silia, ad bene institutæ vitæ formam reuocare.
Rerum quippe ratio (vt eodem loco lactea Ro-
mani sermonis vbertas rectissimè sentit) ordi-
nem temporum desiderat, regionû descrip-
tionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis me-
moriaque dignis, consilia primùm, deinde acta,
postea euentus expectantur, & de cõsilijs signi-
ficari quid scriptor probet, & in rebus gestis de-
clarari non solùm quid actû aut dictum sit, sed
etiam quo modo: & cùm de euentu dicatur, vt
caussæ

Bi. *Quomodo hi-
storia scri-
benda.
Plin. epist.
lib. vii.*

*Cic. lib. ii
de Orat.*

*Cic. ii de
Orat.*

caussæ explicentur omnes, vel casus, vel sapien-
tiæ, vel temeritatis; hominumque ipsorum non
solùm res gesta, sed etiam qui fama ac nomine
excellunt, de cuiusque vita ac natura. *Quæris
vbinam sit hæc legitima historia, mi Bernarti?
apud Græcos ne an Romanos, aut denique no-
stros: respõdeo, apud singulos. abnuis? & ex gra-
ui virorû minimè leuium censura Græcos im-
primis scriptores vanitatis ac mendacij postu-
las? fateor & ego tecû, multos esse vanos, leues,
& nullius seriæ curæ ac fidei, sed non omnes.
Etenim si Dionem, Herodotum, Xenophõtem
profers; Thucydidem, Polybium, Plutarchum
tibi oppono, qui legitimam historiæ viam vide-
runt, & fixo pede peragrarunt. Thucydides sanè
fidus omnino scriptor, & quem Principem se-
natus historici, si mei arbitrij res foret, legere
non dubitem. Si in scriptis eius veritatem habi-
tare dixerò, ipsam non dubito quin suffragan-
tem sim habiturus. In exilium eiectus à suis
Atheniensibus (quod maximis fere quibusque
viris contigisse dolemus) ita tamen scripsit, vt
ne exul quidem vllo malè erga Athenienses ad-
fecti animi indicio sua scripta asperferit. imò
adeò veritatis amans ac moribus moderatus, vt
ne Brasidæ quidem (qui calamitatis autor ipsi
fuerat) vsquam in sua historia præ ira aut odio
maledixerit. & infestissimum sibi Periclem non
solùm à calumniis vindicauit, sed prudentiæ
aliamque virtutû nomine syncerè commen-
dauit. Omnes verò dicendi artificio (vt Tullij
verbis vtar) mea sententia facilè vincit: qui ita
creber est rerum frequetia, vt verborum propè
numerum*

*Thucydides
optimus scri-
ptor.*

Verus.

*Marcel. in
vita Thu-
cyd.*

*Ab adfectu
bus immunis.*

*Vide Thuc.
lib. i.*

*Cic. de Thuc.
ii. de Orat.*

numerum sententiarum numero consequatur, ita porrò verbis aptus ac pressus, vt nescias vtrū res oratione, an verba sententijs illustrētur. quæ in caussa fuisse existimo, quod Demosthenes propria manu octies eum descripserit. fuerit veritatis amans, fuerit strictus sententijs, placeat dicendi artificio, inquis, cum haut idoneus censor ineptè de summis rebus censeat ac imperitè. minimè gentium, Bernarti; sed quod hic consulenti tibi respōdebit, Delphis tibi responsum dicito. Regia quippe stirpe clarus ac illustribus planè maioribus ortus, rebus gerēdis non solum interfuit, sed præsuit, & in bello Peloponensi legationes & Præturas obiuit. de Polybio autem quid dicam? cum verissimum eum scriptorem esse, omnium eruditorum punctis atque calculis constet. In ciuili ac militari disciplina diutissime eum se exercuisse, magnam Europæ partem, oram Africæ, & Asiam minorem, vt populorum mores intellexeret, peragrassè, denique, quod maximum est, magni Scipionis Africani moderatorè, ac bellorum vbiq; socium fuisse, nemo vel in vestibulo adhuc antiquitatis constitutus ignoret. salutaria certè monita si in eo desideras, aquam in profluente quæris. Nec nostro quoque præconio indiget Plutarchus, qui nedum in ipsa Principum aula diutissime vixit, sed Imperatoris Traiani moderator ac Istriæ etiam præfectus extitit, si quis alius rerum optimus iudex. vides igitur Bernarti, & apud Græcos veritatis quoq; amantes & ad eò vsu rerum peritos historicos fuisse, vt illos differentes (fidenter dicam) Nestor aliquis audire nihil abnuat,

Idoneus idoneus.

Polybij historia proba.

Idem Plutarchi.

nuat, aut ipse Alexander? Nec nimium quoque *De Xenophonte sententia nostra.* deprime Xenophontem circumspēctum sanè scriptorem. Cyrum non ad historiæ fidem descriptum ab eo fateor, sed ad effigiem iusti Imperij. itaq; qualis nam reuera Cyrus fuerit, non expecta, sed qualis esset Imperator ad normam exemplaris exactissimi compositus. non debuit, inquis, in historia, cuius caput ac pes ipsa veritas. agnosco; nec quod pro Xenophonte aliud opponam habeo: sed Plinium (si videtur) pro ipso audi scribentem: *Præcipere qualis esse debeat Princeps, pulchrum quidem, sed onerosum ac propè superbum est: laudare verò optimum Principem, ac per hoc posteris velut è specula lumen, quod sequantur, ostendere, idem vtilitatis habet, arrogantie nihil.* Dionè Cassium sæpius hallucinari, sæpius adulari, & si rectum de maximis viris iudiciū quæris, apud antiquitatis peritos cōstregisse tesserā, tibi largior. in Philologo tamen grege vtiliter eum collocari scio. Herodotum communi suffragio dānatum noui: num iure an iniuria, iam non disputo; cum solum mihi propositū ostendere, & apud Græcos quoque probatæ fidei historicos esse; cuius generis Thucydidem, Polybium, Plutarchum, cōfido, non abnues. ad *Liuius densus.* Latinos itaque trāseo. Inter quos Liuium proprio ense iugulare niteris, sed imbrem (quod aiunt) in cribrum geris. scio eum alibi conqueri rerum gestarum memoriam subobscuram. legi quoq; candidè scribentem: *Quæ ab condita vrbe Roma ad captam eandem urbem Romani sub regibus primum, Consulibus deinde ac Dictatoribus, Decemuirisque ac Tribunis Consularibus gessere foris bella,*

Plin. in Epist.

De Dione.

Liuius densus.

Liui. lib. v.

bella, domi seditiones; quinque libris exposui; res cum vetustate nimia obscuras, velut quæ magno interuallo loci vix cernuntur, tum quod perrare per eadem tempora litteræ suere, vna custodia fidelis rerum gestarum: & quod etiam, si quæ in commentarijs Pontificum alijsq; publicis priuatisque erant monumentis, incensa vrbe pleraque interiere. hæc, inquam, scribit Liuius: sed quod tu files, Bernarti, fideliter subdit: *Clariora deinceps certioraq; ab secunda origine, velut ab stirpibus latius feraciusq; renata vrbis gesta domi, militieq; exponentur.* In pollicendo quàm in præstando liberalior fortè fuit, inquis? imo fidelior Bernarti quàm tu aut quisquam alius credere posset, qui nouit aulae mancipiis aded familiare, omnia Principi honesta atq; inhonesta laudare, vt poeta scripserit:

Non intrat vnquam regium limen fides.

Quorsum ista? inquis. quasi nescias quàm arcta familiaritas huic nostro Liuius cum Augusto Cæsare intercesserit, & quàm candidè tamen, quàm ad veritatis (vt sic dicam) rubram lineam bellum illud ciuile inter Pompeium & Iulium descripserit. Simul obortus mihi est largior risus. Quid rides? inquit Huysmānus. Non rideā? inquā, quod ea pro te in me voces quæ nusquā? aut si hic thesaurus apud te, prome mi Huysmanne, & omnes tibi gratias immortales. vtinā opem adferre esset meæ opis! subiecit Huysmānus, sed irreparabili studiorum iactura, nulla mens aut manus est, neque (vt metuo) erit quæ medeatur huic plagæ. nec tamen mihi hic inequita & insultra, quasi hæc ponam sine vallo rationis. Tacitum accede, apud illum leges: *Titus*

Liuius

Liuius eloquentia ac fidei præclarus imprimis Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Augustus appellarit. Qui itaque florentissimi Principis & quidem viuentis & amicissimi etiam gratia (olim & nunc rara virtus!) adduci non potuit, vt auribus cuiusquam aliquid daret, eumne in aliqua parte operis à veritatis orbita studio aberrasse, aut quidquā haustum ex vano voluisse credam? At materia Liuius obiecta, vt cumque verus scriptor, Prudentiæ candidato parum proderit: imò eam materiam sibi delegit, quæ & maximè inter ceteras excellit, & eius Reipub. acta expressit: quæ vt ceteras armorum gloria atque Imperij amplitudine; ita omni genere exemplorum (quæ quisque secutus, egregiè cum sibi, tum Reipub. consulat) antecelluit. & ne imparem huic oneri Liuium existimes, cum magno illi Cæsari eum familiarè (vt diximus) tum tot ac tantis animi dotibus clarum fuisse scias, vt, magno ac sancto Hieronymo teste, quidam ex vltimis Hispaniæ, Galliarumq; finibus viri illustres Romā venerint vel ob hoc solum vt Liuium nostrum contuerentur. Essem longior nisi Tacitus meus ad se me raperet, qui historiam rerum gestarum à Tiberio vsque ad Neruam tam accuratè, verè, ac prudenter descripsit, vt æqui rerum æstimatores non solum seminarium salubrium præceptorum historiam eius esse, sed nihil vnquam accuratius ab vllò historico scriptum fateantur. scio Christianos cum ahibi perstringere, & deliria varia delirasse cum de Iudeis eorumue ritibus ac ceremoniis scribit, quo respectu eum Tertullianus mendacissimum

Varietate exemplorum utilissimus.

Liuij laus.

Taciti historia probissima.

Liu. ibid.

Sen Trag. Agam.

Nam ab adfectibus liber.

Tac. Annal. IIII.

Hoc quo dignissima lectu.

Tac. An. III.

Tacitus acutus & succinctus.

Lucret.

cissimum vocitat: verum vt vinum vinum non esse desinit, si guttulæ in eo aquæ; sic nec Taciti historia proba, si in ea hæ maculæ ex ethnicorû maculis expressæ. errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. quas si tollas, prudens ille certè, ceterû & suavis omnino scriptor; & què his temporibus & hac scena rerum in manus sumet, quisquis sibi consultû volet. non ingentia (vt ipsemet de se scribit) bella, expugnationes vrbiû, fusos captosque reges, discordias Consulû aduersus Tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatum certamina recenset, sed sæua iussa, continuas accusaciones, fallaces amicitias, perniciem innocentium: & vt verbo dicam, quicûque hunc Cornelium leges, in theatro versaberis hodiernæ vitæ; & modò scintillam habeas iudicij melioris, ab iisdem caussis pares exitus notabis. nec nudo hæc omnia verborum contextu, sed dictione plena aureis, actiones, vitamque dirigentibus sententiis; quas cum ictu quodam audies, nec licebit rogare aut interrogare, aded etiam sine ratione ipsa veritas ducet. breues illas fateor esse & succinctas: quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto maiorem gratiam apud doctos habere debet, quanto minorem apud indoctos habet. quippe

Paruus est Cygni melior canor, ille gruû quàm clangor, in æthereis dispersus nubibus Austri.
In re dubia vbi re est opus, re iuuabit. & ne medici huius manum æger aspernere, floruit Tacitus noster diutissime in militari vrbanaque disciplina, Procurator datus Gallix Belgicæ à Vesp-

Vespasiano, prætura deinde, imò imperate Nerua consulatu auctus, historiæ scribendæ senex demum vacauit. Excepit filium historiæ Cornelianæ Ammianus Marcellinus: & quamuis pari laude non pertexuit, tamen cum in Gallia & Germania sub Iuliano Imperatore multos annos militarit, atq; aded multis bellis à se discipulis interfuerit, nec hunc quoque reiicite Prudentiæ candidati. virtutes certè ac vitia Principum sine adfectu notata videbitis, & sic præcipuo (Tacito quidem iudice) annalium munere probè eum functum ac defunctum obseruabitis. C. Sallustium præteream? absit. etenim hic ille est de quo, vt multi perhibent, magno applausu hi versiculi Romæ circumlati sunt:

*Hic erit, vt perhibent, doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in historia.*

& vt legitimi quique censors censent, verè suo merito. Sed ò nimiam profectò studiorû iacturam! paucula tantum fragmenta ex diuite hoc historiæ thesauro habemus: quæ tanquam probatissima omnes probi probant. Agmen mihi claudat magnus ille Cæsar, qui res à se gestas tanta elegantia (quod Plutarchus adfirmat) conscripsit, vt huius ampliade materiæ studium sumere sibi nemo sit ausus in posterû. fidem in historia ciuili à nonnullis scio desiderari; dictionem quoque eius ab imperito aliquo nebulone imperitè iam video interpolatam, pannos sæpè huic purpuræ insitos. veruntamè, quod ex parte præcipuè nunc spectamus, hic de exercitu (vt Tullij sententiam vsurpem) de castris, de agminibus, de signorû collationibus, de oppidorum

De Ammiano nostra sententia.

Tac. An. III.

Sallustij vera laus.

Plu. in Cæs.

De Cæsare nostra sententia.

Cic. II de orat.

D oppugna-

*Curtij histo-
ria proba.*

*Non usque-
quaque Vel.
leij & Iose-
phi.*

*C. Bar. An.
tom. 1.*

Epist. xxii.

*De Eusebij
historia sen-
sua nostra.*

*Item de Zo-
zomeni &
Socratis.
Coniectura
in scriptis
Gregorij.*

SO DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
 oppugnationibus, de comœatu, de insidijs fa-
 ciendis, de reliquis rebus quæ sunt propriè belli
 administrandi, tententiam tibi feret quisquis es
 Imperator. & si ab ea prouocaueris, cerebrum
 profectò non in capite, sed in calcaneis geris.
 Cæsari comitem do Q. Curtium, quem aded
 inter selectos recensere non dubito, vt inter
 optimos locum illi fidenter tribuam. Velleium,
 quâ res tractat sui æui, à veritatis orbita deflexis-
 se scio. Iosephum sapius cum sacrarum littera-
 rum autoritate pugnare rectè monuisti: quo-
 modo etiam à seipso interdù discrepet, vel aliis
 certioribus testimoniis erroris arguatur, obser-
 uauit diligenter Cæsar Baronius, cuius scrinia
 non compilo. vos adite & lucem petite ab hoc
 sole. nec ideo tamen eos omnino spernite: nec
 has culpas asperè nimis illi luant. nam Velleius
 alias disertus & industrius: Iosephus aded lau-
 datus scriptor, vt Hieronymus honoris causa
 Liuium Græcum eum appellet. In historia Eu-
 sebij plurimos esse næuos non me latet, vestigia
 quoque Arianismi passim noto, magni tamen
 laboris, variæ lectionis eum fuisse, nec leue om-
 nino (præsertim in Chronicis) in tâta lectionis
 & rerum varietate illius esse iudiciû, ab æquo
 quoque iudice nullo negotio impetraturû me
 confido. Sozomenum à Gregorio damnatum
 video: attamen cum ea quæ de Theodoro illi
 Pontifex obiicit, nusquam in scriptis Sozomeni
 repererim, æstuo, nec scio an emergam; deriuat-
 urus certè libenter si liceat, in Gregorij exscri-
 ptos hanc culpam, quos pro Theodoro So-
 zomenum scripsisse, nõ abhorret à vero. Theo-
 doreti

doreti certè verba sunt, non Sozomeni, quæ
 Gregorius retulit. nihil enim de Theodoro scri-
 bit Sozomenus, quàm eum Libanij discipulum
 fuisse, ac tandem litteris satis instructum, Mo-
 psuestiæ Episcopum creatû. At Theodoretus
 nedum præclarum, sed omnium Ecclesiarum
 doctorem & hæreticæ cohortis profigatorem
 fuisse adserit. verum vt eumq; hæc sese habeât,
 nec ego Sozomenum à culpa planè liberum
 præsto; aut Socratem quoque probatè fidei esse
 confirmo. Nouatianorum certè macula (vti
 rectè Bernartius monuit) ambo maculati, cum
 alias, tum certè apertissimè in gratiam Noua-
 tianorum mentiuntur, quòd constitutionem
 Nectarij de abrogâdo Presbytero pœnitentiario
 ab omnibus ferè Orthodoxis Pontificibus re-
 ceptam fuisse adserant, vti nedum ex Gregorio
 Nysseno, doctissimo viro, qui eodè tẽpore, quo
 Sozomenus & Socrates hæc accidisse impuden-
 tissimè tradidere, viuebat; sed Iohanne etiam
 Chrystostomo Nectarij successore aliisque ma-
 nifestissimè conuincitur. neque tamen desunt
 interim alij melioris notæ historici: est Euagrius
 scholasticus, est Nicephorus, est Cassiodorus, est
 Marianus, deniq; vt ad nostros veniam (neque
 enim omnes recensere propositum) Cæsarem
 Baronium (modò citatum) aded supra omnem
 nouitiam & ad priscam laudem iudico, vt pal-
 mam eum omnibus erepturum existimem qui
 in Ecclesiastica historia hætenus quicquam
 tentarunt. De Pauli Iouij capite Quirites in
 suffragium iuisse video: & si calculos numerem,
 nigros plusculos reperiam. nec ego patronus

*Soz. lib. viii
cap. ii.*

*Theod. lib.
v. cap. xl.*

*Mendacium
Sozomeni &
Socrati.*

*Soz lib. vii
cap. xvi. So-
crat. lib. vi
cap. xix.*

*Greg. Nyss.
epist. ad Let.
Mel. Episc.
Chr. hom.*

*LXXXIII &
XXXIII in
Math.*

*Probi non-
nulli histo-
rici.*

*Annales Ba-
ronij cõmen-
dati.*

*De Paulo
Iouio nostris
sententia.*

52 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
huic reo; hoc solum moneo, si gratia quorundam, lingua aut calamus eius sæpius titubauit, non debere vos ideo putare in omnibus eum tam vanum, vt temerario illi iudici credatis, qui Iouij historias cum Amadisi fabulis componit: nimis acerbè, nimis vanè, & hyperbolicè. Itilum certè eius & scribendi methodum non culpabit quisquã inculpatus. Franciscus Guicciardinus iudicia magis prona, magis amica experitur: & suffragantur nedum pedanei Senatores, sed plerique etiam Consulares. nec ego intercessionem paro. Noui etenim hunc virum à Leone x. Pont. Max. legionibus sacris & prouincijs Ecclesiasticis cum summo imperio præfectum, nec ea propter inidoneum iudicem. video quoque ab adfectibus immunem fuisse (si planè ab odio) vtilia certè Prudètię cãdidato monita quę sæpius interferit, non negabit nisi imprudens. Philippum Cominæum Guicciardino adiungo, imò in parte præpono. etenim aut in Repub. administranda, aut in bellis, aut in maximis legationibus obeundis magnam ætatis partem consumpsit hic Philippus, & in scribenda historia, iudicio grauissimorum virorum, suos æquales, atque haut scio an plerosque veteres quoq; historicos superauit, certè adæquauit. Quis nisi impudens igitur huius forcillet fidem? Sed diffundor, cui solum hoc propositum, non deesse historicos qui veram historiæ viam firmo pede calcarunt: non possum tamè quin inter recetiores Paulû Emiliû, inter mediæ ætatis scriptores Nicetam Choniatem in manu sinuque cotidie habendos Politico commendem. Et quia
Nicc-

De F. Guicciardino.

Historie P. Cominæi vera laus.

De Paulo Emilio, Nicet. Choniatem.

Nicetam nedum de visu, sed auditu fortè non nostis, haut probas vobis obtrudi merces opinemini, non me, nec aliquem dilutæ auctoritatis scriptorem, sed ocellû & decus Belgicæ audite. Nicetes Choniates (inquit) res Gracanicæ Imperij Lips. ad 11. cap. 1. Polit. scripsit, orsus à Iohanne Commeno Alexij F. ad urbem captam, siue ad Balduinum Flandrum. Is parum adhuc vulgo notus fateor, sed dignissimus notitia, purum rectumque ingenium si aliud illo ano. Stilus eius operosus, pœtas & Homerum sæpe resipiens, at res & narratio ipsa distincta, composita sine vanitate, sine ineptijs, breuis quod satis sit & fida. Crebra apud eum & opportuna monita, iudicia non libera solum, sed sana. Ad summum, legite vos Politici, gratiam mihi aliquis pro iudicio habebit, certè debebit. Dixerat Huysmannus, & conuersus ad Varicium, adhuc ne fluctuas, inquit, an terram tangis? adspicio certè, respondit Varicius, & in portu essem, ni turbaret adhuc imbricitor aliquis Auster, quem remoue, mi Huysmanne, & doce qui vitem scopulos pessimorum exemplo in historia (vti Bernartius adferit) latitantes. Non te turbet hic ventus, inquit Huysmannus: vnica eum nec mutata velificatione facile vitabimus. Principum vitia, inquit Bernartius, & improbos quosque mores distinctè historici notant: & ne ex pessima & tamè larga ac obtusa hac segete aliquas spicas improvidè colligat lector metuit, videtur certè speciem primorem veri hoc eius iudicium habere: sed si admouere lineas (quod dicitur) occepero, næ ille vertet consiliû? faciet certè. & voces has eorû cognoscat, quibus natura est, vt sanctus quidã vir ait,

terrere paruulos, & angulis garrere tenebrosiss.
Tanta est enim tamque excellens veræ virtutis
vis, vt ab hostibus quoque egregiam dignitatis
confessionem exprimat. Omnes nati sumus ad
decus ac honestatem; & quamuis pessimis mo-
ribus imbuti, virtutem tamen laudibus efferen-
dam iudicamus. nec vllus est aded omnibus fla-
gitiis coopertus, nullus tam incultus aut horri-
dus, aut tam immanis aut Barbarus, qui non ad
illustre nomen apud posteros obtinendū egre-
gia sed ficta virtutis imagine relata, laudem au-
dissimè confectetur. audax & temerarius forti-
tudinis nomine gaudet, propudiosus Chilo aut
nepos in omni libidine tetre & impiè volutatus
tenebras quærit, prodigus liberalitatis, auarus
frugalitatis, ignauus modestie, segnis prudentiæ
speciem prætexit. eximiè eximius ille Tragicus:

*O vita fallax! abditos sensus geris,
Animisq; pulchram turpibus faciem induis.
Pudor impudentem celat, audacem quies,
Pietas nefandum, vera fallaces probant.*

probant certè. neque aliquis est tam scelestus
ac flagitiosus, qui virtutis lumē non videat, et si
id non sequatur: qui non suspiciat fidem, con-
tinentiam, animique excellentis magnanimita-
tem: qui sicuti solem lucere, ignem calere sen-
tit, sic veræ virtutis excellentiam etiam inuitus
non admirandam existimet: quem, cum turpi-
tudinis illecebra delinitus, aut alia quauis animi
perturbatione concitatus flagitium commisit,
post susceptum scelus intemperantiæ suæ non
pœniteat: qui confusam vitam & perturbatam
non agat, tantum metuit, quantum nocuit. Quod
si vel-

*Etiā ab im-
piis suspi-
ciuntur.*

*Et prætexi-
tur.*

*Sen. Trag.
Hippol.*

*In scelere sce-
leris suppli-
cium.*

si vellem exemplis pugnare, infinitam multitu-
dinem proferre possem: duobus contentus ero.
Quis videtur Dionysio superior? omnium sce-
lerum libidinumq; maculis inaculosissimus, in-
quies. in eius tamen animo tam spurco ac im-
mani, fidei ac constantis animi & veræ amicitie
splendidus sol radios extendit, & singularem in
duobus Pythagoricis fidem aded coëgit suspi-
cere, vt exclamaret, *Vinā & ego vobis tertius ami-
cus adscriberer.* Iam verò Tiberius Cæsar nun-
quid extra aleam fortunæ positus impunè gras-
sari posse videbatur? & sine vllius pœnæ metu,
quicquid impotens cupido suadebat, perficere?
tantus tamen Imperator pudore scelerum ac li-
bidinum latebras tandem in remota quadam
insula querere coactus est. sed frustra: sensit enim
tortorem qui vreret, secaret, lancinaret, eoque
grauis, quod sine morte: & postremò semetipse
(vt Tranquillus ait) pertæsus, tantum non sum-
mam malorum suorum professus est talis epi-
stolæ ad Senatum scriptæ principio: *Quid scri-
bam vobis P. C.? aut quomodo scribam, aut quid om-
nino non scribam hoc tempore? Dicit me Deaq; peius
perdant, quàm perire me cottidie sentio, si scio. aded*
(subiicit Tacitus) facinora atque flagitia sua ipsi
quoque in supplicium verterant. neque frustra
præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si
recludantur Tyrannorum mentes, posse adspici
laniatus & ictus, quādo vt corpora verberibus,
ita sæuitia, libidine, malis consultis animus di-
laceretur quippe Tiberium non fortuna, non
solitudines protegebant, quin tormenta pecto-
ris suasque ipse pœnas fateretur. Subscribit ple-

*Suet. Tib.
LXVII.*

AD IV.

na cera Romanae Prudētiæ sol, Prima (inquiēs)
& maxima peccantium est pœna peccasse. nec
vllum scelus, licet illud fortuna exornet mune-
ribus suis, licet tueatur ac vindicet, impunitum
est: quoniam sceleris in scelere supplicium est.
Multos fortuna liberat pœna, metu neminem.
Quare? quia infixæ nobis eius rei auersio est quæ
natura damnauit. ideo nunquam fides latendi
fit etiam latentibus, quia coarguit illos con-
scientia, & ipsos sibi ostendit. proprium autem
est nocentum trepidare. malè de nobis actum
erat, quod multa scelera legem ac iudicem effu-
giunt, & scripta supplicia, nisi illa naturalia &
grauia de præsentibus soluerent, & in locum
pœnitentiæ timor cederet. & egregiè egregius
ille Satyrarum scriptor:

*Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Iudice nemo nocens absoluitur: improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vnam.*
& ibidem:

*Cur tamen hos in
Euasisse putes, quos dixi conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cedit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?*

Interpellauit hîc Lixbônæus: longû hoc tuum,
imò alienum anteloquium, mi Huyfmanne, in-
quit. imaginarium tibi stadiû extruere videris;
& demissa Bernartij nostri vera mente, aliam
oppugnare. imò propriam, subiecit Huyfman-
nus. etenim cum docui nûquam in hominibus,
quâtuuis dedecore, flagitio, turpitudine con-
taminatis, aded sensum honestatis extinguî, vt

non

non inuiti decoris & virtutis excellentiam lau-
dibus in cœlum tollant, nec sine acerbissimo
sensu doloris ferant se suorumque nomen inde-
lebili macula maculari, æternaque labe fœdari;
nunquid perorata hæc lis est? nunquid in con-
fesso aded non egredi officij metas historicos
qui principum aliorumque vitia notant, nec
bonos modò veræ laudis lauro coronât, sed ma-
los quoque iustissimis posteritatis maledictis
obiiciunt, vt (Tacito suffragante) præcipuo An-
nalium munere fungantur, dum curant vt pra-
uis dictis factisque ex posteritate & infamia me-
tus sit: docentque quàm stultum sit credere præ-
senti potentia posse etiam sequētis æui memo-
riam extinguî; & quàm ridiculum existimare,
quia in præsentis hoc rerum statu, metu omnes
mullitant & tacent, ideo posteritatem scelera
posse latere: contra ipsius veritatis naturam, quæ
talis est, vt quamuis omnes illam oppugnēt, ac
nonnûquam omne verisimilitudinis genus ad-
uersus eam pro mendacio stet, nescio tamen
quomodo ipsa per se in animos hominum se
insinuat: ac interdû quidem ex tempore quàm
fit potens ostēdit, interdum verò, postquam diu
tenebris obtecta fuit, tandem ipsa per se præua-
let, & ipsum mendaciû expugnat. nec est quod
metuas ne infamiæ hoc telum violentum satis
fit, consultiusque iudices quàm longissimè à vi-
tiorum exemplis recedere. neque enim nuda
illa historici proponūt, sed mercedem vitiorum
vnâ tibi ingerunt; vt quorum exitum reformi-
das, eorum vitâ detesteris. describūt tibi histo-
rici Sardanapalum inter scortorû greges purpu-
ram

Historici ro-
stet obseruât
vitia.

Annal. i. i. 2.

Nam infam-
ie metum
inijciunt.

Pœnam quæ
deterreat
adijciunt.

Sardanapa-
li puniit.

Inuenal.
Sat. xii.

58 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
ram colo nentem, & muliebri habitu pensa
inter virgines partientem: sed ijdem illi mox
quàm foedū hæc foeda voluptas exitū habuerit,
tibi ingerent: & mollē hanc vitam nedū Pyrau-
stæ gaudium fuisse, nec lacrymas modò & an-
goreas eam mansisse, sed ferrum & flammam do-
cebunt. Siculum illum tyrannum stupra, rapi-
nas, cædes multis annis pro ludo habuisse alibi
leges: sed magnum illum regem mox à regno
ad ludum detrusum, pro sceptro ferulam gere-
re videbis. Caligulam templum, sacerdotes, &
hostias sibi instituisse, neque suæ neque alienæ
pudicitæ pepercisse, nepotinis sumptibus om-
nia prodigorum ingenia superasse, ludere & la-
sciuire in sanguine humano ita solitum, vt que-
reretur palàm, quòd nullis calamitatibus publi-
cis tempora sua insignirentur, atq; adeò excla-
maret, *Vnam populus Romanus vnam ceruicem*
haberet; in Tranquillo aliisque notabis
sed simul non simplici eum morte, sed triginta
plagis confectum instar feræ in sanguine suo
volutatum tãdem audies. Tiberium Neronem
nullum necessitudinis genus non scelere per-
culisse, nullum adhibuisse delectum aut inter-
imendi quoscumque libuisset, quacumque de
caussa, nulli delegasse officium vt nò adiceret,
Scis quid mihi opus sit, & hoc agamus ne quis quic-
quam habeat, historici referunt: sed ijdem illi ty-
rannum hunc nudo pede, adopertoque capite
fugientem, & aliquem percussorem, cuius ma-
nu periret, anxie requirentem, nemineque re-
perto, *Ergo ego nec amicum habeo, nec inimicum?*
miserè exclamantem, tandemq; propria manu
ægre

Itē Diony-
si.

Item Cali-
gula.

Suet. Ner.
Item Nero-
nis.

ægre mortem inuenientem depingent. Domi-
tianum in omne hominum genus ferarū more
grassatum, dominum sese deumq; dici coëgis-
se audies: sed monstrum hoc inter coniurato-
rum manus quoque foedè confossum intelle-
ges. Commodum libidine, auaritia, crudelitate
foedissimum notabis: sed eūdem ad extremum
in balneo compressis faucibus expirasse, & pale-
stricæ manu miserè periisse, obseruabis. Helio-
gabalum turpissimum omnium libidinū man-
cipium fuisse, probrisque omnibus se contami-
nasse intelleges: verum vnà quoque audies por-
tentum hoc tumultu militari interfectum, cor-
pus per vrbis vias à milite tractum, & in Tibe-
rim tandem, adiecto pondere ne vnquam emer-
geret, proiectum, omnibus acclamantibus, *indo-*
mitæ ac rabide libidinis catulam fuisse. Denique,
ne longius euager, reuolue historicos, & intelle-
ges, neminem scelus in pectore gestare, qui non
idem Nemesim in tergo: nunquam in primo
vitæ actu ita florere impium, debacchari tyran-
num, vt in extremo foedè non ruat; pœnas spe-
ctabiles aut apertas in se aut in suis nò luat. lege
historias, & notabis quod de oppido decima
Musa, de omni statu rectissime dici:

Si incolæ bene sunt morati, pulcre munitum Plaut. Persa.
arbitror:

Persidia & peculatus ex vrbe & auaritia sè
exulant:

Quarta inuidia, quinta ambitio, sexta obtrectatio,

Septimum periurium, — octaua indiligentia,

Nona iniuria, decimum, quod pessimum aggressu,
scelus:

Hæc

Item Domi-
tiani.

Item Com-
modi.

Et Helio-
gabali.

Plaut. Persa.

*Hæc nisi vnde aberunt, centuplex murus rebuit
seruandis parum est.*

Quandoquidem semper

quisquis est placidè potens

Dominusque vita seruat innocuas manus,

Et incruentum mitis imperium regit,

Animòque parci: longa per mensus diu

Felicis aui spacia, vel cælum petit,

Vel leta felix memoris Elysiij loca.

At contra,

Idem Med. Iniqua nunquam regna perpetuò manent.

*Senec. Phil. Quinimo Tyrannorum execrabilis ac breuis po-
testas est. semperque (à Platone verissimè scrip-
tum) * ἀπόλαυτος τῆς ἀδυναμίας ἡ τιμωρία. ò igitur*

** Subsequa
iniuria pæ-
na.*

*verè vitæ historia dux ac magistra! virtutum pa-
rens ac nutrix! vitiorum expultrix! Quod est in-
genium tantum, quæ tanta facultas & copia,
quæ vel ex parte fructus tuos non modò augere
atque ornare, sed aut memoria consequi, aut di-
cendo queat complecti: scrutamini iuvenes in-
geniui, & solù hoc fertile adfiduè (vt sic dicam)
diligentiæ vomere inuertite : probù nec æqui-
laurum, sed purum putum inuenietis Prudentiæ
aurum. Interiunxit hîc paullum Huyfmannus,
deinde iterù sic occipit: profligauit opinor pri-
mam frontem Bernartiani exercitus, iam con-
tra triarios vsum validè defendètes explicemus
copias. non parum adiumenti adferre, imò ma-
ximum momentum habere ad Prudentiam
hanc ciuilem vsum, inquis Bernarti; consultissi-
mumque ad eam comparandam existimas, vt
homo ex ratione ingenij, fortunarù, studiorum
suorum, atque cõditione locorum, hominum,
atque*

*Que pro vso
dicta refra-
tata.*

atque temporum, quæ ad vitæ cursum dirigen-
dum conducunt obseruet. Non eo planè infir-
tias Bernarti, nec Prudentiam, quâ vñs largitur,
floci vel hettæ facio, sed velut scalpello rectæ
rationis tantù circũcido. & cum Seneca fateor
tardum esse ac variù quod vñs docet: & quod
à Principe Philosopho accepi, tibi ingero: * πλῆ-
θος γὰρ χρόνου ποιήσει τὴν ἐμπειρίαν. & quidè lon-
ginitas tam lôga, Bernarti, vt Poëta scripserit,

seris venit vñs ab annis.

Quo posito, tutiorem, tritorem, magis que ob-
uiam ad Prudentiam viam esse historiam pro-
fiteor. Et sicuti Eudamidas olim cùm in acade-
mia Xenocratem iam quinquagesinarium di-
scipulum & cum discipulis etiam differentem
vidisset, & ex adfâtibus audiuisset illù ex eorum
numero qui virtutè quærerent, subridens dixit;
*Ecquando ea vtetur, si id ætatis adhuc eam qua-
rit?* ita cùm legitimæ historiæ hostes solum
vñs sibi placere iactitant, auream illam Ro-
mani Sophi sententiam libenter vsurpo: *Quæ
tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum
ac sexagesimum annù differre sana consilia; & inde
velle vitam inchoare, quò pauci perduxerunt?* Spa-
tium humanæ vitæ longissimum Iurisconsulti
nostri C annorum spatio circumscribunt. Plato
primum & octogesimum annum legitimum
vitæ nostræ finem adserit. Solon octogesimum,
multi quintum & septuagesimum. Et quid re-
fert pauculos annos addere vel demere? cùm
quilibet facilè perspiciat (qui modò tenebris
non est oppletus) etiam si vsque in vltimæ ætatis
humanæ terminos quis processerit, licet horas
suas

*Vñs plano
serus.*

Sen. epist.

CXXI.

Arist. Eth.

vi cap. viii.

* Vñs qui p-

pe temporu

longinquitas

demum ad-

fert.

Ouid. vi.

Metam.

*Nec ideo ex-
spectandus.*

*Senec. de
breu. vit.
cap. lxxx.*

suas auarissimè seruet, licet nihil facilitate eripi, nihil negligètia patiatur excidere, memor semper probæ ac laudatæ Democriti sententiæ, *πολυτελέστατον ἀνάλωμα χρόνος*; tamen ad Prudentiam solo vsu acquirendam, non dico ad vsum trāsferendam, nimis hominem esse mortalem. Nec vnquam ita quisquam (vt Terentianus ille Senex conqueritur) bene subducta ratione ad vitam fuit, Quin res, ætas, vsus, semper aliquid apportet noui, Aliquid moneat, vt illa quæ te scire credas, nescias, Et quæ tibi putaris prima, in experiēdo repudies. Ea certè ratione, quòd fieri nequeat, vt solo vsu tantillo tempore prudens euadas, varios ac mutabiles, fragiles ac momentaneos humanarum rerum casus obserues. Prothasin interdum fabulæ spectare tantùm datur, non catastrophē. etenim cum longiuscula sæpius sit Tragedia, nō patitur nos perfedere tam diu in hoc theatro violenta illa diua quæ omnes violat. aliquando in lucem venimus, aut certè sapere per ætatem incipimus, cum iam velut ad extremum fabulæ actum ventum est, nec quid sibi velit non audita periocha percipere possimus. Proprium hoc est & peculiare circumspecti historiarum lectoris. huic vni datum nedum prothesin aut epithasin spectare, sed etiam catastrophē: nec vnus sæculi (quo concluditur vsus) sed omnis æui res gestas scire; & quicquid in orbe terrarum, ex quo ille conditus, actum fuit, memoria tenere. hic vnus cum Plautino seruo ire potest odorans quasi canis venaticus, vsque donec persecutus volpē erit vestigijs. hic ille est qui apes imitari potest, & verum Pruden-

Prudentiæ mel ex omni populorum gentiumque flore exfugere; quæ ex varia lectione congeffit, distincta seponere, & demum, adhibiti ingenij sui cura, varia illa libamenta in vnum succum confundere, & ex iisdem causis pares exitus tanquam diuinus vates prædicere, præsentia iudicare. CIRCUMSPECTI dixi lectoris; nec temere id à me positum: non enim cuiusuis, ne erres. nec enim tam in procliu ea res, quam imber cum pluit, ait ille. Quinimo vt intemperantibus nihil proficit alimentum, ita ad plerisque ex lectione historiarum vtilitas prorsus venit nulla. multi etenim amant historias, sed ita vt vana pleraque in iis mirentur aut externa, veros ac legitimos fructus negligent. historias legunt, sed legunt tantū, & ex omni historia nihil amplius quærunt quàm vt ocia fallant, sicuti plurimi tesseriis aut pilis. Alij vt Athenienses (quod scitè olim illis obiecit Anacharsis) numis duntaxat ad numerandum vtebātur, sic illi historia ad pompam solūm, non ad vsūm, anxie inquirunt, & in id superciliū subducunt, vtrūm Roma ante Romulum fuerit condita; quot annis Aeneas cum suis errauerit, antequam in Italiam appelleret; vtrūm Superbus Prisci regis filius fuerit, an nepos; quis primus autoritate Senatus iniussu populi triumphauit; cur Auentinus vnus ex septem collibus Romanis pomœtium non fuerit inclusus ante Claudium Imperatorem; & eiusdem notæ alijs tricis: nec flexu modò & tanquam à studio ad otium (quod non improbo, nec inter missiones hoc agi reprehendo) sed recto rigore, ac certa, vt sic dicam, linea,

Vtilissima
ergo historia-
rum lectio.

Modò nucle-
um quæra-
mus.

Non pat-
mina.

Vt multi Ph-
logie solūm
addicit.

&

*Συμφορ-
σταταί-
μα τὰ
εὐχέλ-
εστα
τὰ
και-
ρὰ.

Domea
Adel.

Spatium hu-
mane vite
quàm breue.

Historia fru-
ctus maturio-
ris.

Qui iure re-
prehens.

Liv. lib. 7.

Speſtanda
in lectione
hiſtoriarum
exempla &
conſilia.

& tanquam ab otio ad ſtadium, nec in limine
modò (quod in exordio probaui) ſed omni ſtu-
diorum curſu tendunt ad leuem hanc metam.
dictorum factorumque illuſtrium adeò nulla
cura eſt, vt quiduis potiùs agant, quàm id agant. ò
nugiuendi! tranſite aliquando ad meliores cu-
ras, nec inſtrumētum vitæ maximè ſerium ver-
tite in ludum aliquem nugarum. Apinas hæc
eſſe & trichas (vt in prouerbij ludicro eſt)
agnoscite: ad adyta properate, nec in aditu totã
ætatem conſumite. nauim mihi ab argutiarum
illis ſalebris auertite, & velificationem omnem
ad veræ Prudentiæ portum dirigite. vberriſimum
hiſtoricorum audite. Ad illa (inquit) mihi pro-
ſe quiſque acriter intendat animum, quæ vita,
qui mores fuerunt: per quos viros, quibùſque
artibus domi militiæque & partum & auctum
Imperium ſit. labente deinde paulatim diſci-
plina velut diſſidentes primò mores ſequatur
animo. deinde vt magis magiſque lapſi ſunt, tum
ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora,
quibus nec vitia noſtra, nec remedia pati poſſi-
mus, peruentum eſt. hoc illud eſt præcipuè in
cognitione rerum ſalubre ac frugiferum, omnis
te exempli documenta in illuſtri poſita monu-
mento intueri. inde tibi tuæque Reipublicæ
quod imitere capias; inde fœdum inceptu, fœ-
dum exitu quod vites. Aurea profectò, & Liuius
noſtro digna præfatio. voseam admiſſam non
in aures ſolum, ſed in animum re & opere ex-
primite, & veram hanc ad Prudentiam ſemitam
non vacillante ſed firmo pede peragrate. ſcitorum
hanc illam eſſe Prudentiam quæ vigiliis au-
geſcit,

geſcit, & cui ſubinde ceu fluminibus ex decur-
ſu ſic accedit ex varia lectione minutatim quo-
ſiat vberius. nõ adſpecta hiſtoria ſtatim contin-
get, ſed inſpecta. opulentiſſimis ſiquidem me-
tallis ſimilis eſt, adſiduè magis reſponſura fo-
dienti. vos inquirete, conſilia, dicta, facta obſer-
uate, & ex iis bene ſentiendi, bene dicendi, ac
bene agendi præcepta colligite. Quod nonnul-
los etiam facere ſcio, ſed cum irriſu magis ſuo
quàm vſu. Sicuti viri docti in aliis artibus, vt me-
moriam conſulant, locos communes certo quo-
dam ordine componunt: ſic illi ex omnibus hi-
ſtoricis laborioſè dictorum factorumque con-
ficiunt commentarios, ſed faciunt tantum:
& ſicuti cerui fruſtra ingentia cornua habent,
cum deſit animus; ſic illi Prudentiæ hanc ſupel-
lectilem, cum neſciant vti. quolibet momento
nil niſi præclaras præclariffimorum hominum
ſententias, & exemplorum ſtrepent multitudi-
nem, ſed ſtrepēt tantum. Quid, quare, quomo-
do, quãdo, quo rerum ſtatu dictum, factum, non
curant; dictum, factum, tantum ſciunt, & arenam
hanc, quod dicitur, ſine calce cum vulgi admi-
ratione eruditorum riſu paſſim ſpargunt: & cum
omnia fecerint miſelli nihil conſecuti ſunt, quã
vt loquentiæ multum habeant, Prudentiæ parum.
Si ſerium aliquid ac graue proponatur diſcu-
tiendum; neque exordiri primum vnde occi-
pian habent, neque ad detexundum telam cer-
tos terminos. ò verè * λευκὰ λιθὼ λευκῆ σάδμιν!
vos aliter, & licet præclara multa legeritis, in adi-
tu Prudentiæ vos adhuc hæſere credite, adyta
nunquam viſuri, ſi temere & cum impetu quo-

Non vulgi
more.

* In albo la-
pide alba li-
nea.

Sed pruden-
tium.

66 DE VTIL. LEG. HIST. LIB. I.
dam absque maturi iudicij trutina res illas an-
tiquas ad nostras nouas velitis accommodare.
abit. sed sicuti prudēs medicus prius quàm co-
neretur ægro adhibere medicinam, non solū mor-
bi eius cui mederi volet, sed consuetudinem
etiam valentis, & naturam corporis perscruta-
tur; sic vos ex historia hoc thesauro nihil depro-
mite quo certum concludatis, &, vt antiqui Ic-
loquebatur, signetis respōsum, nisi cum re tota
cum omnibus circumstātiis bene perspecta rei
etiam causam bene inuestigaueritis. Quā pro-
bam intellegentemque mentem vt vobis æter-
num illud Numē dicit, ex animo voueo & rogo;
simulq; (vti receperam) ad Theoricen transeo.
Interfatus hic ego, mitte, obsecro mi Huysmā-
ne, inquā, mitte: nam ferrum potius recipiam,
quàm hodie amplius decertem in hac cauea.
Huysmannus subridens, his supplica, inquit (di-
gitum in Varicium ceterosque intendens) nam
mihi aduersario seruandi nullum ius. interue-
niens Lixbonnæus, nullus, vt video, pollicē ver-
tit, inquit: in crastinum itaque Bernartio dilu-
dia danda sentio. tu rudem accipe Huysmā-
ne, hoc prælium bene pugnasti. & simul omnes
surgebant. Quò vos iam? inquit Huysmannus.
domum, respondit Verannemanus: & certè, vt
diei tempus est, vix veniemus luci. imo in cœna
apud me eritis, subiecit Huysmannus. non ab-
nudentibus aliis, me iterum vince, inquam ego,
victor: sed ea lege, vt cras in prædio omnes apud
me sitis, spectaturi nouum munus, quandoqui-
dem iustam missionem denegatis.

*Abrupti ser-
mones.*

*Et dilati in
sequentem
diem.*

I. BER-

I. BERNARTI
DE VTILITATE
LEGENDÆ HISTORIÆ
LIBER SECVNDVS.

EQVENTI die sereno valde, ve-
nit ad me ante conuiuij horam
Lixbonnæus; & post salutē, litem,
inquit, Bernarti ad tribunal defe-
ro, tu decidito eam Prætor. ego
atpernatus vultu, despue, inquam, ne mala no-
bis hodie se^{tu}na hæc tua vox; Gratiarum hic lo-
cus, non litigij. ille subridens, placidum erit, in-
quit, in amœno litterario circo. versabar hodie,
imò vexabar in Gregorij IX hoc rescripto: *Na-
uiganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pe-
cunia quantitatem, eo quòd suscipit in se periculum,
recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est cen-
sendus.* decidit ecce clarè vsuraria macula ma-
culatum creditorem recipientem quid præter
sortem, etiam tum quando suscipit in se fortis
periculum. Quod tamè displicere nosti nedum
doctoribus ac melioribus Iurisconsultis, sed
etiam Theologis omnibus. Quorum commu-
ni calculo constituta sententia, quoties, id quod
est ultra sortem, non præstatur propter ipsum
mutuandi officium, seu nudum pecuniæ vsum,
sed propter aliam iustam causam, periculi vide-
licet contra naturam mutui spectantis ad credi-
torem, non contrahi vsurariam labè. æstuo, Ber-
narti,

*Coniectura
nostra in c.
vit. de
usuria.*

*Natur. in
Man. lit. de
usur. circa
camb. §. 1.
n. cxvii.
Interp. The.
ad 1 v Sent.
Dist. 27.*

narti, nec cuncum reperio huic nodo: tu, quæso, mihi Castor aut Pollux. æstuas merito, inquam ego, nec mihi ad eò præptum te liberare, ut verear, ne & ipse hæream in hoc vado. plerisque leuiter scio diffungi, & illis subscribere quiasserunt Pontificem loqui non de vero aut probabili periculo, sed quædo citra probabile dubium prætextitur periculi susceptio, ut hoc colore quæsito, qui nullum iustum metum damni habet, certus sit de conuento lucro. verum quod morte maiorum liceat, non verebor ego exclamare:

Plaut. penul.

Gerræ germanæ, atque ædepol. lya lya!

• I in bello §. facti. de cap. & post. l. ad seueratio. C. de non num. l. sine. C. de probat.

Etenim cum receptissima Iuris regula sit, facta non esse præsumenda nisi probentur, aut de iis constet, simulare verò periculum facti sit: non video quo acumine, cum ad eò non verbum, ut ne apex quidem rescripti insinuet de simulato periculo hîc agi, illi tam liberaliter hoc sumunt ut datum: idque ineptius (ignoscant viri docti) cum sciant legislatoris officium esse semper definire aliquid dubij, nõ id quod certum est, nec admittit dubitandi rationem. quo posito, cum notum iis sit, qui primoribus labris Iurisprudentiam gûstarunt, semper plus valere quod agitur, quàm quod simulatur; certè omnes qui cor habent, non dubitabunt quin hic simulator vsurariis sit adscribendus. nec video quid Pontifex consulenti potuisset respondere, quàm illud Ic^{ti}: Aut non intellego quid sit de quo me cõsulueris, aut vade, stulta est cõsultatio tua. plus enim quàm ridiculum est dubitare an ille qui simulat quod nõ est, culpa vacet. Quid dicemus igitur? non ego, cum Consulares fluctuant de plebe lit-

• l. cõtractus l. iv de obl. & act. tot. tit. C. plus val. quod. ag.

be litteratorum, interponam decretorũ stilum; nec, cum Æsculapij hæreat, tam improbus ero, ut curationes ager obeam, sed tanquã in eodem tecum valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquar, remedia communicabo, conuertamus, quæso, intentius omnem aciem ad rescriptum mi Lixbonnæ, & ne Celsus aliquis nobis ingerat, Inciuile est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere; à capite ad vsque calcem illud examinemus. *Nauganti* (inquit Pontifex) *vel eunti ad nundinas certam mutuans pecunia quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, vsurarius est censendus. ille quoque qui dat x solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensura reddantur, quæ licet tunc plus valeant, vtrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valitura, verisimiliter dubitabatur: non debet ex hoc vsurarius reputari.* satis ne clarum hoc rescriptum tibi videtur? nec vllam hîc agnoscis exscriptorum culpam? Quid verbum quoque apud omnes Latine loquentes significat? nõ quid etiam, similiter? at quid audio? ille qui recipit aliquid ultra sortem, eo quod suscipit in se periculum, est vsurarius: ille etiam, ille similiter quid dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur, non debet ex hoc vsurarius reputari. non tu euigilas? num faces admouendæ sunt? monstri simile, vno eodemque loco adfirmare hunc vsurarium esse, illum similiter non esse. non vides, ad eò hîc non esse similitudinem, ut clara in ipso textu sit contradictio? non pellet fanè, me

70 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
iudice, has tenebras, si verba mordicus retineas, ipse Phœbus. Quid ergo? dicam, & modò contingat iudex aliquis seu potiùs arbiter qui non directum illud, *si paret*, sed illud arbitrariũ, *quod æquius melius*, sequendum arbitretur, ne ille mecum arbitrabitur negationem ex scriptorũ culpa expulsam? faciet certè: eaque interdicto, *unde vi*, restituta quoque rescribendum: *Nauiganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecunie quantitatem, eo quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius non est censendus, ille quoque est.* Quod si admittas, nihil noui introducetur, sed cõstituetur sententia quam omnes eruditi iudicant verissimam; nec committes, vt interpretationem adferas quam & rideat ipse Heraclitus, & rescriptum ipsum à contradictione vindicabis. probaui ego certè nuper hanc meam medicinam clarissimo Ic^o Antonio Sucquetio, Machliniæ meæ Syndico, cuius humanitas & doctrina magna mihi dũ viuam. Lixbonæus subridens, persuasisti & mihi, inquit, Bernarti, velim aliis. satis est, inquam ego, vt suadeam: pono hæc, non firmo. nec legis Valeriæ beneficium aded non tollam, vt equissimo animo à me ad litteratos prouocari permittam. Quæ cum ego dicerem, ecce puer nũcians hospites adesse. manum itaque Lixbonæo iniiciens, eamus, inquam. & simul cum Verannemano, Varicio, & Vosbergio intrauit Huysmannus, qui valet, inquit, meus Bernartius? bene inquam ego, & malè. isti Hercle orationi Oedippo coniectore opus est, subiecit Varicius. bene, inquit, quia vos video, quos ego amo, qui me amatis;

LIBER SECVNDVS. 71
amatis; malè, dum recordor hodie me iterum mittendum in arenam. & profectò si Drusianos gladios rursus sumat Huysmannus,

Cor colligatis vasis expectat meum

Vt exalarum ex pectore aufugiat meo.

Plant. Psen.

Huysmannus cum subrisu, firmare, inquit, Bernarti, Antonianis vtetur. nihil, inquam, agit qui diffidentem verbis solatur suis, si ad rem auxilium emortuum est. viuet, inquit, & practices Falerni austeritatem dulci hodie tẽperabimus Theorices melle. lepida istæc sunt memoratu, inquam ego: experiar eadem in vsu num aculeata sint: verum modò eamus ad hortum. Quid iam ad hortum? subiecit Lixbonæus subridens: mihi (quod ille ait) iam dentes dentiãnt, hem! inquam, aded te illud poetæ fugit,

Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra? Virg.

cõuiuas hodie habebitis floridas has Nymphas, & in umbra prandebitis nostri Alumni. simulq; intrauit puer quem ad Ambrosium Booniam, humanitate & doctrina ornatissimum adolescentem, miserã. ego Booniũ amplexus, Quam vellem, mi amice, inquam, heri nobis adfuisset: hoc tamen opportunè, quòd hodie adhuc multa bona ex Huysmanno poteris audire. iamque aderat puer cum nasiterna; nos iniuimus, lauimus, affedimus. Verannemanus oculos circumferens curioso quodam adspectu, en florum, inquit, herbarumq; copiam; quid moratur, quin antiquitatis & priscorum rituum studiosi, antiquo & prisco ritu cingamus pateram hanc purpureis his muneribus Floræ? planè tibi expeditum, Verannemane, subiecit Varicius, cõuiuio-

Conuiniua.

rum illas coronas è floribus fuisse? expeditum? inquit. profectò si ambigam, non caussam dico, cur præ me, Comici ioco, occisa sapere plus multo non videatur sus dum manducatur. tu videris quid censeas, respondit Varicius: Iurif-consultus profectò apertè contra te stat, *Perveniamus*, inquit, & *ad gemmas inclusas argento auroque*. Et ait Sabinus auro argentoque cedere. *ei enim cedit, cuius maior est species, quod rectè expressum est. semper enim cum querimus quid cui cedat, illud spectamus, quid cuius rei ornãde causa adhibetur, ut accessio cedat principali. cedit igitur gemma fialis vel lancibus inclusa auro argentoque. sed & in coronis mensarum gemma coronis cedit, ut hæ mensis.* ecce coronæ conuiuiorum aureæ, & gemmate. quid statuis in pugna tam manifesta? pacem, inquit Verannemanus, quam facilè componam ex ratione temporum. *Prisca republica dum moribus antiquis stetit res Romana, virisque coronæ è floribus foliisque. Principum ævo dum libertas probitasque vixerant, luxus inualerat non coronæ solùm, sed vasa ministrandis cibus parata apud plerosque ex auro. id adeò verum, ut vetandum S. C. fuerit. Tacitus id mihi suggerit, Proximo, scribens, senatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio cõsulari, Octauio Frontone pratura functo: decretumque ne vasa auro solida ministrandis cibus fierent, ne vestis serica viros fœdaret.* probè factum, sed sine effectu, mores prauis leges bonas perduxerunt in potestatem suam:

Illicita amantur, excidit quicquid licet.

perrupit omnia septa iterum adeò luxus, ut tanquam de re vulgata publicè responderet Iurif-

con-

consultus. nos Senecã mox audiemus, inquam ego, & cultum victumque non ad noua exempla componemus, sed vt maiorum suadent mores; nec pecorum ritu sequemur antecedentem gregem, pergètes non qua eundum est, sed qua itur. Cyathum interim hunc ita spumantem mihi ipsi, inquam, (Lixbonæum intuens) nam tu verus amicus, & amicus verus alter ipse. ebi- bi; & Lixbonæo tradens, exanclau, inquit: tu vide sodes, vt soluas in probò nummo, aut scribam tibi dicam. admiranti, vt videbatur infolentiam verum, exanclare, inquit, antiquis idem quod educere, exhaurire. Plautus Stichò:

Ne iste ad epol vinum poculo pauxillulo

Sape exanclauit sub merum sciti simè.

Scribam dicere, idem quod in ius vocare. Terentius Phormione:

Ego te cognatam dicam, & tibi scribam dicam, Paternum amicum me a simulabo virginis,

Ad indices veniemus.

pax, inquit Lixbonæus: ego bonæ fidei sum, nec differam solutionem. iamq; intulerat puer missum secundum; cum ego, amici, inquit, pro opibus nostris modeste fecimus sumptum, non ampliter. Suum quemque decet. in aulis non aulicè viuitur. Habeat sibi aulici suas aulas, subiecit Huysmannus: nobis inter nostros libellos quies & vita sit, & fas extra ciuicos tumultus Tragico ex animo succinere:

— O quantum bonum est

Obstare nulli, capere securas dapes!

Humi iacentem scelera non intrant casam,

Tutusque mensa capitur angusta cibus:

E 5

Venenum

Sen. de
tranq. an.
c. ix de beat.
uita c. i.

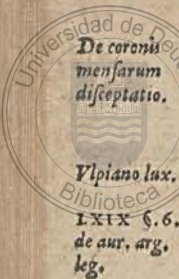
F. Lixbonæus
amicus
simus nobis.

A Plauto
lux.

Item à Ter-
tio.

Votum tra-
gicorum.

Sen. Trag.
Thy.

De coronis
mensarum
disceptatio.

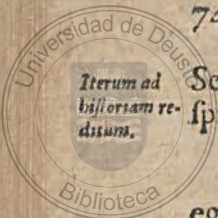
Ulpiano lux.
Biblioteca
LXXIX §. 6.
de aur. arg.
leg.

Coronæ aliæ
libera Rep.

Aliæ Princi-
pum auro.

Tac. Annal.
11.

Sen. Trag.
Ost.

Venenum in auro bibitur.

Sed placetne, Bernarti, ad caueam redire? & hospites tuos quoque reficere, quod Varro inquit,

— bene cocto,

Condito, sermone bono?

ego commotior. dic fodes, inquit, coniunctissimorum hominum hoc conuiuium cruda Metamorphosi in Lapitharum vis conuertere? pugnam inter epulas exoptas? nã ego homo triboli sim, si id patiar. Huyfmannus largiore risu, antiquarie, inquit, ita hospes tu in moribus antiquis, vel denique in Lipsij nostri scriptis, vt nescias in omni lætiori antiquorum conuiuiobina aut terna paria gladiatorum exhiberi solita? ego cum exclamatione subita,

* Effugimalum, repperi bonum.

* ἔφυγον καλὸν, εὔρον ἀμεινον.

mirantibus reliquis, Achillis hastam sentio, inquam. Vna eademque manus vulnus opemque tulit. Conuiuij ego dominus, & in hoc munere immunis. imo, inquit Huyfmannus, ita ius, vt conuiuij dominus idem & munerarius. certè, inquam ego, munerarius, non auctoratus. silentibus reliquis, soluite, inquit Lixbonnæus, meū Bernartium: ego suppositicius, & amici gratia in huc diem me auctorabo. Medullitus te amo, mi amice, inquam, & debeo FIDEI tuæ Aram. sed quod auctoramentum tibi? nihil moror auctoramentum, inquit ille.

Plaut. Mil.

Nam in mala uxore atq; inimico si quid sumas, sumptus est:

In bono hospite ac amico quaestus est quod sumitur.

animum tuum addictum habeam, rex sum. obstrictum

strictum habes, inquam, adamantino vinculo; quod non dissoluetur, nisi ego simul. age, age, subiecit Huyfmannus cum subrisu, non amo hastam vel rudem, decretoria sumamus. Ah! inquit Lixbonnæus, ne sæui tantopere. * Oĩ δ' ε' ἀνδρείοι ἐν τοῖς ἔργοις ὀξείῃς, πρότερον δ' ἡσύχιοι. ego prouoco. Hui! subiecit Huyfmannus, ante pugnam? non à pugna, inquit, sed ab ornamentis. Heri in oppugnando tibi primas concessit Bernartius, & male successit. tu paratus venis ad inferendum ictum. aduersarius vt summa habeat cetera, temporis certè vix satis habet vt tua tela depellat, vulneribus medeatur. ne dicã adhuc imponere auditorio tuam dictionem: dicis enim adeò suauiter, & peritè, vt aurium delinimentis omnes iudicij nostri aculei nedum hebetentur, & paululum retundantur, sed reuelantur, & extorqueantur. quo consequeris, vt altera pars adhuc inaudita, multis iam præiudiciis in auditorum animis condemnata, cogatur quasi conciliare cibũ iis qui abhorrent. æquum itaq; cum quo ingenio minùs possum, subsidio mihi diligetiam comparauĩ, quanta ea sit, tempore & spatio dato possit intelligi. tu verò multarum palmarum nobilis ac vetus gladiator, in arena (quod dicitur) consilium capias. ego circumspiciens, qui tacent, inquit, consentire videntur: æquum postulas, mi Lixbonnæe, & omnium punctis actoris tibi partes assignamus. Dum illi in statu se componunt, subiecit Varius, ego clarũ hoc vinum claro, Vosbergio. & ego, inquit Vosbergius, accepta patera meo Lixbonnæo. eduxit: & Lixbonnæo tradens, age, inquit,

Arist. in Eth. ad Nicom.

* Viri fortès in opere acres ante id placidi.

inquit, cum magna gloria vincit, qui cum periculo vincit. Lixbonnæus vix summo ore delibans, meditatione interposita, sic inquit:

Si mihi hoc tēpore apud eos esset dicendum, qui cuicumque sententiæ semel addicti, quasi que dediti mancipio sunt, eandem tueri pertinaciter quo iure quâ iniuria obstinauerint, vel eos denique qui recto iudicio doctrinaque omni liberali destituti, an aliquid suis ac propriis efferatur laudibus, non communibus ac translatiuis discernere nequeunt, sed veluti naus vacua ac inanis circumagitur in mari omni vento, ita politionis litteraturæ deliciis calamistris subdole inuictis, quacumque oblata occasione, aures & oculos sibi compilari permittunt: in ipso disputationis nostræ exordio valde laborandum censerem, vt animos adferretis quos ipse expe- terem, aut quibus maximè indigerem. Verum quando estis ij, quos apud animum meum formaui, amatores veri, qui nedum diem in aprico, sed dieculam angusta rima dispiciunt, adeoque opinionum fallacis quasi morbis animi præcipuis multo etiam libentius carent, quàm ceteros liberant, vt semper non pingui minerua, sed acuto iudicio quasi libet cōtrouersias inspiciant, & quamprimum Rhetorum technas cernunt, statim homines ingenui ac cordati nugatorias argutias, in veritatis intextas perniciem, discindant: omittis iis quæ vel ad instituti mei rationem, vel vestram beniuolentiam conciliandam pertinēt, ad id, quod maximè nobis propositum est, statim accedam. Multis heri præclaris & (vt ingenue loquar) propriis ac veris laudib⁹ Huysmannus

mannus suam historiam exornauit: sed vsu illi euenisse video quod ceterarum artium hominibus, qui cum omnes promiscue iisdem affici vident, quâ laudibus, quâ præmiis, omnium artium gloriâ præmiaque ad suam quisque traducere verborum luce ac splendore conantur, & cum omnia fecerint, id cōsequuntur, vt in vulgus omnium eleuetur auctoritatem, ac dum nouo & alieno ornatu illas volunt ornare, suo quoque eas concessio & tradito spoliant, & denudant. Sit Prudentiæ mater historia, sit historiæ cognitio ad Reipublicæ gubernacula sedentibus utilis, imò necessaria: verum, obsecro, noli tantum indulgere adfectibus, Huysmanne, vt historiæ fructus non legitimis terminis, sed ingenij tui finibus immensis pænè circumscribas: nec practico modò, & actionis iter ingredienti antiquitatis illud lumen prælucere debere, sed illis etiam qui omissa rerum externarum omnium cura, vitæ degendæ rationem quietam in contemplatione & cognitione rerum positam elegere, contendas. nam si adesset hîc clarissimus Iurisconsultus Philippus Zuërius, Iuris in hoc nostro Lo-uaniensi Athenæo ocellus, & verus Belgicæ Papi- nianus; vel denique cum Iuris tum alia omni litteratura instructissimi antecessores clarissimi viri Gerardus Cauersonius, & Petrus Gudelinus, præceptores nostri, nã illi (quod vrbane apud Tulliu Scauola) multis præessent, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu confertum vocarent, quod in alienas possessiones tam temere irruisses? agerēt enim tecum lege primùm Theologi omnes, sibi que sacras litteras,

Cic. lib. de
Orat.

Nihil histo-
riam confer-
re Theologo.

78 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
litteras, quibus diuina sapientia, quibus clarissimum lumen tenebris nostris, quibus prauis affectibus antidotus, quibus diuina voluntas, & nostra salus continetur, cottidie in sinu manibusque gestandas assererent: audiuisse se *Scrutamini*, non historias, sed *scripturas*. non Thucydidis, Polybij, Liuij, Taciti sententias densas conglobare se didicisse, sed sacrarum litterarum testimonia: in his habitare, huic *armaturæ fortium*, facta tecta Ciuitatis Dei, contra nefarios impetus cottidie munientes primas partes optimo iure se dare dicerent. quod si eius rei, de qua quæreretur, nullam vel subobscuram sacræ literæ mentionem inferrent, consueuisse se tanquam legitimos illarum & diuinæ voluntatis interpretes consultissimè adhibere sacras Apostolorum Traditiones, Oecumenicorum Conciliorum decreta, sanctæ Matris Ecclesiæ consensum, Senatorum denique orbis terræ omni exceptione maiorum, sanctorum, doctiorum, vetustiorum sententias: & ne tu eloquentia aut ingenio fretus efficere te posse confideres, vt vel in imis subselliis tandem Historicis tuis locus assignaretur, illam è Spiritus sancti scholæ autoritatè, *Causse controuerse secundum sacram scripturam, & Apostolorum traditiones, probata Concilia, & Catholica Ecclesiæ consensum, & sanctorum Patrum autoritates in Concilio Tridentino tractentur*, opponerent: quam nihilo commodiùs expedire quàm sorbere fauillas, aut saxa mandere posses. atque ad eò optimo iure possessionem ab illo tuo nescio quo omniscio, quantumuis ingenioso, quantumuis exercitato, & omnia

Cast. IV.

Cont. Trid.

omnium historiarum helluone interdicto, VNDE VI, assererent. vrgerent præterea Iurisconsultorum familiæ omnes, & tuum illum historiarum cognitione imbutum sibi ad Reipublicæ gubernacula assidere non molestè fortassè ferrent: sed simulac sicut temerarius ille Ozias Deo, sic ille Astrææ vellet litare: & quoniam apud suos historicos veterum Legum, Plebiscitorum, Senatorum consultorum, Edictorum, Constitutionum pluscula fragmenta fortè reperisset, mores denique consuetudinesque veterum legisset, de institutionibus, substitutionibus, bonorum possessionibus, stipulationibus, actionibus, publicis iudiciis, similibusque Iuris obiectis vellet differere, non solum, quod & nobili olim Sophistæ apud Annibalem longa accuratæque oratione de rebus Bellicis disputanti, & Graculo cuidam apud Cleomenem Spartæ regem de fortitudine differenti contigit, talem hominem laurea insigniti riderent, verum quædidati nostri non aurium modò conuitio, sed strepitu pedum exciperent; eo quod scirent Imperatorem Iustinianum totum ius Ciuile Romanorum, quod quidem pro Iure haberi vellet, in certa volumina, & certos libros redigendum curasse: & si quæ veteris iuris fragmenta adhuc extant, nisi quod his libris probatum sit, neque ea pro partibus iuris esse habenda, neque in his autoritatem iuris vllam inesse, vt profectò in his diligentius conquirendis labor esse possit ad antiquitatis nonnullam cognitionem utilis, ad iuris constitutionem & probationem superuacaneus. Sin verò persisteret, & ad suæ vertiginis importuna

Nihil Iurif. consulto.

Paral. I. c. XXVI.

80 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
næ calculosius nostrum exigeret, imò illud vt
corruptum vitiatumque traducere auderet,
quòd cum suis, vt fortè loqueretur fontibus non
conueniret, & vniuersa Ie^{torum} schola litem
ei intenderet, imò lege Cornelia de falsis eum
postularet; atque optimo iure: Iustinianus enim
Imperatoria potestate, quicquid in volumini-
bus à se editis continetur, pro iure haberi voluit.
si quæ autem his libris non continerentur, adeò
semel omnibus omnè auctoritatem abrogauit,
vt disertè scriptum reliquerit: *Has itaque leges
& adore, & obseruate, omnibus antiquioribus
quiescentibus: nemòque vestrum audeat vel compa-
rare eas prioribus; vel, si quid dissonans in utroque
est, requirere: quia omne quod hìc positum est, hoc
unicum & solum obseruari sancimus. Nec in iudi-
cio, nec in alio certamine, vbi leges necessariae sunt,
ex alijs libris, nisi ex iisdem Institutionibus, nostris-
que Digestis, & Constitutionibus à nobis compositis
vel promulgatis, aliquid vel recitare vel ostendere
conetur: nisi temerator vel falsitatis crimine sub-
iectus, vnà cum iudice qui ei audientiam accommo-
dauerit, pœnis grauissimis laborare.* Instaret quoq;
tota Medicorum classis, Hippocratè, Galenum,
Aucennam magistros se habere diceret; histo-
rias tuas ne minima quidem societate medici-
nam contingere doceret. Philosophorum de-
nique greges acres illas de virtutibus vitiisque
disputationes à Platone, Aristotele, Zenone,
Seneca, Epicteto, Arriano, non ab historicis peti
vincerent oportere; & interrogationum laqueis
ita irretitum te teneret, vt, quicquid dixisses, id re-
ipsum negare cogeret. Quamobrem ista tanta,
tamque

L. II C. de
vet. iur.
antiqu.

Nihil Me-
dico.

Nihil itidem
Philosopho.

tamque multa proficēda, Huysmanne, non sen-
tio. satis est magnum, si Prudentiam practices
necessariam ex historiarum fonte deducas tan-
quam riuiulum. redi ad lineas quod dicitur, &
ingenuè agnosce, nihil Theoricæ ex illo adiu-
menti accedere. nam cum omnia feceris, cum
artis ingenijq; adsciueris omnia præsidia, nihil,
mihi crede, consequere, quam, vt prudenti-
bus & eruditis disertè, stultis & imperitis verè
dicere videaris. Et vt intellegas me non agere
summo iure, aut inimico & turbido, sed candi-
do & placido animo tecum, si historiarum cir-
cumspecto, vt inquis, lectori, Theologiæ, Iuris,
Medicinæ vel Philosophiæ clauum te non tra-
dere fateare; sed tantum contendere, ex histo-
riarum cognitione siue Theologo, siue Iuriscôn-
sulto, siue Medico, vel Philologo multum or-
namenti accedere: non reluctabor, tua sequar
vestigia, tuam defendam auctoritatem. Nec
vnquam negabo prodesse illis antiquitatis cog-
nitionem, sed prodesse tanquam Titio aut Scio,
Petro aut Paulo, non tanquam Theologo vel
Iuriscônulto, Medico vel Philologo: cum sine
historiarum cognitione esse posse, fuisseq; plu-
rimos Theologos doctissimos, Iuriscônultos
clarissimos, Medicos expertissimos, Philoso-
phos denique acutissimos, nemo, qui attentius
modò à nobis allata excusserit, vnquam negabit,
nisi idem cæcus fuerit in perspiciendis claris,
vel malitiosus in perfringendis certis. & vt cum-
que etiam hoc tibi largiar, adferre antiquitatis
cognitionem superioribus disciplinis ornamen-
tum atque adeò adiumentum proprium, non
F externum:

Nisi extere
num plane
ornamentum.

82 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
externum: attamen cum id tantum non sit, vt
sine illo munere suo quisfungi aut diffungi non
possit; vide, obsecro, ne prudentis minimè sit
Theologi, Iurisconsulti, Medici, vel Philosophi
industriam in plura studia distrahere; cum mul-
ta & magna & difficilia sint ad eò illis necessa-
ria, vt his neglectis, in carceribus studiorum sem-
per hæsi, ad metã nunquam peruenturi sint.
vide si pondus adieceris, ne opprimant onera
quæ ferente maiora sunt. Seneca suadeat, Onerat,
inquit, discitem turba, non instruit: multoq;
fatius est paucis te autoribus tradere, quam
errare per multos. Qui, quò destinauit, peruenire
vult, viam sequatur vnã, non per multas va-
getur: non ire istud, sed errare est. Tullius per-
suadeat, Quis neget opus esse oratori, scribens,
in hoc oratorio motu statuque Roscij gestum
& venustatem? tamen nemo suaserit studiosis
dicendi adolescentibus in gestu discendo histrio-
num more elaborare. Quid est oratori tam ne-
cessarium quam vox? tamen me autore nemo
dicendi studiosus Græcorum more Tragædo-
rum voci seruiet. [paucisq; interiectis:] Hoc nos
si facere velimus, antè condēnentur ij, quorum
causas receperimus, quàm toties, quoties præ-
scribitur, Pæanem aut Munionem citarimus.
Quòd si in gestu, qui multum oratorem adiuuat,
& in voce, quæ vna maximè eloquentiam vel
commendat, vel sustinet, elaborare nobis non
licet; ac tantum in vtroque assequi possumus
quantum in hac acie cottidiani muneris spatij
nobis datur: quanto minus est ad iuris ciuili-
perdiscendi occupationem descendendum, quod
&

De Tranq.
An. cap. ix.

Epist. xlv.

De orat.
lib. i.

& summam percipi sine doctrina potest; &
hanc habet ab illis rebus dissimilitudinẽ, quòd
vox & gestus subito sumi, & alicunde arripi non
potest, iuris vtilitas ad quæque causam quam-
uis repente vel à peritis vel de libris depromi
potest! Imitabor in parte, & dicam: Quis neget
antiquitatis cognitionem Theologo, Iuriscon-
sulto, Medico, deniq; vel Philosopho multum
ornamenti adferre? tamen nemo illis suaserit
Thucydidem, Polybium, Plutarchum, Liuium,
Tacitum, Cominæum, Aemilium euoluere,
nemo autor fuerit vt ardeant in disciplinarum
administris. hoc enim si facere voluerint, cum
Hippocrate teste vita breuis, ars longa sit; & Se-
neca iudice lectio certa profit, varia tantum de-
lectet: in superficie Theologiæ, Iurisprudentiæ,
Medicinæ, & Philosophiæ tantum hærebunt,
ad medullam vsque nunquam penetrabunt.
Quandoquidem, vt idem Sophus ait, variis di-
strictus animus nihil altius recipit, sed omnia
velut inculcata respuit. Facta prioris æui sine
cura conquirant, sine cura habeant, sine cura
etiam ignorent. discat Theologus argumētari
ex sacris litteris, ex Traditionibus Apostolicis,
ex Conciliis Oecumenicis, à successione Pon-
tificum, à cruore martyrum, à scitis Præfulum,
ab autoritate Maiorum: habeat Iurisconsultus
cottidie in sinu manibusque vtriusque Iuris ta-
bularum, euoluat Bartholum, Panormitanum, Bal-
dum, Archidiaconum, Castrèsem, Iasonem, Alex-
andri Consilia, adhibeat ex recentioribus Iuris-
consultorum huius æui Principem Iacobum
Cuiacium, lumen illud Belgicæ nostræ clarissi-
&

Hip. apud
Sen. de bro.
vit. c. 1.

Sen. ibidem
cap. vi.

84 DE UTIL. LEG. HISTORIÆ
mum Viglium, acutissimū Duarenum, solidis-
simum Couaruuiam, doctissimum Nauarrum:
habeat medicus semper in oculis suum Hippo-
cratem, Galenum: terat Philosophus Aristote-
lem, Platonem, Senecam, Epicetum, Plutarchi
moralia. Si historiarum aliquando incidet vsus,
ad quamque causam quamuis repente vel à pe-
ritis, vel de libris depromi poterit. Discat deniq;
Plinio magistro, si consultum sibi studiisq;
velit, sui cuiusque generis autores diligenter eli-
gendos, multum legendum, non multa. In qua
sententia finio, & serid cōquiesco: velim Huyf-
mannus mecum: & certè faciet, si plus inuento
vero quàm victoria gaudeat. Hæc cum Lixbon-
næus dixisset, cōcitatatus & velut instinctus (erat
enim in dicendo vt eloquens ita vehemens)
parumper & ipsè conticuit, & à ceteris silētium
fuit. Tum Varicius, agnoscitis ne, inquit, verū
ac germanum Academicum? neque enim ita
sentit noster Lixbonnæus, sed more veteri, & in
academia celebrato, cum sumpsisset sibi con-
tradicens partes, docere voluit quāta industria
ac arte à Philosophis didicisset ancipites vias,
rationesq;
& pro omnibus, & contra omnia
disputandi. tuum tamen, Huyfmanne, promissum
immutasse non debes. sed cum luculenter
heri ostenderis quantum Practicæ historia con-
ferat, iam recta ad Theoricen trāsi, & quid adiu-
menti ex historia petere debeat doce. tū Huyf-
mannus, parientiam accōmodabo, inquit; &
sequar à te præscriptam formam Varici. neque
enim diu contradicendum est Lixbonnæo no-
stro, quem disputationem ingressum quasi qui-
dam

Refutata
que contra
historiam
allata.

LIBER SECVNDVS. 85
dam æstus præclarissimi ingenij sui procul à ter-
ra abripuit, atq; in altum abduxit. sic enim dixit
quasi nos tranquillam in cōtemplatione rerum
vitam agenti, ab historiarum sole non lucem
solum mutuandam diceremus; sed historiam
ipsam omnes scientias artesque in se continere,
atq; aded antiquitatis peritum in re Theologi-
ca clarè, Iuridica perspicuè, Medica aptè, Philo-
sophica deniq; acutè sine proprio scientiarum
adminiculo posse differere; imò quasi arbiter
ille foret honorarius, & idoneus Palæmon ad
sedandos omnes fluctus; quaslibet cōtrotuerfias
dirimere vellemus. Quod certè si pertenderem,
non causam dico quin iure mihi impropere
possit illud Poëtæ Principis:

* — οὐ δὲ μάλιστα ἐν ἐτ' ἀνετρεῖς.

Vidit hoc statim meus Lixbonnæus, & ardore
impetuque ingenij paululum exspatiatus de se-
mita, vt dicitur, in viam, inque gradum rediit: &
quod propriè ad nostrā Andromachā, quicquid
adiumenti adferret Historia, id planè externum
esse sustinuit; & quamuis proprium foret tam
exiguum, vt sine illo quameūq; partem Theo-
rices quiselegisset, munere suo probè fungi ac
diffungi posset: nec vllō modo ea propter con-
sultum studia distrahere, & ardere (vti loqueba-
tur) in disciplinarum ministris. hæc ille. ego,
quod initid sumpsī, nō effreni cupiditate victo-
riæ, sed inuicta veritate imperante, sustineo, non
modò Practices iter, sed etiam Theorices ingre-
dienti, lumen illud antiquitatis aded necessariò
prælucere debere, vt fieri nequeat, quin illo de-
stitutus in rebus etiam clarissimis sepissime non

Hom. Odyss.
1.
* Tu iam nō
tolerabiliter
in sanis.

Quid histo-
ria conferat
Theorice.

86 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
 cæcutiat. nec aliquem vestrum existimo tam
 mucosis naribus, qui hoc nõ persentiscat, modò
 attentius, quæ statim ad Lixbonnæi nostri ob-
 iectiones respondebimus, audierit. Ceterum ne
 neglexisse videar quod in principio fieri in om-
 nibus disputationibus rectè apud nostram Sua-
 dâ sentit Antonius, vt quid illud sit de quo dis-
 putetur explanetur; ne vagari & errare cogatur
 oratio, si ij, qui inter se dissenserint, non idem
 esse illud, de quo agitur, intellegēt: altiùs pau-
 lisper hunc sermonem repetamus. Meminisse
 vos arbitror, virtutem omnem, ex doctissimorum
 hominum sententia, in actionem siue Practicam,
 & contemplationem siue Theoricam heri à no-
 bis diuisam. Quid actioni historia conferat, pro
 instituto satis diximus; hic dies destinatus, vt
 quietam illam extra ciuicos tumultus vitam &
 maximum ab illa accipere adiumentum, & or-
 namentum egregiũ, doceremus. verum ne, cum
 quietæ vitæ mentionem inijcio, me aliquem lo-
 cum in hoc ordine tribuere censeretis malè fe-
 riat, illis hominibus, qui non salubrem aliquem
 in hac vita secessum quærunt à curis aque tur-
 bis, sed desidia sepulchrum; qui oscitant, cir-
 cumambulāt, edunt, bibunt, dormiunt, officia
 lucis noctisque peruertunt, nec aliud: iam antea
 in hesternæ disputationis exordio volui omnes
 homines curas omnes ad Dei gloriam, & publi-
 cum Reipublicæ commodum conferre. nec
 Theoricè ad inanem cõtemplationem vnquam
 me velle dirigere, disertè professus sum: & in ho-
 diei sermonis principio seriò præmoneo, fun-
 gos hos, & Maccos, Comici verbo, lapide filice
 stul-

Apud Cic.
 lib. 1. de
 Orat.

Orium sine
 negotio mors.

stultiores inter quietas illas animas adeò me
 non referre, vt mortuis audaciter adscribam;
 Romano Sopho plena cera subscribente, dum
 inquit; *Orium sine litteris mors est, & vini homi-*
nis sepultura: & Prudentissimo historico suffra-
 gare, dum scribit; Multi mortales dediti ventri
 atque somno, indocti incultiq; vitam sicut pere-
 grinantes transiere, quibus profectò contra na-
 turam corpus voluptati, anima oneri fuit, eorũ
 ego vitam mortemq; iuxtà existimo. Quos
 ergo, inquis: dicam breuiter, laudabilem illam
 laudatissimorum hominũ, qui seriò imbibere,
 omnia mortalium opera mortalitate damnata,
 honores, monumēta, quicquid aut decretis am-
 bitio iussit, aut operibus extruxit, citò subru-
 i: nihil non longam demoliri vetustatem, & mo-
 uere ocysus quod consecrauit: diuitiarum ac
 Magistratum gloriam fluxam atque fragilem
 esse, virtutem claram æternamq;: adeoque ex
 intimis præcordiis cum Comico exclamant,

— *Virtus præmium est optimum:*
Virtus omnibus rebus anteit profectò:
Virtus omnia in se habet: omnia a sũt bona, quem
penes est virtus.

nec audiunt solũ, sed auscultant, & credunt
 Senecæ altè monenti: Sic certè viuendum est,
 tanquam in conspectu viuamus: sic cogitandum,
 tanquam aliquis in pectus intimum inspicere
 possit: & potest. Quid enim prodest ab homine
 aliquid esse secretũ? nihil Deo clusum est. Qui
 denique animum è superno illo domicilio de-
 lapsum velut carcerem sciunt habere omnem
 hanc terram, cœlum veram germanamq; pa-
 triam

Sen. epist.
 LXXXII.
 Salust. Con-
 iurat. Cæcil.

Optima vite
 præcepta.

Plaut.
 Amphit.

Epistola
 LXXXIII.

triam profitentur, ideoque in exiguo hoc temporis puncto in illa se totos dant animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus communia: cotidie cum vita paria faciunt, mentem Deo ac rectæ rationi subiiciunt, & menti ceteras res humanas. norūt optimè, nihil interesse (magno Philosopho verè scriptum) quando patiaris quod quandoque patiendum est: quàm bene viuas referre, non quàm diu: sepe autem in hoc esse bene, ne diu. Nec ita tamen interim à curis omnibus externis securi, vt nihil de Republica cogitent, nec voce, adhortatione, exemplo, scriptis, omnibus, si fieri posset, prodesse non velint. quinimo nunquam (vt ille inquit) minùs soli sunt quàm cum soli, nūquam minùs otiosi quàm cum otiosi. Meditatio, lectio, scriptio semper aliqua; & vt tela in armamentarium, sic pro diuersitate munerum & scientiarum Theologiæ artiū reginæ arcana, sacri Iuris studij decreta, Medicinæ denique ac Philosophiæ præcepta in animum recondūt, quæ mox vel in celebri aliqua Academia disertè ac eloquenter luuentuti interpretentur, vel elegantī stilo expressa (linguæ etenim litteræ, & nouem nostræ Musæ semper debēt præparare animum, nunquam alioqui futurum idoneum, cui superiorum disciplinarum semina cōmittantur) ad posteros transmittant, fæcundaque scientiarum diluuiè orbem terræ inundent. His germanis Theologis, genuinis Iuriscōsultis, veris Medicis, legitimis Philosophis historiam non externum, sed proprium adiumentum, neque adedò exiguum, vt sine damno illo carere possint, sed tam

Sen. epist.
c. 1.

Iuuentus in
litteris insi-
suenda.

tam amplum, vt illo destituti nunquam quod profitentur nomen sustinere poterint, probaturum me recipio. quod re ipsa ne præstem, an verbis tantum pollicear, quæso, diligētè attendite: dabo operam, vt pro varietate scientiarum, varietate rerum placeam: neque committam, vt prolixitate vllam adferam molestiā. Et vt hinc exordiar, relinquo tibi lubenter quod acceperas vt datum, Lixbōnæ, Theologis omnibus maxime cordi curæque esse debere, *Scrutamini scripturas.* fateor proprium Theologi munus interdū, internoctu (Latinè loquor) sacras litteras imbibere, scholā Spiritus sancti, vitæ magistrā, sacras litteras agnoscere, sacris denique in litteris occupatos ad senectutem decrepitam peruenire. & quoniam eadem illa diuina doctrina, quam nobis diuini scriptores litteris tradidere, multis in locis intricata atque difficilis est, abditū plerumque in ea sensus & reconditū delitescunt, ad quos aditus omnibus non patent; multa etiam à Christo, & duodecim illis viris quos Christiani Apostolos vocamus, tradita sunt, quæ sacris litteris non fuere cōmissa: cum Oecumenica Tridētina Synodo, probè in hanc sententiam & aptè à Lixbonnæo citata, possè, imò debere Traditiones Apostolicas, Ecclesiæ consensum, probata Cōcilia, maiorum auctoritates, tanquam controuersiarū legitimis iudices, Theologos admittere, clarè profiteor: verū & illud etiam audacter adfero: In his ipsis sacris litteris, traditionibus, Conciliis, Ecclesiæ consensu, maiorum scriptis, innumera panè esse quæ nunquam purè & liquide, sed quasi per nebulam

Theologi munus.

Quid Theologo conferat historia.

90 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
 bulam solum intellet lector, qui non est tin-
 ctus vel imbutus notitia prisca æui; tum vel
 maximè aduersus Christianæ religionis hostiū
 insultus rerum gestarū cognitionem Theolo-
 go planè necessariam, nemo sanus abnuet. quod
 ne sine ratione fundere videar inaniter, aut non
 tam dicere sincerè ad historiæ utilitates expli-
 candas, quàm oratoriè ad earum laudes exagge-
 rādas, audite Antistitum Antistitem, magnum
 illum Augustinum. Quicquid (inquit) de ordi-
 ne temporum transactorum indicat ea quæ ap-
 pellatur historia, plurimum nos adiuuat ad san-
 ctos libros intellegēdos. [& iterum,] Per Olympi-
 adas, inquit, & per Consulium nomina multa
 sæpe quærentur à nobis: & ignorantia consula-
 tus quo natus est Dominus, & quo passus est,
 nonnullos coëgit errare. [& iterum,] Ne aliunde,
 inquit, caligo dubitationis oriatur, de historia
 Gentium collata cum Euangelio, liquidius cer-
 tiusque colligitur. Hæc Augustinus. cui comi-
 tem nouum do, sed magnū & doctum Theolo-
 gum. Viri omnes docti (inquit) consentiunt, ru-
 des omnes Theologos illos esse, in quorum lu-
 cubrationibus historia muta. Mihi quidē non
 Theologi solum, sed nulli satis eruditi videntur,
 quibus res olim gestæ ignotæ sunt. Multa
 enim nobis è thesauris suis suppeditat historia,
 quibus si careamus, & in Theologia, & quacūq;
 alia ferme facultate inopes sapenumero, & in-
 docti reperiemur. Cum vero pateat quandoque
 in re quadam gesta Theologicæ disputationis
 cardinem verti; quis est hic qui neget interdum
 etiam in scholastica disputatione opus esse ex
 Anna-

August. de.
 doc. Christ.
 6. XXVIII.

Melch. Ca-
 nus, Episc.
 Canar. Loc.
 Theol. lib.
 XI cap. II.

Annalium monumentis testes excitare clarissi-
 mos veritatis? Huc vsq; ille. Et ne autoritarum
 gladiis tatum videar velle pugnare, ad Rationis
 machinas venio, validum Lixbonnæum valide
 oppugnabo tormentis. In libris sacris locos plu-
 rimos esse intricatos, quos sine historiarū cog-
 nitione nunquam extricabit Theologus, arie-
 tem firmum intorqueo. Primus ictus sit, fateri
 mecum omnes qui sunt suæ mentis, promissum
 celebri illo Iacob vaticinio; *Non auferetur sce-
 ptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat
 qui mittendus est;* regium Iudæorum Imperium
 penes eos qui forent ex tribu Iuda & familia
 David mansurum, donec Deus in hunc mun-
 dum mitteret ex se genitum suæque substantiæ
 Filium, qui nos perditos benigne redimeret, li-
 beraret. Vaticinij verò huius fidem euentu sta-
 bilitam, cum post Iudæam à Pompeio Magno
 debellatam, ex parte in formam prouinciæ re-
 dactam, populoque Romano redditam vectiga-
 lem, tandem Olympiade centesima octuagesi-
 ma quarta, Anno Urbis septingentesimo decimo-
 quarto, Cn. Domitio Caluino I I, & C. Asinio
 Pollione Cons. regium Iudæorum diadema
 Herodes Antipatris filius Idumæus Romæ ex
 Senatusconsulto accepit, hæc lippis, inquam, &
 tonsoribus nota. Verum si argutior aliquis ex
 ipsis sacris litteris obiiciat, tribum Iuda tempore
 Zedechiæ regis cum sanguine regio in servitu-
 tem fuisse abductam, & post annos septuaginta
 demum postliminio restitutam; ideoque colligat
 plusquam quadringentis annis ante Hero-
 dem regium sceptrum domui David ereptum:
 quid

Sacras litte-
 ras historis
 etiam profa-
 nu illustrari.

Gen. XLIX.

De vaticinio Iacob
 dissertatio.

Ioseph. antiq.
 XIII cap.
 VIII.
 Plut. in Pōp.

Ioseph. eod.
 lib cap. XXV
 Dio Cas. lib.
 XLIX.

Quid aget miscellus, si historiarum praesidio hic se inueniat destitutum? nunquid turpiter cogetur hallucinari, nisi ex antiquitatis hoc thesauro collegerit, etsi Iudaei aliam in captiuitatem redacti regnare desierint, nunquam tamen aliquem surrogatum regem extraneum qui in Iudaea regnaret, nisi cum Herodes Idumaus regnum obtinuit? Quid si ille idem iam acrius instet, & effugium hoc pracludat, nec Iosephi modum auctoritate, quam forte contemneret, sed clarissimis sacrarum litterarum verbis doceat, delatum esse tandem Iudaeorum regnum Assamonaeis ex genere sacerdotali, tribu Leuitica, filius Ioarim, siue, ut alij legunt, Ioarib, & continua serie usque ad Herodem totis (vt volunt historici) CIII. annis ex hac Assamonaeorum familia Reges sedisse ad Reipublicae Iudaeorum clauum? Sit ingeniosus, sit eloquens, sit exercitatus Theologus, tamen aridus ac balbus appareat necesse est, nisi antiquitatis lumine densam hanc caliginem pellere queat. Scio nonnullos hoc telo percussos eum confugere, vt vaticinium Iacob tantum velint fuisse promissionem, & sicuti sententia aduersus Niniuitas lata post poenitentiam fuit translata, ita quoque hanc promissionem propter tribus Iudae delicta postmodum commutatam: Alios velle Assamonaeis regnum traditum non vt hereditarium, sed in tutelam, donec nasceretur ille quem ex tribu Iuda exspectabant: Tertios asserere, licet Assamonaei regni habenas moderaretur, fuisse tamen adhuc apud Iudaeos collegium LXXII virorum ex institutione diuina, quod Zynedrin siue Zanedrin vocabant, sum-

Ioseph. Ant.
lib. xii cap.
viii.

I Mach.
cap. ii.
Genebr. in
Chron.
Ioseph. Ant.
xv cap. i.

Vid. Mel.
Cas. loc.
The. lib. ii
cap. xi.
Doctorem
interpretationes
varias.

Num. ii.

mae auctoritatis, & huius collegij Principem, vt colligitur ex traditionibus Thalmud, fuisse ex tribu Iuda, atque adeo Imperium non omnino traslatum, donec, vt Philo scribit (siue quiseuq; alius autor libri de temporibus) Herodes trigesimo anno regni sui Zanedrin ex profelytis suffecit. Oleum & operam homines non impietissimi cur profuditis? nolite, obsecro, in simpulo (quod dicitur) excitare fluctus. reuoluite historias, & intellegitis Assamonaeos foedere nuptiarum tribui Iudae ipsique familiae David coniunctos: & ea ratione factum, vt sacerdotium pariter ac regnum iungerentur, & ex materno genere sceptrum in stirpe David semper sit conseruatum, usque ad Herodem Idumaeum, ethnicum hominem, postea profelytum, qui regnum transmisit ad Archelaum, & deinde Herodem Antipam, ex Malthace Samaritide genitos. Nec est quod aliquis hic mihi ingerat scrupulum de tribubus ex diuina lege non miscendis: consulat enim historias, & percipiet sacerdotali tribui peculiariter concessum, cum regia stirpe matrimonium contrahere, vt non solum disertè tradit Philo rerum Iudaicarum peritissimus, sed in suis Annalibus Ecclesiasticis doctissimus Baronijs nedum Patrum testimonijs, sed sacrarum litterarum exemplis clarissime confirmat, imprimis ipsius Aaroe, qui, vt sacra testatur pagina, uxorem duxit Elisabeth filiam Aminadab, sororem Naason, qui tribus Iudae tunc Princeps & dux erat. & vt omnis tollatur tergiuersatio, multis annis post latam de non miscendis tribubus legem etiam Ioiadae Pont. Max. qui nu-

Lib. ii.
Versus sensus
erutus ex ho-
storia.

Baron. An.
Ecl. tom. i.
Philo de
Monarch.

Obiectiones
positae.

Iosephus
Antiq. xvii
c. i De bill
Iudaico i.
c. xviii.
Num. vii.

Et remotae.

Phil. de
Monarch.
Bar. tom. i.

Exo. vi. vid.
Eph. He-
ref. Lxxviii.

ii Paral.
cap. xxi.

ptias

Solutus no-
dus ex histo-
ria

Luc. I.

Psalmo

LXXXVI.

Luc. I.

Mat. I. &

XXI.

Luc. I.

Bar. Ant. I.

Luc. II.

De alio loco
Luce questio-
num.

Ioseph. Ant.
XVII c. ult.
& lib. XVIII
c. 1. De bel.
Iud. II cap.
VII.

94 DE UTIL. LEG. HISTORIÆ
ptias contraxit cum Iosabeth filia Ioram regis
Iudæ, sorore Ochoziæ. Quo constituto (hauri
hauri utilitatem historie, Theologie candidate)
simul etiam expedita est intricatissima illa qua-
stio, quæ doctorum manum ac calamum tam
sepe fatigauit, quomodo Deipara Maria Virgo,
progenita, vt omnes ex innumeris sacrarum lit-
terarũ locis sciunt, qui non dicã sapientiæ, sed
sanitatis aliquid habent, ex regia stirpe David,
potuerit nihilominus Gabriele teste esse cogna-
ta Elisabeth, quæ tamẽ, vt expressẽ ibidem scri-
bit Lucas, erat ex filiabus Aaron, nulla videlicet
inter Mariam & Elisabeth cognationis vel affi-
nitatis necessitudine intercedente, quàm quòd
illa (vt nobilissimi historici verbis vtar) sicuti &
ista, ex eadem Aaronica stirpe ex parte matris
descenderet. Iam verò si ethnicus aliquis, vel Iu-
deus, eiusdemq; farinae impius homo in contro-
uersiam vocet descriptionẽ illam, quã ex man-
dato Augusti tempore Herodis à præside Syriæ
Cyrino (aliàs Quirino) sub Christi natiuitatem
factam scribit Lucas, eo argumẽto, quòd histo-
rici, qui res Romanas sunt persecuti, tam cele-
brem descriptionem, nobilissimumq; cẽsum
haud dubio frequẽtes memorassent; si non fre-
quẽtes, saltem aliqui; si non aliqui, vnus saltem;
nunc autem nullus extiterit neque Latinus ne-
que Græcus, neque remotus neque citimus, qui
tantæ rei vel obscurẽ meminerit in commen-
tariis; imo, quod plus est, ipse Iosephus disertè
testetur, Quirinum nõ fuisse missum in Syriam,
nec vnquam Iudæos censuisse Herodis tẽpore,
imò demum post relegationem filij eius Arche-
lai

lai: quid ager noster Theologus? quam perse-
quetur viam? subscribet ne imperitis illis ho-
minibus, qui, cũ se verterint in omnes formas,
tandem in eo residet, vt eo tempore, quo scribit
Lucas, edictum velint promulgatum, sed ob ex-
terna bella, quibus Iudæa vexabatur, post deci-
mum quartum annum census exactionem esse
delatam? ô nugamenta rerum verborumq; &
Neuij Buttubatta! quis vnquã historicus pinxit,
finxit, aut scripsit aliquo externo bello hoc tẽ-
pore Palæstinam vexatam? credo profectò som-
niare hos homines, quia ex aliquo fortè au-
dierant Antigonum victimum ex Assamonæis
regem de Principatu cum Herode contendisse,
vnica velificatione æstum huius belli ad hoc
tempus velle transferre. sententia quæ profectò
(vt ille ait) nec cœlum nec terram tangit: cum
qui superioris æui res gestas vel primoribus la-
biis gustarit, facillè intellegat, bellum hoc cum
Antigono initio regni Herodis contigisse plus-
quam xxxv annis ante Christi natalem. Quid
igitur? subscribet ne malè feriat is huius sæculi
hæreticis? qui Gordium hunc nodum in Chro-
nologis suis non soluunt, sed scindunt, eoq;ue
audacię deueniunt, vt nihil vereantur sacrarum
litterarum textum tanquam corruptum vitia-
tumq; traducere, & verba illa, *Hæc descriptio fa-
cta est à præside Syria Cyrino*, expũgere, tanquam
glossema alicuius Macci, quod in margine po-
situm irrepsisset tandem in Lucæ textum. satis
regiẽ, vt illis videtur, cum Magno Alexandro,
credo, sed, vt ego existimo, impudẽtissimè. ô ia-
stantiunculi & nugiendi, pleni fatua ac stulta
con-

Explose quo-
rundam sri-
uole inter-
pretationes.

Ioseph. Ant.
XV c. I.

Ioseph. ibid.
Dio libro
XLV IIII.
Bar. in An-
nalibus.

96 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
coniectura! continete manum stilum que: non
estis hic in Critica arena. mens, an frōs, an vtra-
que vobis deest: an ignoratis, Liiij monumenta
illorum temporum penitus interisse? Tacitum
ab excessu Augusti, consulatu nimirum Sexti
Pompeij, & Sexti Apuleij, qui incidit xv vel xiv
annum post Christum natum, historiam suam
auspicatum? Suetonium nullo temporis serua-
to ordine scripsisse? ex Dionis historia res gestas
à Consulatu D. Lælij Balbi, & C. Atistij Veri ab
anno vr̄bis dccxlvii, siue, vt alij volunt, xlviij
vsque ad Consulatum Cn. Cornelij Cinnæ, &
L. Valerij Messalæ, Anno dccxvi, vel lvij, &
sic decem annorū spatio quinque vel quatuor
ante Christum, & quinque vel sex post interci-
disse? & adhuc quæritis cur historici huius de-
scriptionis non faciāt mentionem? Audimus,
inquiēt forte aliquis: sed quid Iosepho respon-
debimus, qui ita meminit, vt expressè neget?
Quid? nō rectè eum litasse Deæ monetæ: quin-
imo turpissimè in supputatione horum tem-
porum errare, vti non solum Panuinus, & reli-
qui omnes eum secuti fatentur; sed etiam ex
Dione, Velleio Paterculo, Tacito, imò ipsius
Iosephi diuersis locis doctissimus Annaliū Ec-
clesiasticorum scriptor conuincit: cūm Qui-
rinus in præfectura Syriæ Quintilium Varum
præcesserit, non, vt Iosephus voluerit, eidem est
surrogatus. Verūm si, quod homini per loca du-
metis ac spinetis vndique horrescentia facienti
iter accidit, vt dum sinuosiori se dumo explicat,
asperiori spina implicetur, id Theologo histo-
riarum præsidio destituto vsu veniat; & dum de
Quirino

*Refutatus
Iosephus.*

Pan. in Fast.

*Bar. tom. I
Annal.*

Quirino difficultatem quoquo modo explica-
rit, alius quispiam illi obiiciat eam saltem de-
scriptionem temporis Herodis minimè factam,
quādoquidem Herodes ante Christum natum
fato concesserit, atque ea propter nedum quæ
Lucas, sed etiam quæ Mattheus & de Magis, &
infantium cæde scribit, veritati conformia ne-
get; & huius suæ assertionis stabiliendæ primo-
rem certè speciem veri habentem adferat ra-
tionem, quòd non Iosephi solūm, sed cōmuni
omnium historicorum calculo sit receptum,
Romæ ex S. C. collatum (vt diximus) Herodi
regnum Domitio Caluino, & Asinio Pollione
Conss. Anno vr̄bis, secūdum Varronianam sup-
putationem, ab antiquis magis probatam, &
quam in Fastis Henricus Glareanus, & in An-
nalibus Baronius vbiq; sequūtur, dccxiv, eun-
demque Herodem obiisse circa Paschale (vt sic
dicam) tempus, expletis annis regni sui triginta
& septem. Si igitur dictos xxxvii annos nume-
res per Conss. subsequentes, inuenies Herodem
decessisse sub finē Martij L. Valerio Lentulo &
M. Valerio Messalino Conss. anno vr̄bis dcccli,
quo eodem anno xxv Decembris natum esse
Christum probatissimi historici tradidere, ac
consequenter nouem mensibus post Herodis
obitum eum natum fateāre necesse est. Quid
aget Theologus, qui nulla rerum gestarum no-
titia mentem habet imbutam? prouocabit ne à
Varroniana supputatione: id integrum quidem
illi est: Sed vide quo redigetur misellus! rogabit
fortè aduersarius, an igitur placeat recētiorum,
Sigonij videlicet, Onufrij Panuini, Contij, &
aliorum?

*De Luca &
Matthai lo-
cis discepta-
tio.*

*Ioseph. Anst.
xiv. c. xxxv
& xxvii
& lib. xvii
c. x De Bel.
Iud. l. c. xxx
Dio XLIX.
Euf. in Chro.
Bar. in Ann.*

*Cass. in
Chron.
Mar. Scot. in
Chron.
Bar. in Ann.
nalib.
Eufeb.*

*Docti non
conuensi in
Fastis
Conss.*

98 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
aliorum? Si annuat, agetur obfignatis tabellis,
& ex Neotericorum horum supputatione docebitur, Consulatum Cn. Domitij Caluini & Pollionis in annum vr̄bis dccxiii incidisse, ac consequenter mensẽ Martiũ anni vr̄bis dcc̄t. Herodi fuisse supremũ, & sic multo absurdius nedum nouem mensibus secundũ Varronianam supputationẽ, sed anno integro & nouem mensibus ante Christi natalem Herodem fato functum. Quod se recipiet homo? ad illam imperitorum communẽ exceptionem de allectis & surrogatis Cõss. Profectò qui vel vnũ legerit Dionem, ridiculam hanc esse facile docebit; quãdoquidem in Consularibus Fastis, ex quibus anni singuli dinumerari consueuerunt, non nisi ordinarij Cõss., etiam si post modicum tempus esse desissent, conscribebantur. Verũ vt omnis euadendi præcludatur via, si annoiũ seriem à condita vr̄be tanquam incertam reiiciat, saltem Græcorum Olympiadas admittere debet. si faciat, constrictum iterum hominem tenemus. Communi etenim historicorum traditione constat, collatum Herodi regnum ex S. C. Olympiade ceterina octuagesima quarta. Si igitur triginta septem Herodis annos numeros per Olympiadas subsequentes; Herodem ante Christi natalem vita functum nemo poterit negare: etenim cum secundũ Eusebij & Phlegõtis supputationem, quam omnes (Baronio suffragante) sequuntur, centesima octuagesima quarta Olympias inchoetur sub quinto C. Cæsaris Consulatu in fine mensis Iunij; ipso enim initio æstiuales solstitij Olympiadum annos

Dio Cass.
lib. xlii.

Ordinarij
Cõss. in
Fastis re-
lati.

De Olymp.
questum.

Ioseph. Ant.
xiv c. xxvi.
Dialib. xlix
Bar. in An-
nal.

Euseb. in
Chr. Phleg.
Bar. in Ann.

Quomodo
Græc. Olymp.
numerentur.

nos numerari solitos, omnes antiquitatis sciunt periti: necesse est Herodi collatum regnum anno quarto dictæ Olympiadis clxxxiiii, idque ante solstitium æstiuale; nullus enim alius annus Consulatu Caluini & Pollionis cohæret, sed eisdem Cõss. mensẽ Iunio incipere Olympiadem clxxxv, exploratissimum est. Quo constituto, si xxxvii annos Herodis numeres per Olympiadas subsequentes, inuenies eum fato functum Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ anno primo, mensẽ nono sub finem, aut initio mensis x: Redemptor autem noster natus est Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ anno secundo, mensẽ sexto. Videtis igitur, quocumque Theologus, qui cõtempfit vel neglexit historias, se vertat, nullam oram inueniet qua se expediat? Quid igitur superest, nisi vt clamet, omnia historicorum scripta se flocci facere? Olympiadas, Cõss. annos vr̄bis nullum apud se pôdus habere, nisi quatenus cum sacra historia conueniunt: piẽ & probẽ apud Christianos, sed ridiculẽ ac ineptẽ apud Gentiles & Iudæos. Quid ergo, inquires? Consulat historicos misellus, & intelliget, licet Cn. Domit. Caluino & Afinio Pollione Cõss. Herodi S. C. regnum fuerit concessum, non fuisse tamen eo potitum anteaquam Antigono vltimo ex Assamonæis rege (qui ope Partorũ, eiecto Hircano, regnum inuaserat) debellato, iussu opeque Antonij per Sositum Syriæ præsidem institueretur. Herodem verò hoc beneficio Antonio deuinctum, eidem in Bello ciuili contra Octauium opem tulisse; ideoque Antonio ac Cleopatræ circa Actium

Vide. Pan. in
Com. Fast.
lib. i de
Olymp. &
Bar. in An-
nal.

Euseb. in
Chron.
Baron.
in Annal.

Sacri littera
lux data ex
historijs.

Ioseph. antiq.
xv c. i.
Dio xlix.
Bar. ibid.

Epiri promontorium nauali prælio superatis, deposito diademate coactus fuerit Rhodum ad Augustum supplex se conferre ad veniam impetrandam; eaq; impetrata, nouo S.C. regnum ei demū stabilitum eodē pugnæ Actiacæ anno, Augusto III & M. Valerio Messalla Consi. anno vrbs secundū Varronianā DCXXXIII, secundū recentiorū DCXXXII, Olympiadis CLXXXVII, anno quarto inchoato: & ab eo tēpore (actis Antonij rescissis) in publicis monumētis adscriptū primū annū Herodis regni. qua ratione euidentissimè iā cōstat, Herodē adeo nō decessisse ante Christi natalē, vt nouē vel decē annis superuixerit. Nimis diu immorari his fortē videor; pergamus igitur, & quæramus à Theologo qui historias neglexit, quid sibi velit, quod Matthæo, Marco, & Luca testibus ex Pharisæis alij Christum Eliā esse, alij Hieremiā, alij verò Iohannē Baptistam existimauerint, cum hos omnes iam vixisse optimè norant? Profectò sine lingua appareat necesse est, vel nugas tantum adferat, nisi ex historiis didicerit eò stoliditatis hos homines progressos, vt trāanimationē (quod dicitur) Pythagoræam admitterent, hoc solum temperamento, quod solas bonorum transire in alia corpora, malorū autem animas supplicio cruciandas assererēt. Quomodo denique à falso vindicabit, quod in sacris libris dicitur, Antiochum regnasse anno CXXXVII regni Græcorum, cum ex ipsis Græcorum Annalibus, & Eusebij Chronico constet, eundē Antiochum regno demum præfuisse anno CLIII? nisi ex historiis collegerit, Hebræos Græcorum Monarchiam computare solitos

Mat. XIV.
Mar. VII.
Luc. IX.

Marcus & Matthæus explicati.

Ioseph. de Bel. Iud. II cap. VII.
Bar. in An. mal.

1. Mach. cap. I.

Vide Euseb. Chro. & lib. de temp.

solitos à Seleuco Nicanore; non ab Alexandro, vti Græci; ideoque verborum, non rerum, illam esse dissensionem. quod monuit me nuper eruditissimus Theologus, & antiquitatis peritissimus Petrus vanden Eynde Lyropius, vir quo nihil sol hodie humanius videt: & ne videar historię fructus tam vberes intra sacre lectionis angustias velle coercere; Traditiones Apostolicas non adiumentum modò, sed robur omne ferè & firmamentum debere historię, nihil verè asserere; cum fundum subscriptoremque huius assertionis habeā Augustinum (cum nomen posui, satis est: qui eum non audit, cur ego eum audiā?) is enim disertè, *Quod vniuersa, inquit, tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi autoritate Apostolica traditum rectissime creditur.* At certè quid tenuerit semper Ecclesia, quis melius quàm omnium sæculorum veneranda canities deciderit arbitrio? omnium temporum extat memoria: nullum sæculum quod non habuit historicos. cōiuiua lautiora, ludi, spectacula, calcei, vestes, gladij, calcaria si nouitatem redolerent, non tacerentur. profectò si ea quæ à maioribus accepimus, alicuius Pontificis, vel alterius denique cuiuscumque status vel conditionis is foret, dolo, fraude, vel vi aliquando fuissent recepta; nemo vnquā, nisi qui elleboro indiget, negabit historicos, si non omnes, saltē aliquos; si nō aliquos, vnum certè aliquem eodē sæculo vel sequenti viuentem, fuisse tale quid commemoraturum; & qui Arij, Aërij, Vigilatij, Nestorij, Nouatiani, & similibus monstrorum commenta tam accu-

Ioh Lucid. Chro. lib. I cap. XII.

P. Lyropius Decanus Harlemsie.

Traditiones Apostol. firmam. & exhib. stor. s.

Lib. III cont. Dom. cap. XXI & X

*Orthodoxa
fides antiqui-
tas stabilita
ex historiis.*

*Oecumenicis
Conciliis lux
ab historia.*

*Socr. II. cap.
XXXVII.
Zoz. I. V. cap.
XVII.*

*Vide Gil.
Genebr. in
Chron. &
passim om-
ni.*

ratè posteritati testata reliquere, nouum hunc religionis articulum, recens dogma vel obscurè significaturos. nunc verò cum ea, quæ Orthodoxi tenemus, nullo vnquam tempore post Christum excogitata, alicuius historici testimonio vnquam quis probabit: quis dubitare poterit, hanc maiorum nostrorum religionem, ab ipsis nascentis Ecclesiæ viguisse incunabulis? nec est quòd aliquis hîc mihi obiiciat nebulas aut nugas, quasi optimè traditionum antiquitatem ex ipsis Patrû scriptis colligat Theologus; nam vt assiduus in iis sit, nisi ex historia tamen didicerit quo quisque Patrum sæculo, qua ætate vixerit, nemo, cui sinciput sanum est, inficiabitur, ad antiquitatem stabiliendam eiusmodi lectionem, quamuis sæpe repetitam, hilum non facere. Quis igitur iam ille Thrax, qui neget Traditionum telum historiarum imperiti læcertis emissum hæretico aded non vulnus, vt nec liuorem esse facturû? At Oecumenicorum Conciliorum falaria letaliter fortè te hostem posse tangere sine historiarum acie in ipso speras corde? ô hominem alba mente qui hoc credit! opponet ille tibi statim, Concilium Ariminense cccc Pontificum errasse cum Ario, Ephesinum II etiam frequentissimum cum Dioscuro; Constantinopolitanum verò ccc. Pontificum cum Leone Imperatore; atq; aded hunc tuum idum euitare volet solo amictu. Quid ages, nisi ex historiis didiceris Cõcilium illud Ariminense, Liberio Romano Pontifice (qui subscribere volebat) in exiliû missõ, hæreticorum operâ, Constantij videlicet Imperato-

ris

ris Ariani, coactum: Ephesinum illud, licet auctore Leone cõgregatum, Dioscuro tamen cum minis tum pollicitis corruptum, repugnantibus Pontificis legatis, ita nunquam confirmatum, sed potiùs damnatû à Leone, & Synodo Chalcedonensi: Constantinopolitanum deniq; istud repugnante Pontifice coactum, in VII Synodo generali cccLXVII Pontificum apud Nicæam reprobatum? Verùm si hostis huic tuæ defensionis validè resistat, & impudens illud retorqueat telum, celeberrimum & primû Oecumenicum Nicæanum Concilium Constantino Imperatore non præsentè solùm, sed præsidente celebratum, atque aded ridiculam illam tuam iactet de auctoritate Pontificis exceptionem; quid ages, nisi ex antiquitatis thesauro collegeris impudentissimum hæreticorû hoc esse commetum? Constantinum aded non præfedissee, vt ne quidem, nisi venia ab Episcopis impetrata, voluerit assidere? & tantum abesse, vt iudicem se gesserit in negotio religionis, vt ne priuatis quidem Episcoporum querelis arbitrium voluerit interponere, sed oblatos sibi supplices libellos in igne conijci iusserit, adserens sese sacerdotum iudicem non esse? De Pontificum verò continua successione nihil dicam, nec opus habeo rei per se claræ facere lucem, cum nemo, nisi qui mero meridie non putet lucere solem, vnquam somniabit, quin omnis huius rei series pendeat ex historia. sola enim historia est quæ confirmet Romanorum Pontificum successionem integram illibatamq; à D. Petro Apostolorum Principe perseuerasse, nec, vt recentiores quidam

*Theod. hist.
lib. I. c. VII.
Zoz. lib. I
cap. XVII.
Euf. de vit.
Const.
Niceph. VIII
c. XIII.*

104 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
stultissimè tradidere, meretricis cuiusdam, cui
Iohannis VIII affingunt nomen, foedè interrup-
tam. videre igitur vos iam opinor, quã se latus
orationi meæ campus ostendat, quã vastum
pelagus, si, quæcumq; hoc loco se offerunt, per-
sequi, & in singulis insistere atq; immorari ve-
lim. Maximarum profectò rerum quasi torrens
quidam me sua multitudine transuersum arri-
peret, & mentis acies splendore tantarum re-
rum vndique irruente perstricta hebesceret.
præstat igitur complicemus vela: & ne fragilis
leuisque nostra cymba longiùs prouecta, inter
confragosas Theologiæ cautes us tantum diffi-
cultatum fluctibus obruatur; placidum securum-
que nostræ Iurisprudentiæ portum occupemus;
& quid nostri Iurisconsulti historiæ debeant,
iam perstringamus. Interpellauit hîc Boetius,
ignosce, inquit, si ego remeligo tibi in hoc cur-
su. nodum vnum iniiciam, quem ante trãsitum,
quæso, soluas. aistu recentiores quosdam stul-
tissimè tradere feminam quandam Iohannem
VIII dictã in Romana sede sedisse? at ego illud
memini me quoq; legisse apud antiquos, Mar-
tinum Polonum, Sigebertum, Marianum Sco-
tum, & Platinam, ne tantum recetioribus illud
adscribas. vulgo quoque iactari audiui, sedem
quandam porphyreticam intus perforatam ab
eo tempore retentam sexus explorandi causa:
statuam etiam erectam in loco vbi dicitur hic
Iohannes peperisse: & in publica semper sup-
plicatione viam hanc Pontifices declinare. qui
fumus acer diu mihi in oculis: tu eum, quæso, an-
tiquitatis radio dispelle, & hoc velut *etiam in popo*
Theolo-

Theologiæ cãdidatis admetire. Faciam lubens,
inquit Huysmannus: & quoniam multorum in-
genia inuoluit, scio, hæc fabula, euoluam ea te
breuiter, & hærentem transferam quoque per
hunc obicem. Illi qui hanc fabulam tradidere,
Meretricẽ hanc litteris & Philosophiæ Athe-
nis operam volunt dedisse, Romam deinde ve-
nisse, publiceque integro biennio ibidem pro-
fessoris munus obiisse, demum anno à Christo
nato octingentesimo quinquagesimo, Leone
Quarto vita functo, Pontificem electam, ad
Ecclesiæ gubernacula duobus annis, & quinque
mensibus sedisse: imprægnatam in Pontificatu
à quodã familiari suo, peperisse in itinere, cum
ex Vaticano inuisere veller templum Latera-
nense: ei que tum in Põtificatu surrogatum Be-
nedictum tertium. ô ineptissimæ ineptiæ: ô im-
pudens commentum! & in quo omnia sunt
eiusmodi, vt quiuis, qui non est tenebris ople-
tus, facile possit perspicere in hac causa men-
dacium, stultitiam, improbitatem, cum verita-
te, prudentia, virtute cõtendere. nunquid verè
possum exclamare, quod in mala nugatoriaque
accusatione euenire solet, idem mihi accidere
in causa optima? calûniator quomodo crimen
commenticium cõfirmer, inuenire nequit: ego
res tam futiles, tam inanes, tam leues, tam ab-
surdas, qua ratione infirmè ac diluam, reperire
non possum. Quid ais: anno dcccl. hanc femi-
nam in sede Pontificia sedisse? ita, inquis. bene
est: ergo quisquis es auritus nõ oculatõ testis, hoc
adfirmas: sed omnes qui vel scintillam habent
prudentiæ, Comico, credo, subscribēt adlerenti,

*Explosa fa-
bula de Io-
hanne VIII
femina.*

*Magd. Cent.
Cent. IX
c. xx.
Theo. Bib.
Mart. Pol.
& alij.*

*Impuden-
tissimè ficta,
stultissimè cre-
dita.*

Pluris est oculus testis unus, quā auriti decem.
Qui audiūt, audita dicūt, qui videt, planē sciunt.
Quorsum, inquis? Iam audies, non auritos, sed
oculatos citabo. Post Leonem IIII ante Benedi-
ctum III, inquis, electus est Iohannes. inquiramus
ergo an nullus historicorum hoc tempore vixerit.
vixere plures, mi homo. primus occurrit
Anastasius Bibliothecarius, qui non vixit solum
eodē saeculo, sed vixit Romae, & electioni
duorum Pontificum, qui hunc Iohannem vestrum
praecesserūt, Sergij videlicet II & Leonis III,
& trium etiam sequentium, Benedicti scilicet
III, Nicolai I, Adriani I, interfuit. ipsum audite,
licet parum disertē indiferto illo saeculo scribentem.
Sanctissimus, inquit, Leo Papa Quartus obdormiuit in Domino xv I Kal. Augusti, sepultus ad S. Petrum; & cessauit Episcopatus dies quindecim. Quo mortuo, mox omnis clertus Romanae sedis, vniuersi proceres, cunctusque populus, & Senatus congregati sunt, Domini clemētiam exorātes, vt beatificum illis in omnibus demonstrare dignaretur Pastorem, qui Apostolatus culmen regere valuisset tranquille. Qui diuinitus aethereoque lumine inflāmati, vno consensu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat, sacris operibus Pontificem promulgauerunt erigere. miro vero vniuersa & alacri studio plebs, & populi cætus ad Callisti titulum properantes, cum cum Hymnis & Canticis spiritualibus ad Patriarchium Lateranensem perduxerunt, & in Pontificali solio collocarunt. Ecce Leoni quarto post quindecim dies surrogatum Benedictum tertium, adfirmat oculus testis: qua fronte ergo vos post quingentos aut sexcen-

Probatum id
oculatis testi-
bus.

Anast. Bi-
blioth. in
Chrō. Rom.
Pont.

sexcentos annos auriti nescio quem Iohannem nobis obtruditis? dissimulauit, inquitis, homo Romanus in gratiam Romanorum Pontificum foedam hanc maculam. inepte. si hoc facere voluisset, neminē toto biennio & quinque mensibus (tanto enim tempore vultis Iohannē fuisse Pontificem) scribere debuisset, ne turpissimē à posteris in annorum saltem serie errasse continceretur. verum age, non vtar hoc effugio, veram soluendi viam insistam, sine diuerticulo vllō aut flexu. alium dabo eodem illo tempore viuentem, non Romae, ne & hunc existimetis auribus Pōtificum aliquid dedisse, sed Viennae, Adonē videlicet. Quid ille? ipsum audite. *Pontifex, inquit, Romanus Gregorius moritur, atque eius loco Sergius ordinatur: illo defuncto, succedit Leo: quo obeunte, Benedictus in sede Apostolica substituitur.* Audite, Leoni non Iohānes aliquis, sed Benedictus surrogatur. quid respondetis ad hęc tam clara, tā aperta? adhuc ne excipitis de fide testis? alios dabo vbiuis gētium historicos, loco diffitos, in hac re concordēs. Scripsit statim post Anastasium & Adonem Adamarus Lutetiae Pariliorum: Leoni surrogatum affirmat Benedictum, Ioānis non meminit verbo. scripsit eodem loco ante quadringētos annos Annonius; de Ioanne ne quidem per somnium cogitauit. scripsere Regino Pruniensis ante sexcētos, Hermannus Contractus, & Lambertus Schafnaburgensis ante quingentos, Otho Frisingensis ante quadringētos, Chūradus de Lichtenauw ante trecentos, Leo denique Ostiensis, & Ioannes Cremonensis; & ne vel verbulo quidem Iohannis

Ado Vien.
in Chron.

Omnium
nationum
historici.

108 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
hannis vestri meminere, diligētissimi alioquin
in successione Romanorum Pontificum enu-
meranda. denique ne ambitiosus videar in no-
minibus, quæcumque vel opera vel fragmen-
ta supersunt eorum qui disiunctissimi locis scri-
psere totis quadringentis annis ab eo tempore
quo Iohannem hunc fingitis Pontificem fuisse,
tantæ rei ne vel obscure quidem meminerunt.
legite; illorum in manus omniū versantur ope-
ra: scrutamini; nobis non est propositum hīc
omnium retexere commentarios. omnibus ne
fidem abrogabitis? saltem si Latinis non credi-
tis, Græcis fidem adhibete: in quos nulla cadit
suspicio quod gratiæ Romanorum Pontificum
aliquid voluissent dare; quinimo lubenter, si po-
tuissent, bella hac occasione vsi fuissent irri-
dendi Latinos. Græcorum igitur euoluite An-
nales, legite Zonaram, excutite Cedrenum,
euoluite Iohannem Curopalatem, Iohannem
vestrum non nouere, Benedictum Leoni surro-
gatum tradidere. At vulgus sedem dicit institu-
tam ad explorandum sexum. Vulgus dicit, sed
mendacium dicit, vt omnes norunt qui electio-
ni Pontificis vnquam interfuere: & ne tergiuer-
sari videar, extant & ab omnibus teruntur libri
rituales, & ceremoniarum Romanæ Ecclesiæ;
euoluite, & impudentissimum hoc esse de in-
quisitione sexus mendacium intelligetis, vt &
ipsius Platinae mox cōfirmabimus testimonio.
Simile est quod de statua fingitis, quam nemo
vnquam vidit, pinxit: & certè qui sanitatis ali-
quid habent, nihil absurdius posse dici facile
percipiunt. etenim si gratia Romanorum Pon-
tificum

Idem stabili-
tum Greco-
rum testimo-
nis.

Explosa fa-
bula de sede
ad exploran-
dum sexum.

LIBER SECVNDVS. 109
tificum diffumulauere hanc rem omnes tanto
tempore historici, quid stultius quàm adfirmare
Pontifices ipsos huius rei memoriam in statua
voluisse extare? & ne aliquo videar velle vt ef-
fugio, ipse Leo IX Pontifex Romanus anno à
virginis partu millesimo & vigesimo ad Mi-
chaelem Constantinopolitanum & Leonem
Archidanum Pōtices missa epistola his vtitur
verbis: *Abstine autē vt velimus credere, quod publi-
ca fama non dubitat asserere, Constantinopolitanae
Ecclesie contigisse, vt Eunuchos, contra primum
S. Niceni Concilij capitulum, passim promouendo
feminam in sede Pontificum suorum, sublimas-
set aliquando. Hoc tam abominabile scelus, detesta-
bileque facinus, & si enormitas ipsius, vel horror,
fraternaque beneuolentia non permittit nos crede-
re; considerata tamen incuria vestra erga Sancto-
rum censuram Canonum, qui Eunuchos in aliqua
parte corporis imminutos non solum ad clericatum,
sed ad Pontificatum etiam indifferenter & solen-
niter adhuc promouetis, fieri potuisse pensamus.*
O locus epistolæ opportunus, & auro cōtra non
carus! & quo facile protelem omnia aduersa-
riorum tela. hæc enim nostra est sermocinatio.
Obiicit pro graui crimine Leo Pōtifex Græcis,
quod aliquando feminam dicerentur creasse
Pōtificem; & tu tam ineptè desipis, vt existimes,
si simile quid Romanis contigisse vel rumor
tum fuisset, Pontificem ausum fuisse huius rei
facere mentionem? quæ enim stultitia, quæ ve-
cordia, quæ insania foret id pro graui crimine
obiicere aduersario, quod posset in te ilico cum
maxima ignominia tua retorqueri? huic vno
argu-

Vide Leon.
in d. epist.
cap. XXIII.

IIO DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
argumento si quid fabellæ autores possunt opponere, illi sapiant: ego, quod ille inquit, fatuus sim, non solum stultus. hæc origo fabulæ, & portentosæ historiæ fons. ferebatur vulgi sermone, Constantinopolitanos feminam Pontificem creasse, & ferebatur circa annum millesimum; exitit aliquis qui id lapsu temporis ad Pontifices transtulit Romanos, & ex vano hoc rumore Sigebertus, Marianus, Martinus Polonus, Platina, qui omnes postmodum suas edidere Chronologias, hausere has nugas, & ex ipsis ceteri recentiores. quod ne forte cuiquam sit dubium, singulorum commentarios iam excutiamus: & circumstantias quas adferunt, non latiori, quod aiunt, specie, sed ad tenue eliminatas veluti ad quoddam librile perpendamus. Interpellavi hic ego, & hoc fasce pro parte te leuabo, inquam, mi Huysmann. Sigebertus Iohannis huius in Chronologia nullam vnquam fecit mentionem, sed impudens aliquis nebulo scripta eius interpolauit: cui rei asserendæ fidus & adpositus mihi testis Gilbertus Genebrardus, Lutetiæ Hebraicarum litterarum professor regius, qui disertè testatur cum in manuscriptis Sigeberti tale nihil reperiri, tum in Chronicis Guilielmi Naugiaci, in quibus cum totus liber alioqui Sigeberti exscriptus sit, hoc vnū desideratur. imo audiui ipsemet ex doctissimo viro Michaële Bayo, Academiæ huius (vt trita vtar voce) Cancellario, audiuisse se ex clarissimo viro Ioanne Molano, extare in monasterio Gemblacensi, in quo ipse Sigebertus Monachus fuit, antiquissimum manuscriptum exemplar, quod ipsius Sigeberti

Historici qui de Iohanna mentionem faciunt interpolati. Gilo. in Chron.

geberti autographum existimatur: id se vidisse, examinasse, & nullam Iohannis feminae mentionem reperisse. Simile de Mariani manuscriptis exemplaribus testantur viri docti. audiui etiam ex Antonio Heetveldio, amplissimo laudatissimoque viro, Consulari Louaniensi, dixisse sibi sapius Engelbertum Boonium, grauissimum virum, Traiectensis Mosanæ Ecclesiæ Decanum, huius Ambrosij Boonij nostri, & Iacobi Boonij spectatissimæ probitatis ac doctrinæ iuuenis, amici nostri auunculū, qui etiamnum superest, vidisse se Romæ in Bibliotheca Vaticana, antiquissima Platinæ exemplaria manuscripta, sedulo examinasse, & de Ioanne femina ne lituram quidem reperisse. Gaudeo, subicit Huysmannus, & faueo, mi Bernarti: tamen quoniam cum iis agimus qui maximorum virorum autoritatibus non mouetur, ita cuncta agamus, vt, quantum in nobis est, quod Comicus ait,

Profecto liqueant omnia, & tranquilla sint,

Neque quicquam nobis pariant ex se incommodi.
scriptum concedamus, nec vllō vtamur effugio, sed scriptorum autoritatem, & scripti sententiam ad lineam rubram & obrussam exigamus. Platinæ (quem maximi faciunt) verba hæc sunt: *Iohannes Anglicus ex Maguntia coarundus, malis artibus (vt aiunt) Pontificatum adeptus est: mentitus enim sexum cum femina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiscitur: ibique professores bonarum artium audiendo tantum profecit, vt Romam veniens, paucos etiam in sacris litteris pares haberet, nedum superiores. Legendo autem, & disputando doctè ac acutè tantum benignitatis*

Vid. Metrop. Alb. Kranz. edit Col. A°. 00. 17. LXXIV.

Plat. de vit. Pont.

112 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
uolentia & autoritatis sibi comparauit, ut mortuus
Leone in eius locum (ut ait Martinus) omnium con-
sensu Pontifex crearetur. verum postea à seruo
compressa, cum aliquamdiu oculis ventrem iulsi-
set, tandem, cum ad Lateranensem basilicam profici-
scitur, inter theatrum quod Colosseum vocant à
Neronis Colosso, & S. Clemētem, doloribus circum-
uenta peperit; eoque loci mortua, Pōtificatus sui an-
no secundo, mense vno diebus quatuor, sine vilo ho-
nore sepelitur. Sunt qui ob hęc scribant Pontificem
ipsum quādo ad Lateranensem basilicam profici-
tur, detestandi facinoris causa, & viam illam con-
silio declinare, & eiusdem erroris vitandi causa,
dum primum in sede Petri collocatur, ad eam rem
perforata, genitalia ab ultimo Diacono atrectari.
De primo non abnuerim. de secūdo ita sentio, sedem
illam ad id paratam esse, ut, qui in tanto magistratu
constituitur, sciat se non Deum sed hominem esse: &
necessitatibus nature utpote egerendi subiectum
esse, vnde merito stercoraria sedes vocatur. hęc quę
dixi, vulgo feruntur, incertis tamen & obscuris
autoribus: quę ideo ponere breuiter & nudè insi-
tui, ne obstinatè nimium & pertinaciter omisisse
videar, quod ferè omnes adfirmant: erremus etiam
nos hac in re cum vulgo, quanquam appareat, ea quę
dixi, ex his esse, quę fieri posse creduntur. En fabel-
lę totius seriem, nullis argumentis stabilitam,
nullis probatis autoribus, sed obscuris, & igno-
tis, stulti vulgi denique rumore, ut ipse fatetur
Platina, acceptā, nullius antiqui historici testi-
monio quā vnius Martini confirmatam. At
quis ille Martinus? Polonus quidam, nō illustris
ille vir qui eodem nomine patrum nostrorum
memo-

memo-

memoria post Platinam scripsit, sed Martinus
quidam Polonus fabulistarum celebris, cete-
ra obscurus homo: qui anno millesimo ducen-
tesimo quinquagesimo, & sic sine dubio totis
quadringētis annis post fictum hunc Ioannem
Octauum Chronologiam edidit: qui solus sci-
licet potuit scire quid anno octingentesimo
quinquagesimo ageretur, historicis illo ipso sæ-
culo viuentibus cæcis vel surdis, omnibus deni-
que ante eum tam Græcis quā Latinis scri-
ptoribus in spissam ignorantiam lapsis. An for-
tasse tam diligens tu Martine rerum indagator,
ut perceperis quod omnes latuerit? tam grauis,
ut nihil haustu ex vano velles, & pro maxima
ratione tua debeat esse autoritas? Si ita esset
Martine, respōderem tibi cum Tullio, cogitan-
dum tibi ita te grauem esse, ut, si veritatem velis
retinere, grauitatem possis obtinere; si eam neg-
ligas, ita leuem te esse, ut omnes intellegant,
non ad obtinendum mendacium, sed ad verum
probandum autoritatem valere. nunc quis tu?
grauis scriptor? imò graphicus nugator. scimus
te in historia posteris tradidisse, Pompiliū, Nu-
mę patrem, primum successorem Romuli fuisse;
Numam Pompilium tribunum plebis crea-
tum; Agrippæ Pantheon Cybeles ædem esse;
celebre illud Titi amphitheatrum templum
Solis fuisse; tēplum quod dicebatur Æternum,
siue Pacis, ea nocte, qua Christus natus est, col-
lapsum, cum tamen Suetonio, Iosepho, Plinio,
omnibus denique antiquis historicis testibus
constet, templum illud idem domitis Iudæis à
Vespasiano Imperatore demum fuisse constru-
ctum;

H

ctum;

De Martino
Polono sen-
tētia nostra.

Vide Chro.
Mart. & lib.
de Mirab.
Rom.

Ineptissime
ineptie
Martini.

Suet. in Vesp.
Ios. De bel.
Iud. lib. vi c
c. xxvi i.
Plin. lib.
xxvi c. xxx

Etum; & eiusmodi ineptissimas ineptias quasi infinitas: & tecum nos contendimus? tuam auctoritatem veremur homo pepone insulsiore? Interfatus hic Boomius, nihil nos mouet Martini auctoritas, inquit, quem multo maiora deliria scimus delirasse: sed

Aspice num maze sit nostrum penetrabile telum.
Laonicus Chalcocodyla Græcus historicus Iohannis femine meminit: vide igitur ne huius auctoritate se niti dicant recentiores, & aberrasse tibi mentem adserat, cum mox diceret Græcos huius rei non facere mentionem. Opportunus tu mihi monitor mi Boomi, inquit Huyfmannus: sed nec Laonicus hic fuco vel fumo claram hanc lucem obscurabit; vixit enim ille anno restitutæ salutis millesimo, quadragesimo, sexagesimo secundo, & historiam, quam ab anno fere millesimo tricentesimo auspicatur, decem libris ad hæc sua tempora deduxit, atque adeo plusquam sexcentis annis post factum hunc Iohannem, ducentis post Martinum Polonum scripsit. quam autem probatæ fidei & eius sit testimonium, ex eo quoque liquet, quod passus sibi sit persuaderi, & in eadē sua historia posteris tradiderit, in Britannia & vicinis Europæ regionibus hunc morem receptum, ut cum quis primū amici domū ingreditur, cum vxore eius faciat illud quod Catullus cum Lesbia sua solet: in peregrinationibus quoque solemne esse, ut amici vxoribus vtantur mutuis: quo quid ineptius tradidit vnquam ineptissimus? breuiter ergo, cum oculati testes negēt, nullus totis quadragesimo annis existat auritus, primus autor graphi-

Chal. lib.
11 colum.
CCXXVI.

graphicus sit fabularum architectus, si ego hic finem dicendi facerem, satis fidei, satis diligentia, satis causæ & controuersia, satis & vobis fecisse videar, cur secundum nos lis dari debeat: sed alia multo certiora, multo clariora testimonia habeo, quæ splendore suo vno momento dispellent omnes harum nugarum nebulas, quod fortassè ne vanè & inaniter iactare me opinemini, quæro ab iis qui hæc talia fingunt, an hæc femina litteris operam dederit Athenis? ita inquirunt. ô dementiam! si mihi fidem abrogatis, consulite antiquos historicos omnes, & tempore quo fingitis Ioannem vixisse, ne nomen quidem Academia, ne vestigium vllum litterarum Athenis fuisse reperietis. scio, ingeret forte aliquis, per multos annos litteras Athenis in exilium eiectas. sed hoc quoque scio, reuocatos professores, restitutam denuo Academiam. bene agis. quo tempore? Michaëlis Imperatoris, cum sine Theodora matre solus regnaret. optimè. quo anno? possimus hoc quoque exte audire? dic sodes: quid taces? dic, in quâ, annum. à Christo nato octingentesimum quinquagesimum sextum. ô homines præstigiatores. femina hæc, inquirunt, quæ studuit Athenis adolescens, electa est Pontifex anno octingentesimo quinquagesimo, & vixit tantum in Pontificatu annis duobus, quinque mensibus, vel, ut alij, mens vno, diebus quattuor. litteræ restitutæ anno octingentesimo quinquagesimo sexto. huius quid hoc monstri? post mortem ne studuit? nihil ne puderet qui hoc conceditis, quod ne mendacio quidem tegere possitis? pergo. Ioannes Anglus

Series narrationis de Iohanna falsa.

Zonaras, Cedrenus, & alij Græci omnes in Chron.

Hoc anno ipse Bibliad. ponit Imper. Michaelis, remota matre.

116 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
hic ex Magútia (rides, an ringeris, lector?) nouo
prodigio post mortem in litteris institutus Ro-
mam venit, litteras ibidem publicè profitetur.
Quid ais? Romæ litteras professum publicè
mendaciū est. scrutamini antiquorū historico-
rum omniū scripta; & si vel vnus aliquis vllum
publicum professorem hoc tēpore Romæ fuisse
scripserit, vapulem ego. ô circulos! transeo.
concepit, inquis, in Pontificatu, & in itinere pe-
perit, cum ex Vaticano inuisere vellet Ecclesiā
Lateranensem. acutè, quia in Vaticano Pon-
tifices habitant. at nos scimus, & omnes qui vel
in limine vnquam antiquitatis versati, Pontifi-
ces non in Vaticano, vti hodie; sed in Latera-
nensi palatio habitasse vsque ad Bonifacium IX,
circa annum videlicet humanæ salutis millesi-
mum tricentesimum nonagesimum, atque ita
quingentis quadraginta annis ferè post huius
vestri commentitij Ioannis obitum: vnde pro-
fectò iam clarū est (si quid sit in natura clarum)
Comici verbo, lapide silice stultiores, qui tam
insulsa, tam ridicula, tam inepta diuulgant pa-
riter ac credunt. ego, ne, si diutius his immorer,
lucem luci addere velle videar, ad Iurispruden-
tiam meam pergo. Vnū, subiecit Boomius, ad-
huc dubium fac non dubium, & beabis. Si nun-
quam femina Pontifex (vti fidenter iam credo)
quid tamè causæ, quòd in publica supplicatio-
ne locum, in quo dicitur peperisse, Pontifices
declinant? Si etiam antiqui historici in catalogo
Pontificum texendo bona fide versati, vnde igitur
tanta diuersitas in recensendis huius nomi-
nis Pontificibus, dum alij vltimum volunt fuisse

Magdeb.
Cent. & alij.

Vide Onu-
phr.

Obiectio pro
Iohan. Pont.

se Iohannem XXIII, alij XXIII? Stipulæ, inquit
Huysmannus, hæc, & paleæ, quæque non ferent
primam ex Rationis silice excussam scintillam.
Prius ridiculum vulgi cōmentum est: scio enim
ego, & sciunt mecum omnes qui Romæ fuere,
Pontificem ideo necessariò deflectere sinistra
ad colossium, quia per mediū Amphitheatrum,
cui via illa respondet, ob loci angustiam cum
tanto comitatu commodè transire nequeat,
præterea multos Pontifices post ficti huius Io-
hannis obitum per hanc eandem viam iuisse,
eruditus Onuphrius, cui memoriæ Romanæ
multum debent, & semper debebunt, diligen-
tissimè obseruauit. diuersitas verò in huius no-
minis Pontificibus recensendis ocepit non ab
anno octingentesimo quinquagesimo, quo hanc
feminam volunt vixisse, & Iohannem VIII di-
ctam, sed demū ab anno noningentesimo quin-
quagesimo quinto, Iohanne nimirum XII, qui
in Concilio Romano damnatus, Leonem VIII
in eius locum surrogatum, iterum eiecit, & tri-
bus mensibus, XXVIII diebus Pontificatum vi-
denuo detinuit. vnde, cum bis Pontifex fuerit,
occasionem dedit erroris, cum sequentes histo-
rici non vnum & eundem Iohannem, sed duos
eiusdem nominis insererent. cui rei fidos ac ad-
positos testes non solum doctissimos habeo vi-
ros, sed ipsos Magdeburgenses Centuriatores,
qui candidè, inter non multa candida, diuersi-
tatis huius initium ab hoc Iohanne XII deducunt,
atque aded proprio se iugulant, quod dicitur,
gladio. illinc stant, hinc causam dicunt. si
enim fuisset aliquando hæc mulier, & gratia

Et refutata.

Gil. Geneb.
in Chron.
Magdebur.
Cent. xcap. x
Cent. xi
cap. x.

118 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
Romanorum Pontificum multi historici eius Pontificatum dissimulassent, ab ipsa tanquam Iohanne VIII debuisset auspicari diuersitas, non à Iohanne XII. Quis igitur tam prauo & corrupto stomacho, qui, si hæc ingerat & demittat, non reuomat & refundat stultæ huius opinionis ac fabellæ succum? Nos liberati planè, subiicit Verannemanus: tu perge cum Musis beniuolentibus. Pergam, inquit Huysmannus, & gradum figam in limite magis noto. euasi ex Theologiæ salebris, & ad Iurisprudentiæ mez semitas deueni, per quas facilior mihi cursus. Quid tanquam lacertosum in acie colloco primum? aut tanquam firmum in Phalangem reijciam vltimum? primum, vltimum, omnia, singula in Iurisprudètia ornamentū, adiuuētum, lumē sumunt ab historia. quocumque me animo & cogitatione conuerto, vberius nihil ad dicendum fingi aut fieri posse videtur: tāta ubique copia, vt neque posset quisquam, ne si mentiri quidem vellet, maiora confingere. verū cum verfor in illo stadio, quod perangustis inclusum regionibus non finit orationem veluti equum, excurrere liberè, & ad metam præfinito redire, contineor quasi contractis habenis intra circum, vt in his & stadij & temporis angustis plurimum videat dixisse, si cum verè clarissimo eruditissimoque Læuino Torrentio, de cuius laude neque hic locus est vt plura dicantur, neque plura dici possunt quàm omnes boni, omnes litterati memoria tenent, dixero, Iurisprudentiæ studium tale esse, in quo nemo excelleret, qui non historia ac antiquitatis omnis peritiam sibi

Quid Iuris-
consulto ac-
cedat ex hi-
storia.

L. Tor. in
praf. Com.
ad Suet.

compa-

comparasset. nec est quòd aliquis hic mihi obiciat Bartholum, Baldum, Castrensem, Iasonem; & huius notæ similes viros magnos certè, & ingenij acumine monstrabiles, sed adèò maiores multo futuros, si antiquitatis facem habuissent præluentem, vt hoc suo acuminè in re sæpius planissima in omnes se iam vertant formas, laminae turres, vt ille inquit, loqui, & pectines solis, campas Plautino verbo dicere, mente denique videantur exfensa. exempla tam obuia ac tam prompta vt laboremus in eligendo. sciunt omnes Iurisconsulti, matrem pupillo filio coheredem datam per tacitam Pupillarem à filij successione non excludi, & huius Iuris articuli clarissimam Imperatoris Iustiniiani in nostro Codice extare decisionem: quam aliter interpretari nunquam aliquis tentauit nostrorum, nisi solus Bartholus, qui historiarum ignorantia densissimis tenebris omnia inuoluit, & spissam nebulam omnium antiquorū oculis obiecit, dum vult Iustiniiani illam decisionem, esse accipiendam de tacita vulgari, non autem tacita pupillari; ac proinde definiri vulgatè substitutionem expressam in singularè aliquè casum cōceptam continere tacitā vulgarem in alium quemcumque, ita tamen vt tacita hæc vulgaris non impediatur. quo minùs mater filio impuberi coheres data ab intestato illi succedat. Quam nouam suam interpretationem idem Bartholus præcipuè stabilitam hoc putat argumento, quòd Iustiniianus veteres Iurisconsultos Papinianum & Ulpianū de proposito Iuris articulo referat dubitasse: quod non nisi ineptè, inquit Bartholus, vnquam

Turpissimi
errores ex
ignorantia
historiarum.

L. ult. C. de
Iust. rest.
subst. sub.
cond.

Referatus
Bartholus.

Barth. in d. i.
ult.

120 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
 vnquam dixeris, si decisionem de tacita pupilla-
 ri intellegas. neque enim tum potuisset Papi-
 niano aut Vlpiano propter decisionem l. preci-
 cibus, C. de Imp. & aliis sub. vllus inherere scrup-
 ulus. videre faciliè Iason, Castrensis, Fulgosius,
 Angelus, aliiq̃ue, Bartholi hanc de matre per
 tacitam vulgarem non excludenda sententiam
 nulla Iuris decisione subnixā, nec hilum ad eam
 confirmandam facere Iustiniāni rescriptum,
 acerrimè tamen inter se contendunt, imò serio
 pugnant, integrāsque paginas implent, dum vo-
 lunt docere, decisionem d. l. precibus, non im-
 pedire, quo minùs Papinianus ac Vlpianus de
 hoc Iuris puncto potuerint dubitare. bona ver-
 ba, quæso, boni viri: cuius rescriptū in illa l. pre-
 cibus, recitatur? nunquid Diocletiani & Maxi-
 miani? omnino. quam igitur famiā vos mo-
 limini, aut quæ Intemperix vos agitāt? Papi-
 nianus sine dubio septuaginta, Vlpianus ad mini-
 mum sexaginta annos, anteaquam Diocletia-
 nus & Maximianus Imperium Romanū rexe-
 rint, fato concesserant: & vos disputatis an Papi-
 niano vel Vlpiano innotuerit quid Diocletia-
 nus vel Maximianus rescripserint, vel certè
 suo tempore Iuris dicunt fuisse indubitati? ridi-
 culum est quod subiungā, atque ideo dicam, vt
 rideatis, responderat Ic^{ius} Vlpianus, *Et quidem
 arbitrum cuiuscumque dignitatis coget officio, quod
 susceperit, perfungi, etiamsi sit consularis: nisi fortè
 sit in aliquo magistratu positus vel potestate, consul
 fortè vel prætor; quoniam in hoc Imperium non
 habet. hinc noster Accursius turpiter heret in luto;
 nodum stultè nexum, stultissimè dissoluit: vult*
 Iuriscôn-

DD. in d. l.
 vlt. & in l.
 precibus. C.
 de Imp. &
 aliis subst.

Spart. in
 Ant. Carac.
 Lamp. in
 Alex.

L. VII. §.
 tractemus
 D. de Recep.
 qui. arbit.

Accursij tur-
 pis hallucina-
 tio.

Iuriscônulti mentem vel manum aberrasse, eo
 quòd scripserat Consularem posse cogi, vbi se-
 mel suscepisset arbitriū, officio perfungi; Con-
 sulem non posse: atque in eo est vt concludat,
 hæc inter se pugnare, nisi dicas per Consularem
 intellegi consulis filium vel nepotè: quod pro-
 fectò tale est, vt in puero septenni ferula hodie
 plectendum crederet quilibet magistratus. nec
 dissimile huic est non Accursij modò, sed anti-
 quorum pænè omnium commentum, dum in-
 terpretatur illud Ic^{ius}: *Est quoddam genus quasi in
 insulā relegationis in prouincia Aegypto, in Ouasin
 relegare.* anxie quærunt, quid sit in Ouasin rele-
 gare; & nescio quam nouam relegationis spe-
 ciem somniant: cum, si vel vnum legissent Eua-
 grium Scholasticum, scire potuissent nihil aliud
 significari quā locum desertū in Africa, in quem
 nocentes olim frequentius relegari solebant.
 Quis etiam vel Heraclitus non rideat Accursij
 Commentarium ad illud acutissimi Papiniani
 responsū: *Ideo condemnatus, quòd artiozem an-
 nonam adulteris tempore præbuit, frumentaria
 pecunie creditor non videbitur, & ideo compensa-
 tionem habebit?* Imo, quod mirere, ex recentiori-
 bus etiam viri magni fluctuant, & locum haud
 sanum perhibent, serioque nituntur persuadere,
 expulsa adulteris voce, legèdum adulteris. con-
 tinete manum medici, nullum hinc vulnus. adite
 vel vnum Lampridium, & clarè, non per dio-
 ptram, videbitis Iuriscônulti mentem. Quanta
 denique digladiatio inter veteres interpretes
 dum responsū hoc Celsi, *Quod alicuius heredi
 dis nominatim fidei committitur, potest videri ita*
 H s demum

Vlpianus ex-
 plicatus con-
 tra interpre-
 ter.

L. VII. §.
 est. D. de in-
 ter. & rel.

Enag. Schol.
 hist. lib. 1.
 cap. VII.

Viri docti
 resutati.
 L. XVII. d.
 de comp.

Bud. Hal.
 Aciat.

Lamp. in
 Alex.

Celfo &
 Paulo l. i.
 lux.

L. Pater.
 §. vlt. de
 leg. i. i.

122 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
demum dari voluisse, si ille extitisset heres: unde si
heredi pars eius, à quo nominatim legatum est, ac-
crescit, non præstabit legatum quod Iure cadit; con-
ciliare volunt cum illud Pauli: **LVCIVS TI-
TIVS ET GAIVS SEIVS PVBLIO ME-
VIO DECEM DARE DAMNAS SVNT O-
Gaius Seius heres non existit. Sabinus ait Titium
solum legatum debiturum: nam Seium pro non scri-
pto habendum esse. quæ sententia vera est.** Et non
vident Celsum temporibus diui Hadriani flo-
ruisse, Paulum verò Seueri; qui Princeps primus
fuit qui statuit legata ab instituto relicta, volun-
tate testatoris à substituto repetita videri: Et
post hoc Seueri rescriptum nõ Paulo solum, sed
etiam Vlpiano Celsi aliorumque antiquorum
sententiam displicuisse ea ratione, quòd coheres,
cui deficientis coheredis portio accreuit, non
videbatur melioris esse debere conditionis quam
substitutus. & ne dubitemus Celsi hanc senten-
tiam contrariam esse Pauli, negauit etiam aper-
tè Iulianus, qui Celso æqualis fuit, coheredem
quicquam debere præstare: sed, vt dixi, sententia
hæc verus est; quæ post rescriptum Imperatoris
Seueri de legatis à substituto repetitis, postero-
ribus Iuriconsultis displicuit. quod ne nouum
nostrum esse commentum auguremini, profi-
tetur hoc palam ipse Vlpianus in **L. Si Titio.
LXI. §. Iulianus. D. de leg. II.** & has adfertiones
inter se pugnare disertè adserit. nec oberit huic
sententiæ, quod Iustinianus inquit nullum con-
trarium esse in Pandectis; omniaque, se, quæ con-
tinentur, sua responsa facere. illa enim respon-
sa fuere contraria suis autoribus, non Iustini-
ano,

*L. C. iustat.
CXVII. §.
I. de leg. I.*

*L. Licet. de
leg. I.*

*L. Si Titio.
LXI. §. Iul.
D. de leg. II.*

*L. II. §. con-
tr. C. de ver.
Iur. enunc.*

LIBER SECVNDVS. 123
no, qui vtrumque non probauit, sicuti autores
singuli suam sententiam; sed disertè postea con-
firmando (vti fecit) Pauli ac Vlpiani sententias,
Celsi responsum videtur tantum relatum vo-
luisse ad historiam: quod alias à Triboniano in
Pandectis adhuc factum viri doctissimi obser-
uauere. vnde imprimis clarum, quãtam lucem
futuro Iuriscõsulto adferat Historiarum cog-
nitio. Cùm hîc interuingeret paullum Huyfman-
nus, Varicius sermonem excipiens, est profectò
vt dicis, inquit: maximæque curæ esse debere
vsu ipso didici Iustinianeis nouis, antequam
Institutionum tutissimo portu derelicto inge-
nioli sui cymbam in vastum Pãdectarum conij-
ciant pelagus, cùm nomina Iuriconsultorum
quorum verba pro legibus in libris nostris le-
guntur, tum qua quisque ipsorum ætate vixerit,
exactè vt sciant. recenset, scio, quamplurimos
nosster Pomponius, sed tantum eos ferè qui ci-
tantur ab aliis, pauculos ex illis quorum de ver-
bis digestorum capita velut centones quidam
confuuntur. nec culpãdus tamen ille ideo, quia
propositum illi tantum videtur, recensere anti-
quos, non recetiores, aut suos æquales: idque in
caussa fuisse credo, quòd viri docti accuratius
nomina illorum collegerint, nescio tamen an
fauentibus Musis: quosdam enim certè præter-
mittunt, quosdam extraneos arrogat, plurimo-
rum ætatem dissimulant, quorundam nimis an-
gustis limitibus (si quid ego possum prospicere)
circum scribunt. Sed hæc aliena forsã ab Huyf-
manni nostri instituto: ignoscet quod interpel-
larim. Nullum hîc peccatũ, mi Varici, inquam
ego:

*L. Vnica. C.
de cad. sol.*

*Iuris candi-
datus etatem
Ierum inuelli-
gare debet.*

*L. II de
Orig. Iur.*

N. Oudaerti
vera laus.

L. ult. D. de
Const. Princ.

De etate sin-
gularū l. c. in
disceptatis.

ego: quinimo peccares nisi sic peccares, ad eò tu heri ac hodie sermonis planè parcus, at nunc emendas, profectò quæ de Iuriscōsultorum ætate adfers, ad eò non aliena ab hoc instituto, vt propriè ad istud. illustri certè virtute ac humanitate vir Nicolaus Oudaertus noster, Iuriscōsultus ad priscam laudem cum omni meliore litteratura instructissimus, tum historiæ veteris ac recētioris ita peritus, vt, vbi is foret, non antiquorum, non recentiorum scriptorum libris egeres vllis, seridè me nuper monuit, cum posterior lex priorè abroget, vel ei deroget, nihil esse vtilius, quàm legum ac Iuris auctorum quædam veluti chronologiam inuestigare. occupa igitur hanc gratiam: & quoniam ambigè satis hæc tradita, vt inquis, ab iis quorum tamen propriè hæc videtur fuisse cura, dum interquiescit paululum Huysmannus, tu nos doce; & his tenebris lucem aliquam adfer à tua luce. O factum bene, mi Bernarti, subiecit Huysmānus: ego iam planè sudo in hoc sermonum æstu, atque omnino defessus itinere huius disputationis requiescam lubenter in Varicij nostri sermone, quasi in diuersorio aliquo peropportuno. Atqui, inquit Varicius, non nimium liberale hospitium meum dices: nam te in viam, simul ac perpaululum gustaueris, extrudā, & eiiciam. modicè dicam, teu potiùs intra modum. Iuris conditores, quorum verba pro legibus in Pandectis relata, fuere numero xxxvi. Rectè me iudice iudicant, qui vtu-
tissimum omnium Q. Mutium Scauolam, Publij filium, censent; cuius cum alibi, tum in Oratore (libro planè digno quem tyrunculi ha-

beant, vt magni Homeri libros Alexander ille magnus) frequens mentio apud Suadā nostram Romanam. Sed vt ille omnino vetus, sic operā eius Tribonianus noster vsus est valde rarò: quattuor enim solùm ex libris eius responsa inter omnium Consultorum nostrorum retulit. interpellauit hic Boomius. Eia! inquit, quæ tu nobis hic in ipso vestibulo obtrudis paradoxa? quattuor tantùm inquis Scauolæ responsa in digestis nostris extare? Consule, inquit Varicius; & aut ego valde fallor, aut tu non inuenies plura. At sæpius, inquit Boomius, iam consului; & dum recordor, minùs tibi quàm antea credo. oculi mei certè mihi persuadēt, si primum Pandectarum excipias librum, nullū illustrem ferè esse titulum in quo non legerint Scauolæ nomen. legere fateor, inquit Varicius; at non Q. Mutij huius. cuius igitur? subiecit Boomius. Ceruidij Scauolæ, inquit, L. Septimij Seueri postea Imperatoris in iuuentute moderatoris, & acutissimi Papiniani præceptoris. hic est enim ille illustris Scauola, ex cuius Questionū, responsorum, regularum, & digestorum libris tam frequenter in digestis nostris legisti responsa: non ille Q. Mutius Scauola Pontifex Maximus, ex cuius libro *singulari* O P Ω N, sub titulo de Acquirèdo rer. dom. vnū, de aqua cottid. & æst. alterū, de verb. sig. tertium, & de regulis Iuris quartum pro lege tantùm legi responsum: vtcumq; aliàs præsertim apud Pomponium frequentem eius inuenerim mentionem. At quid, si hæc distinctio tua extra fidē apud me sit? inquit Boomius. At fidos testes dabo, inquit Varicius. nosti

Spart. in
Caracal.

L. LXXIII.
L. ult.
L. CCXII.
L. LXXII.

Q. Mu-

Q. Mutium Scæuolam libera Republica vixisse: at hic alter Scæuola, cuius nomen tā obuium, disertè mentionem facit Imperatorum. *Quæris* (inquit) *an ingenuitatis iure utatur is quem sanctissimus ac nobilissimus Imperator natalibus suis restituit.* cedo si intellegis Q. Mutium, quis hic nobilissimus Imperator? euadere te posse speras? en alium ictum quem nunquam vitabis. Interpretatur hic noster Scæuola pluribus responsis S. C. Trebellianum, quod Neronis temporibus factum scitis Trebellio Maximo, & Anneo Seneca Cons. imò L. *Si non Lex LXXXIII de hered. Inst. Temporibus* (inquit) *Diui Hadriani Senatus censuit.* & L. *III. de. Transf. Imperatores* (inquit) *Antoninus & Verus ita rescripserunt.* Palmam accipe, inquit Boonius: ego submitto arma. & ego pergo, inquit Varicius. Interpellauit Lixbonnæus, heus, inquit, mane. dixisti statim Annæum Senecam cum Trebellio Maximo fuisse Consulem. nunquam factum. Aufonius clare negat, *Diues Seneca*, inquit, *nec tamen Consul:* & cum Aufonio consentiunt Fasti omnes consulares: excussi sedulo, nusquam Senecæ, nusquam Trebellij nomen. rectè vtrumque, inquit Varicius, detrahit Senecæ Consulatum Aufonius, nomen eius in Fastis non relatum, & tamen Consul Seneca. floccos loqueris, inquit Lixbonnæus. imò vera & seria inquit. nō ordinarius Consul Seneca, sed anno octauo Neronis cum Trebellio suffectus in locum P. Marij Celsi & L. Asinij Galli: atque ita rectè negatur ab Aufonio fuisse Consul, ordinarius videlicet, & ea ratione in Fastis etiam non relatus, quia (vii

L. LXXV cū
vi seq. ad
Treb.

Anneus Seneca quando
Consul.
Auf. in Pa.
neg.

mox ex Dione nos docuit Huysmannus) soli ordinarij describebatur. extraordinarium certè fuisse, multi in Iure nostro loci conuincunt. Q. Mutius Scæuola igitur inter eos, quorum verba in digestis relata, sit primus etate, et si non operà. Gallo Aquilio secundum tribui locum suadet politissimus Politianus, sed nunquam persuadebit. ego certè ad eò non pareo huic designatori, vt Gallum hunc Senatu mouere constituerim. Ne quid præter legē, inquit Vosbergius, ne quid præter clementiam maiorum. tu Gallum Aquiliū Senatu moueas? ego verò aduocationem peto, vt deliberem. imò si pergas, contra vim Tribunos appellabo. fuit Gallus Aquilius nedum Iurisconsultus, sed planè celebris. hic ille qui populo Romano probauit ad eam formulam, quam præscribebat, rectè institui nepotes, & sine fraude eius iuris quo olim placebat, alienos posthumos institui non posse. Gallo denique huic tribuendum, quòd omnium rerum obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur: quo argumento igitur tu eum Consultorum moueas Senatu? claro, inquit Varicius, & bono. refert Galli illud de institutione posthumorum consilium Scæuola; citauere celebrem Aquilianam stipulationem Papinianus, Vlpianus, Florentinus, meminere alijs quoque Iurisconsulti nostri huius Galli: at certè meminisse debes quod antea præmonui, me catalogum non eorum texere qui citantur, sed eorum quorum sunt ipsa verba, & sub eorum quidem nomine pro legibus in digestis relata. At certè omnibus Iuris libris nul-

L. I ad S. C.
Treb.
Inst. eod. S.
restituta.

Epist. lib. v.

Vir doctus
refutatus.

L. Gallus de
lib. & post.

L. IV & V
de Transf.
L. XVIII de
Accept.

128 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
lum Tribonianus Galli Aquilij intexit re-
sponsum: nisi vnicum illi forte velles adferere,
quod exigui momenti sub tit. de verb. sig. extat
in hæc verba, *Paries est, siue murus siue maceria
est. Item via est, siue semita siue iter est.* & adsigna-
tur nedum in Pandectis Florentinis, sed M. S.
Aelio Gallo, non Gallo Aquilio. Rectius igitur
& meliore iure secūdam occupabit locum Al-
fenus Varus Seruij Ic^{ti} discipulus, quem, admi-
rante me ac indignante, à Cōsultorum confes-
su idem vir doctus excludit: neque enim solūm
citatur Alfēnus, sed multæ ac præclaræ decisio-
nes ipsius referūtur verbis. antiquissimū autem
fuisse & Seruij discipulum, ipso Pomponio suf-
fragante doceo. *Ex his auditoribus, inquit, pluri-
mum auctoritatis habuit Alfēnus Varus, & Au-
lus Ofilius: ex quibus Varus & Consul fuit. hæc
ille, & bene; colligo enim ex Fastis, Varum no-
strum Consulem fuisse cum P. Venutio Nepo-
te, anno Urbis DCCLIII, siue, vt alij volunt, LIV.*
Nō ego patronus Politiano, subiecit Boomius:
quem certum mihi attigisse hīc guttam è flu-
mine lethes. sed vide sodes ne ad lapidē impin-
gas, quem mox tam studiosè vitabas. Lampridius
certè in Alexandro inter discipulos Papi-
niani disertè quendam refert Alfēnum: vnde
igitur tibi liquet antiquiorisne an recentioris
opera vsus sit Tribonianus: nec est quòd euade-
re te possēsperes cognomine *Vari*, quod nedum
à Pandectis Florentinis, sed omnibus ferè M. S.
abesse annotauit L. Ruffardus I. C. & ideo pas-
sim duab⁹ lineolis inclusit. scio, inquit Varicius:
antiquiori Alfēno amen adferam gloriā suam
non

Pol. ibid.

L. 1. de rec.
arbi l. xi de
peric. rei
vend. l. xlii
de. dam. inf.

Politiani
lapsus.

In edit.
Plant.

non magno nisu. Iulius Paulus celeberrimus
Iurisconsultus, Papiniani in præfectura assessor,
notas scripsit ad libros Digestorum Alfeni, ex
quibus responsa Pandectis inseruit Tribonia-
nus. nec dignitas igitur Pauli, nec ratio tempo-
rum patitur, vt auguremur Alfēnum hunc re-
centiorem fuisse. etenim cūm Papiniani, vt re-
fert Lampridius, recentior hic Alfēnus fuerit
discipulus, temporibus Pauli adhuc nihil ille
scripsit; vel certè nunquam tātæ potuit esse au-
toritatis, vt vir doctissimus Paulus, grauis ac ma-
turus, è schola recenter prodeuntis iuuenis re-
sponsa interpretaretur. Alfēnus ergo sequetur
Q. Mutium: cui comitem do insigni patre na-
tum, insignē I. C. Labeonem Antistium, quem
institutum à Trebatio scribit Pōponius; & cūm
offerretur illi ab Augusto consulatus, noluisse
eum honorem suscipere. Quid audio? inquit
Verannemanus: Consulatum recusauit Labeo:
Tacitus acriter in hanc sententiam pugnat,
Postremum, inquit, obiere eo anno viri illustres
Asinius Salonius, M. Agrippa & Pollione Asinio
anis, fratre Druso insignis, Cesarique progener de-
stinatus; & Capito Ateius, de quo memorauit, prin-
cipem in ciuitate locum studijs civilibus adsecutus,
sed auo centurione Sullano, patre Pratorio. Consu-
latum et adcelerauerat Augustus, vt Labeonem An-
tistium, ysdem artibus præcellentem, dignatione eius
magistratus anteiret. Namque illa atas duo pacis
decora simul tulit: sed Labeo incorrupta libertate, &
ob id fama celebratior. Capitonis obsequium domi-
nantibus magis probabatur. Illi quòd præturam in-
tra ssetit commēdatio ex iniuria: huic quòd Consu-
latum

Vid. l. Lu-
men, de ser-
pred. urb.
L. xxv. i. i. i.
& seq. de
ser. iust.
prad.

Pomponius
dissidet à
Tacito
Annal. i. i. i.

latum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur. ecce, iniuriã Labeoni denegatus Consulatus: quomodo igitur oblatum recusauit? Itane ego solus hinc consulor, inquit Varicius, aut Sphingem me putatis domi habere? certè, vt verũ fatear, opus face & viatico ad conciliaturam inuestigendam censeo. ego sanè ante lucem quarere cepi, & vereor ne concubium sit noctis priusquam inueniam. Tacito de libertate Labeonis vtraque manu subscribit Agellius. In quadam epistola Attei Capitonis (inquit) scriptum legimus, Labeonem Antistium, legum atque morum Po. R. iurisque ciuilem doctum apprimè fuisse. sed agitabat, inquit, hominem libertas quædam nimia atque vecors, vsque eo, vt Dino Augusto iam Principe, & remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod iustum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset. hæc ille: quem firmo fulcro firmat Suetonius August. cap. LIIII. Antistius Labeo (scribit) Senatus lectione, cum triumuirum legeret M. Lepidum hostem olim eius, & tunc exulantem legit: interrogatusque ab eo an essent alij digniores, suum quemq; iudicium habere respondit. Fui ea propter aliquando in ea sententia, vt existimarim Pomponio aberrasse mentem aut manum. nec vultu aspernere; nam non temere huic homini in hoc capite fidem adhibendam sæpius fallaci, doctissimis viris suffragantibus, facile docebo. Interpellauit hinc ego: non abhorret à vero hæc tua sententia, mi Varici, inquam. Gaspar Louãius tamen in germanũ modum mihi amicus, & si quisquam alius ex ista iuuentute doctrinæ præfæ sciens ac amans, adfertionem

Pom-

Lib. XIII
cap. XII.Conciliata
forfan hæc
pugna.Cuiac. Lips.
alijsque.

Pomponij non incommoda interpretatione leniri posse credit. neque enim simpliciter dicit Labeonem Consulatum oblatum recusasse: verum cum offerretur ei ab Augusto Consulatus, quo suffectus fieret, noluit eum honorem suscipere. Augustus scilicet Labeonem Consulem in locum demortui consulis creare volebat, quod minus honorificum erat, & libera Repub. etiam omniosum. tu cogita, & quod maius elige: ego me soluo iudicato isto. Illud saltem expedi, inquit Lixbonnæus, Labeonem Antistium esse cuius scripta habemus, non Domitium Labeonem. Faciam, inquit Varicius, & quidem citius quam in cursu rotula circumuortitur. respõsa Labeonis, quæ in digestis extant, desumpta, vt ex inscriptionibus videre licet, ex libris πῖθαιών, & posteriorum: autorem autem horum librorum fuisse Labeonem Antistiũ, Agellius mihi testis. Posteriorum etiam Iauolenus epitomen fecit, cui Domitius Labeo planè æqualis. Labeonem proximè secutus est Proculus tēporibus Othonis & Vitellij, ambiguum tamen antiquiorisne operã an recentioris (qui inter discipulos Papi- niani) vsus sit Tribonianus. Proculum tempore Traiani Priscus Neratius, quem Cõsulem fuisse vt credã, vult Pomponius, sed nunquã impetrabit. pugnant Fasti omnes Cõsulares, qui nusquam hunc Neratiũ nostrum agnoscũt. Non? inquit Lixbonnæus: at ego memini, Cæsarum temporibus bis in Fastis me legisse P. Neratij nomen. Fateor, inquit Varicius: sed non est hic iuris antistes ille quem censes, sed P. Neratius Marcellus. is bis Cõsul, semel imperante Traia-

L. II de
Orig. iur.Vide Lix.
lib. v. vi. &
ix. & Cic.
ad Attic. &
Gou. lib. i
Sec. c. xxv.Lib. XIII.
cap. x.

Proculum

P. Nerat.
Æl. Sparr.
in Hadr.Pomponij er-
ror recusatus.

no, cum Surano, & semel temporibus Hadriani cum Iuuentio Celso. Quis ille Marcellus? inquit Libonæus. Non ipse Neratius Iuriscōsultus, inquit, sed Iuriscōsulti frater, cui adserationi testis ipse Ulpianus, ad tēpora tamen Traiani Neratium non adstringo: nam Hadriano Imperatori fuisse scio in consilio, cum multis præclaris Ie^{nis} quibus imperium Hadriani nobilitatum. florere enim eodem tempore I. Celsus, & Saluius Iulianus, quibus adiungo P. Iabolenū & Caium. Heus, inquit Boomius, nimium properas, hos omnes tu ad tempora D. Hadriani adstringis? Absit, inquit Varicius: sequentes Principes vidisse scio. Iabolenus T. Aurelij Antonini Pij tempore quoque floruit: Caius & Iulianus etiam D. Fratres videre. At quid si ego dicam Caium nedum D. Fratres non vidisse, sed nec Hadrianum? inquit Boomius: cum ex Pomponio obseruauerim Caium quēdam Iuriscōsultum Tiberij temporibus vixisse, & cum M. Vinucio Quartino Cōsulem fuisse. Scribit hæc Pomponius, inquit Varicius, & nebulas offudit multis viris doctis, quibus iam pridem dedit lucem clarissimis ingenij sui radijs splendens Belgij Sol Iustus Lipsius. neque enim Caius Iuriscōsultus Cōsul cum Quartino, ut voluit Pomponius; sed L. Cassius Longinus, uti egregia disputatione idem vir doctissimus probat. Probat scio, inquit Boomius, sed idem fatetur Iuriscōsultum Caium Cassium in honore habitū sub Claudio, à Nerone pulsus, restitutum per Vespasianum: quo fulcro igitur tu innixus profiteris te Caium ne quidem ad tempora Hadriani velle

L. Questiu.
§. deniq. D.
de Inst. &
Instr. leg.

Spar. in
Hadr.

Olympi.
Ant. Aug.
Ant. Const.

In Com. ad
VI An. Tac.

velle restringere? Firmo, inquit Varicius. alius ille Caius Cassius à nostro Caio: cui rei probāde non abibo longius. tēporibus Hadriani se vixisse ipse Caius mihi testis. *Nostra quidem* (inquit) *etate Serapia Alexandrina mulier ad D. Hadrianum perducta est cum quinq; liberis, quos uno fetu enixa est.* superuixisse autem, ipso etiam Caio doceo authore, qui disertè multis locis citat rescripta D. Antonini Pij Hadriani successoris. Iulianum verò sub Hadriano vixisse, ex Aelio Spartiano scimus: & sub eodem edictum perpetuum composuisse, notum iis qui vel in vestibulo Pandectarum versati. D. Fratres tamen vidisse, imò iis familiarem fuisse, clarissimè textus in l. xvii de iur. patr. conuincit. Hadrianum in imperio secut^{us} est T. Aurelius Antoninus Pius, cui in consilio fuere Aeburnius Valēs, Volusius Mecianus, Iabolenus, & Marcellus, uti Capitolinus in Pio refert: quem tamen, moneo, ut cum cautela legatis: neque enim ætas horum Iuriscōsultorum Imperio Antonini adstringenda; Volusius enim Mecianus magnæ autoritatis fuit apud Antonini successores, M. Aurelium Antoninum Philosophum, & L. Aelium Aurelium Verum Antoninum, qui passim in iure nostro Diui Fratres audiunt, uti ipsimet his verbis testantur: *Sed & Volusius Mecianus amicus noster, ut & Iuris ciuilis præter veterem & bene fundatā peritiā anxie diligens, religione rescripti nostri ductus est, ut coram nobis adfirmauerit, &c.* Marcellum quoque ad D. Pij tempora restringere, scripta eius non patiuntur. scribit enim alacè alibi: *Sententia Imperatoris Antonini Au-*

L. Vtrum. §.
cūm quedā.
D. de reb.
dub.

L. Facta §.
rescripto. D.
ad Treb.
L. xi de
Iurif.
Spart. in
Hadr.

Capit. in
M. Ant.

L. xvii de
Iur. patr.

L. lxxi de
his qui in
test. del.

134 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
gusti, Pudente & Pollione Consulibus. quos Con-
sules fuisse scimus anno VI Diuorum Fratrum.
Iudiciū igitur viri docti, qui cum ad D. Hadria-
num relegat, ex Aedilitio edicto pronūcio non
sanum integrumq;. Hos proximē securus illu-
stris ille Ceruidius Scēuola, de quo initio huius
sermonis satis dixi. M. Antoninum Philoso-
phum præcipuē eo vsum, tantū iam moneo.
Tertullianus accedit, de quo non valde labo-
randum, quandoquidem duo tantū eius res-
ponſa in omnibus nostris extant libris. Iabole-
ni discipulum fuisse satis constat. Illud inte-
rim moneo, nō deesse viros doctos, qui Tertul-
lianum hunc Christianum fuisse asserunt, imō
eundem cuius complures de nostra religione li-
bros habemus: testemq; laudare Eusebium,
qui signatē inter Iuriscōsultorum ordines Ter-
tullianum refert. Tertulliano adiungo Arrium
Menandrum, cuius itidem nullum responſum
digestis inserere placuit Triboniano, nisi in
Septima parte sub tit. de re militari, Traiani
sæpius meminit, & Hadriani. Interpellauit
hic Lixbonnæus: vide, inquit, ne digiti te fal-
lant: ego certē vnicum adhuc Arrij Menan-
dri responſum in Sexta parte recordor me le-
gisse sub tit. de liberali caussa. Non id me latet,
inquit Varicius: sed variant planē exemplaria, &
in plerisque pro Arrio Menandro legimus, *Fu-
rius Anthinus lib. 1. ad Edictum.* fuit autem hic
Furius Anthinus, siue, vt alij legunt, Anthinia-
nus, cum Terentio Clemente Arrio Menan-
dro æqualis. His comitem do Iunium Mauri-
cianum, qui floruit Commodō imperatē, occi-
sum

Capit. in M.
Ant. Phil.

Eccl. hist. lib.
3 l. cap. II.

L. XXX.

sum mādato Didij Iuliani, cuius nomē in libris
nostris satis obuium miror virum doctum neg-
lexisse. verū omnes enumerare non videtur
illi fuisse curæ: neq; enim solū Mauricianum,
sed nec Anthinum, nec Menādrum, nec Papy-
rium Iustum agnoscit; quorum tamen scriptis
plurima digestorum capita accepta ferre debe-
mus. Sed nec sollicitus ille in discretione tem-
porum, satis habens dixisse, *Alexandri & Supe-
riorum Caesarum temporibus, ac stante Repub. multi-
alij Iuriscōsulti floruerunt.* quem nummum ve-
reor ne vos abnuatis recipere in solutum. Pergo
igitur, & Hermogenianum, quem idem vir do-
ctus sub generali illa clausula comprehendit, di-
stinctē refero ad Imperium L. Septimij Seueri,
& Antonini Caracallę filij, ipso Hermogeniano
suffragante. Quæ eadem ætas habuit (vt Spar-
tiani verbis vtar) iuris asyllum, & doctrinæ lega-
lis thesaurum Aemilium Papinianum, Iuris-
consultum acutissimum, æquitatis maximē stu-
diosum. hic Seuero Imperatori à condiscipula-
tu valde familiaris, & per secundam vxorem af-
finis, Præfectus Prætorio fuit. huic denique Se-
uerus moriēs vtrumq; filium Antoninum Ca-
racallam, & Septimium Getam præcipuē com-
mendauit, quibus, patre mortuo, Imperium de-
latum. verū quid non mortalia pectora cogis
cæca regnandi cupido? in ipso Imperij vestibulo
Caracalla Getam fratrem interfecit, & tur-
pissimum hoc scelus scēdissimo scelere cumu-
lauit. Mandauit etenim Papiniano nostro, vt
apud Senatū & Populū fratris cedem ex-
cusaret. sed verus Iustitiæ patronus, parricidium

Lib. I. hist.
Iur. ciuil.

L. XXXIII
ad Trebel.
Spart. in Se-
uero.

Spart. in
Geta.

136 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
defendere vel excusare aperte recusauit: ideoq;
Caracallæ iussu militum gladiis obiectus securi
percussus est. habuit Iuriscōsultorum hic Prin-
ceps Papinianus in præfectura assessores cele-
berrimos Iuriscōsultos Iulium Paulum, & Do-
mitium Ulpianum; qui ijdem postea in Consi-
lio fuere M. Aurelio Seuero Alexandro Impe-
ratori, cui & Ulpianus serinij magister fuit. Ex
Papiniani schola reliqui omnes Iuriscōsulti
nostri prodire, Pomponius videlicet Africa-
nus, Florétinus, Papyrius Iustus, Arcadius, Mar-
cianus, Macer, Calistratus, Venuleius, Trypho-
ninus, & Modestinus. Et hi quidem sunt Iuriscō-
sulti quibus debemus nostras Pandectas.
Omnes? subiecit Vosbergius. viri docti inter eos
Sabinū adhuc referunt. Ego non refero, inquit
Varicius. nam licet Sabinum nostrorum notis
sciam celebrem, & sapissime quoque apud alios
eius legerim sententiam, nihil tamen eius ver-
bis Triboniano relinquere placuit. Reliquit
tamen, inquit Boonius, Taruntini Paterni, Sa-
turnini, Truphonini, Iulij Aquilæ, Claudij Sa-
turnini, & Rutilij Maximi: quorum omnium, si
recte memini, à te nulla facta mētio. An retule-
rit hos omnes Tribonianus valde dubito, inquit
Varicius. Triboniani certè exscriptores retulisse
scio. Taruntini Paterni tamen bis tantū oc-
currit nomen sub tit. de re mil. & iure immu-
nit. cum maxima adhuc pugna M. S. dum alij
habent loco Taruntini Macer, nonnulli Mar-
cianus, aliqui Aurelius Arcadius: fuit tamen
Tarentinus Paternus præfectus prætorio sub
Commodo, cuius mandato etiam est occisus.
Saturn-

Lamp. in
Alex.

Lamp. in
Com.

Saturninum ex inscriptione multarum legum
eundē scio esse cum Venuleio, Truphoninum
suspicio esse cum Tryphonino: bis enim tantū
in Pandectis Florétinis variatio hæc vnius litte-
ræ obseruatur. In l. tamen ult. D. de iur. fil. Try-
phoninus quidam ad tempora Antonini refer-
tur, & in l. III de ag. lib. tradit Ulpianus, Iulianū
à Sexto Cæcilio Africano consultum. quo argu-
mento elegantissimus Cuiacius & Lâpridio fi-
dem abrogare, & Africanū Iuliano equalē face-
re conatur. ego antiquo & bono iure, *Amplius*
pronunciandum censeo. Iulius Aquila duobus
tantū responsis notus sub tit. de adm. tut. & de
suspec. tut. Rutilius Maximus, & Claudius Sa-
turninus, singuli tantū vnico. neq; ideo operæ
precii iudico hos referre, aut accuratius ætatē
inuestigare, Multa & bona, meo iudicio, dixi-
sti, inquit Vosbergius: sed erunt fortasse multi
qui omnē hanc tuam inquisitionē tenuem di-
cent, & sine dignitate; nonnulli qui spernent, vt
leuem & curiosam quandam Criticorū curam:
imò vide ne non nemo etiam eam rideat tan-
quam inutilē, ac sine vllō fructu. Tenuem scio
esse, inquit Varicius, vulgi iudicio, at non sensu
doctorum, curiosam curam videri pullatis, sed
non purpuratis, sperni vt leuem, sed à verè leui-
bus rideri, sed ab iis qui eruditorū omnium iu-
dicio maximè ridendi ipsi. neque enim volu-
mus inquisitionem hanc valere, vt aliquando
posterioris Iuriscōsulti responsū, alicuius an-
tiquioris in digestis velimus corrigere. absit. sci-
mus id cum sententia & mente Iustiniani pu-
gnare: verū illud fidenter adferimus, nonnun-
quam

Cuiac. Ob-
ser. lib. VII
cap. 11.

Contra ca-
lumniosos
ostensum quis
fructus ex
Iuriscōsul-
torum chro-
nologia na-
scatur.

L. II. §. cōtra
C. de ver. Iur.
enuch.

138 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
quam veterum & recentiorū, aliquando æqua-
lum consultorum sententias pugnantes in Di-
gestis relatas: sed cōstitutionem Iustiniani sub-
secutam, & vnam ex his sua autoritate firman-
tem, dissonantiæ querelam (vt verbis Impera-
toris vtar) dissoluere, & aliam naturam induce-
re, discordiæ fines effugientem. Quod luculen-
ter in Pauli ac Celsi responsis mox ostendit
Huyfmannus: & ne cuiquam id dubium sit, cla-
ro adhuc vno firmabimus exemplo. notum est
omnibus Iurisconsultis, si debitor quod debet,
leget creditori suo ita, vt nihil amplius sit in le-
gato quàm in debito, legatum nullum esse, &
pro non scripto haberi; quia creditori inutile:
qui nihil amplius per legatū consequitur, quàm
iure suo antea habebat. Quod si plus erit ali-
quid in legato quàm in debito, puta si debitor
quod debuit ex tempore, aut in diem, aut sub
conditione, aut longiore loco, leget creditori
suo purè, aut citeriore die, vel loco, valebit le-
gatum; propter commodum videlicet represen-
tationis. Quo constituto, dubitatio non iniusta
nascitur, quid fieri placeat, si viuo testatore, de-
biti, quod creditori legatum est, dies venerit, vel
conditio extiterit: ea ratione quòd in hoc lega-
to etiam viuo testatore representatio locū ha-
bere posse desijt: qua causa sublata, nec legato
locum esse dixeris; præsertim cū legatum in
eum casum recidit, à quo incipere non poterat:
quod cū sit in rebus debitis obligatio interci-
dit. placuit nihilominus acutissimo Papiniano,
legatum tale adhuc valere. extatque hæc Papi-
niani sententia in Digestis relata l. verbis. v. ad
l. Falc.

De repre-
sentatione in
legati dis-
ceptatio.

§. Ex cōtra-
rio Inst. de
legat.

L. Quod di-
ctum. D. de
pactis.
L. Pro parte.
D. de ser.

l. Falc. *Nec si viuo testatore (inquit) dies venerit, vel conditio fuerit impleta: fiet irritum quod semel competit. contrariam omnino, & ex diametro pugnantem sententiam suam testatam reliquit Iurisconsultis Paulus, relata in digestis in l. Debitor. lxxxii de leg. ii. Quòd si viuo testatore (inquit) annus superuenerit, dicendum erit inutile effici legatum: quanquam constiterit ab initio. & ne aliquo furo coneris eas conciliare, agnoscit ipse Iustinianus eas esse contrarias; sed nominatim sententiam Papiniani, cōtraria aliorum reiecta, probare se profitetur. Papinianus scripsit (inquit) vtile esse nihilominus legatum: quia semel constitit. quod verum est. Non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum, quia in eam causam peruenit, à qua incipere non potest. Estne igitur reuera aliquod contrarium in Pandectis? minime. non sunt enim loci in Iure cōtrarij: quorum vnus pro iure non habetur, sed expressè repro-
batur, vt illa sententia Pauli, quæ Papiniano ad-
uersatur. Cur igitur Pauli responsum in Pandectis relatum? Cognita Imperatoris decisione, facile est colligere, non ideo relata, vt valeret, sed historiæ causa; vt & istos contraria sensisse, & quid hinc Iustinianus præstiterit, intellegere-
mus. Quæ ergo iam illa noctua quæ ita cæcutit in splendore solis, vt non videat quantam Iurisconsulto lucem adferat, Iuris autorum chronologiam inuestigare, atatem singulorum scire? magnum hoc est; sed aliud adhuc est longè præstantius, vtilius ac singulare, & ad cuius affirmationem quo quisq; doctior admouerit considerationis oculum, eo magis suspiciet hæc Iuris autorum*

D. §. ex cōtra.
Inst. de leg.

140 DE VTIL LEG. HISTORIÆ
autorum chronologiam. sciure (quod ille inquit) priusquam Theognis nasceretur, omnes Iuris cãdidati, quàm familiare sit ac tritũ vulgo interpretibus, & imperitis quibusdam baburris, in libris, in colloquijs, in scholis, leges Digestorum neque paucas & ponderosas eleuare vel eludere, quasi per legem aliquam Codicis corrigerentur. citetur, exempli gratia, ex Digestis responsum aliquod Papiniani, Florẽtini, vel Modestini, illi, ne profus obmutescãt, nõ verebuntur respondere, per rescriptum aliquod D. Hadriani vel D. Pij in Codice relatũ, prædictorum Iuriscultorum corrigi responsum. adhibeas tu doctorũ scholia, abnuẽt, & se in nullius magistri verba iurasse dicent. verba Iurisculti vrgeas; ineptissima sua exceptione obsistent. in summa, quod habet vetus verbum, Si tu proreta isti nauis es, illi gubernatores erunt. atque hoc pacto firmissimum eludẽt argumentum, nisi tu ex historiis didiceris, qua quisq; atate Iuriscultorum vixerit, & calamistratos istos milites in solem & puluerem e suis vmbraculis euocatos, valẽtissima caussa, & certissima veritate debilites; quàm stultũ sit adfirmare Imperatorem aliquem suo rescripto eius corrigere sentẽtiã, qui cum ille ipse Imperator in viuus esse desisset, natus nondum erat, clare doceas. Quis ergo iam tam stupidus, vt non percipiat, non leuem, sed maximẽ grauem; non infructuosã, sed omnino vtilem de Iuriscultorum atate inquisitionem? Reliquum igitur est, vt Huysmannus, qui in hoc diuersorio sermonis mei libenter se acquieturũ dixerat, tanquam in parũ amœnum locum

Iterum ad
historiam re-
ditum.

locum diuertisset, satis diu se puter requieuisse, & iter reliquum conficere pergat. Non inamœne, sed hilarẽ & suauiter à te acceptus pergã, inquit Huysmannus: & dicam iterum quod rideatis. Henricus Frãnciscus vãder-Buercht, præstantissimi ingenij, iudicij, ac litteraturã ^{vulcanis,} amplissimi Regij Concilij apud Mechliniensis clarissimi præsidis Ioannis vãder-Buercht, viri, si quis alius in Belgio, doctrina & humanitate super omnem nouitiam & ad priscã laudem illustris filius, narravit mihi nuper, virum quendam cetera haud planẽ absurdum, vt illi videbatur, suo certẽ proprio iudicio valde doctum, multis audientibus, ac risum secum vix tenentibus, dixisse, sustinere se cõtra quosuis velle, Substitutionem, quam exemplarem vocamus, non esse directã, eo quod in iure nostro legeretur, *Post aditam hereditatem directã substitutiones non impuberibus filiis factã expirare solẽt.* Ar, inquit, bat, exemplaris Substitutio non expirat aditione: ergo non est directã. quoniam soli Substitutioni pupillari tanquam proprium tribuitur, vt, cum directã sit, aditione tamen non expiret. Spectatum admissi risum & vos teneatis? quã enim inscitia est, Diocletiani ac Maximiani rescripto velle comprehendere, quod postea à Iustiniano introductum, ne nomine quidem tum tẽporis adhuc innotuerat? Sed ignoscite: multo maiora deliria delirauit magnus ille Accursius, non in expositione alicuius loci, sed totius tituli, *De Origine Iuris*; qui nostrã huius disputationis heri præbuit argumentum. profectò quontiescumque lego, in somniantis hominis commento

I. vander-
Buercht,
Regij Præsidi
vera laus.

L. v. C. de
Imp. & alijs.
subst.

Explosa cu-
iusdam Mac-
ci vesania.

L. Humanita-
tis. eod.

Accursij ri-
disulum com-
mentum ad
tit. de Orig.
Iuris.

142 DE VTIL. LEG. HISTORIAE
mento videor versari, non vigilantis commettario. Verum nunquid multo absurdus? Sed cohibeo me: sunt enim innumera eiusmodi; quæ recitare si pergā, vereor ne tam de utilitate historiarum non videar differere, quam lacerare eos quos ego vereri didici ac venerari. hoc tantum volui: Cum validæ illæ triremes historiarum cynosura destitutæ in Iuris pelago sic interdum fluctuant, videri mihi nulla mente, nullo cerebro; nec solum in Iurisprudencia tardum, sed in omni re inconsultum, imò stultum, qui miselli ingenioli horiola sine antiquitatis gubernaculo in hoc mare navigare audet. Offerent se primo ingressu quæ de officio omnium magistratuum ac iudicum integro pænè primo Pandectarum libro; quæ de imperio mero ac mixto, de in Ius vocando, de vadimonij obeundis, de non eximendo eo qui duceretur, Secundo; de his qui notantur infamia, Tertio; tractantur. accedent quæ tam variis multisque locis de sollempnitatibus testamentorum, calatis comitijs, libripende, ære ac libra, de Institutionibus & legatis caducis, de S. C. Silliano ac Claudiano, libertinis, manumissionibus, iure patronatus, actione ingrati, iure patriæ potestatis, iure aureorum annulorum, censibus, deportatis, relegatis, emancipationibus, iure postliminij, iudicijs publicis ferè omnibus, de Lege Attilia, Atinia, Cincia, Cornelia, Fabia, Falcidia, Fania, Iunia, Norbana, Papia, Lætoria, Licinia, Papia, Popæa, Petronia, Scribonia, Iulia caducaria, Iulia Titia, Iulia miscella, aliisque; quas recēdere longū foret, enarrantur. quæ si quis sine historiarum presidio intellegere.

*Distinctiō
ostensum ne-
cessariam le-
gationem
historiarum
cognitionem.*

tellegeri se posse sperat, idē certè facile expectaret, vt de glacie media nascantur violæ, de nitibus rosæ, de pruinis lilia. denique ne ambitiosus videar in nominibus, nullus (audacter dico) illustis in iure titulus, qui ab historia lucē non accipiat aliquam. quid igitur superest, nisi vt ille qui sine hoc sole vela ventis in iuris pelago dederit, placidissima quæque veluti in cæca nocte tanquam scopulos reformidet, portus ipsos veluti Charybdes & Scyllas extimescat, difficultatum fluctibus vndiq; leptus, portuum ventorumque ignarus, naufragium nūquam euadat? imò, Senecæ ioco, naufragiū faciat anteaquam nauem ascendat. At certis voluminibus, inquit Lixbonnæus, ipsum ius habemus à Iustiniano distinctum, & ex aliis libris citare quid vetamur. optimè. sed ea mētē, ne ex aliis libris nouum ius conemur statuere, id quod habemus reiicere, non illud interpretari. id enim si vetaret Imperator, quid aliud ageret, quā quod cupiditatem discendi faceret, spem auferret, atque ad eō deterreret. Cum euoluis Iuriscōsultorum scripta, sensum opinor inuestigas. sensum verò vsquam adsecuturum quomodo speras, verborum significatione, & rerum proprietate non intellecta? nihilo certè aliter, quā si legere velles non cognitis litterarum elementis. Profiliat nunc aliquis circumforaneus clamator, aut forensis rabula, attollat supercilia, suspēdat nasum, frontem perfricet: insuper se habere iactet quæ de testamentorum sollempnitatibus, iure patronatus, publicis iudicijs, mero aut mixto imperio, tradiderint antiqui: quos ille ludos, quos iocos dabit.

*Omnibus
ris libri lucē
ab historia.*

*Contra fo-
renses rabu-
las.*

144 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
dabit! libenter certè aspiciam illud os, quod vbi
vobis ostendero, reliqua vestris cogitationibus
relinquam. interim hoc monebo, querere me
verum ac genuinum Iuriscōsultum, non incli-
tum studij degenerem prolem: verum ac legiti-
mum iustitiæ patronum, qui non adspexit, sed
introspectit, non à limine, quod dicitur, ac vesti-
bulo salutauit, sed potius in penetralia, & in in-
timam familiaritatem accersiuit Iuriscōsultorū
familias omnes: qui ante lauream non ad
Aristophanis (quod aiunt) lucernam, sed etiam
ad Cleanthis, lucubrauit: qui citra omnem per-
sonarum respectum ad iuris normam æquitatis-
que limam caussas omnes examinat, veritatis
amans, pacis studiosus, genuina probitate præ-
ditus hoc vnum agit, sua consilia ac cogitatio-
nes huc omnes confert, cliens vt suus, quantum
æquitatis ratio admittit, quod suum est, sine do-
lo aut fraude mediis legitimis cōsequatur: non
autem perfricta fronte, solumque impudentiā
insignes veteratores, qui nulla vel iuris cogni-
tione vel religione imbuti, imò iuris elementis
vix gustatis, statim ad praxin (vt loquuntur)
proruunt, & tribunalibus obstrepentes,

Homer.
Iliad. 11.

* — σπολιάς κρήνωσι δέμισας,
Ex δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὅπτιν ἐκ ἀλέγοντες.

* — Deprauant publica iura,
Iustitiámque fugant, diuim nil verba verentes.
in foro ad id consenscunt, omnia litibus vt in-
uoluant, pecuniam per fas ac nefas corradant,
quos veros impostores, ac publicæ pacis turba-
tores, cum omnium Iuriscōsultorum indigna-
tione, merore, ac gemitu, sacrum iuris studium
tam

tam turpiter maculantes, vt deplorato huic sæ-
culo verè conuenire videatur illud Poëtæ,
Victa iacet pietas, & virgo cade madentes
Vltima caelestium terras Astræa reliquit,
non & ex Belgio modò, sed vniuerso hominum
cœtu tanquam pestes nocentissimas relegandos
& exterminandos censeo. verum vt eò, vnde di-
gressa est oratio, reuertatur, adfer ad iuris studiū
animum historiarum cognitione preparatum,
& ipsa re experibere vana pleraq; esse quæ non
tyrones modò, sed veteranos quoque sapius at-
tonitos habent. præluceat menti antiquitatis
illud lumen, iam apparebit quàm clara inter-
dum non perceperitis, quàm verè cum poëta
potuissetis dicere:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis Lucret.
In tenebris metuunt, ita nos in luce timemus.

Distinctius nihil amplius refero, cum quòd in-
stituto meo satisfecerim, & multorum dierum,
multorum voluminum opus esset, si singulis in-
sistere ac immorari vellem; tum quòd plura, si
operæ vobis est, possitis petere à vero huius æui
Iuriscōsulto Cuiacio, & sydere Belgij nostri
Lipσιο, qui multa præclara collegere, historia-
rum face innumeris legibus lucem dedere: nec
ego is qui aliis bene dicta repetam:

Cuiac. in
Obser. lib.
Lip. in Com.
ad Tac.

* ἀτὲ μαλιδάκας Διὸς Κορινθός.

Bernartio etiam nostro nihil præripio, cui ali-
quid hac de re * præ manibus iam esse intellexi.
verto itaque proram, & ad medicos nauigo. In-
terpellauit Lixbônæus: ad eòne, inquit, certum
tibi obfirmare viam quam semel decreuisti per-
sequi: agnoscamus, obsecro, Huyfinanne, victo-

Pindar.
* Sicut nau-
gator aut
blastero lo-
uit Corinthus.
* In notis
quæ para-
mus ad Pan-
dectas.

riam à te quari, non victoriae fatietatem. Quid Historia ad medicos? videte, queso, ne postremus actus inconcinnus ineptusque totam fabulam deturpet. Imò aptus & concinnus, inquit Huysmannus, plausum excitabit. Quid si Historiam ipsam dicam salutare esse medicamentum, & contra ipsos animi, & interdum quoque corporis morbos efficax remediū? Da mihi tyrannum aliquem, qui seruis, non ciuibus se praesse credit, cui nihil iniustū videtur quod fructuosum, qui cum Barbaro Tiridato barbarè clamat, *Id in summa fortuna equius, quod validius: Et sua retinere priuata domus de alienis certare regiam laudem esse: cum scelerato Caligula scelerate iactet, omnia sibi, & in omnes licere: ecce tibi statim ex historiariū officina animorū medico paratū antidotū. Imperium facile iis artibus retinetur, quibus initio partum est. Verum ubi pro labore desidia, pro continentia & aqutate superbia inuasere, fortuna simul cum moribus mutatur. Cuncta Imperia crudelia magis acerba quam diuturna: neque quemquam à multis metuendū esse, quin ad eum ex multis formido recidat. eam vitam bellum aeternum & anceps gerere, quoniam neque aduersus, neque ab tergo aut lateribus tutus sis, semper in periculo aut metu agites. Contra qui benignitate ac clementia Imperium temperauere, his lata & candida omnia visa, etiam hostes aqiores, quam alijs ciues. & ne nudum responsum nullam fidem faciat, ecce tibi ex historia duplicem gemmam qua consignet: Sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumetem sua immanitas, sua luxuria ceruicibus publicis depulere, & iterum, Dij patry primūm*

Historia vtra animorum medicina.

Tac. an. xv
Suet. Cal.

Sal. cō. Cat.
& ad Cas.

Tac. hist. 1.
Votum Darij
expressum
clementia
Alexandri.
Curt. lib.
1115.

mibi stabilire regnū: deinde si de me iam tractum est, precor ne quis Asia Rex sit quam iste tam inustus hostis, tam clemens victor. Cedo mihi iterum tumidum aliquem ac insolentem, qui libidinem solūm dominandi causam belli habet, & maximam gloriam in maximo Imperio ponit: ecce tibi medicamentum salutare ex historia. Arborea magna diu crescunt, vna hora extirpantur. Stultus est qui fructum earum spectet, altitudinem non metitur. Vide ne dum ad cacumen peruenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderit, decidas. Leo etiam aliquando minimarum auium pabulum fuit, & ferrum rubigo consumit. nihil tam firmum est, cui periculum etiam non sit ab inualido. Proinde fortunam tuam pressis manibus tene, impone felicitati tuae frenos, facilius eam reges. & iterum: Sape & contemptus hostis cruentum certamen edidit, & inclui populi reges (que perleui momento victi sunt. Liu. lib. 111.) Respuit? educ Xerxē in aciem quinquagies & bis centenis octoginta tribus militum milibus (Herodoto teste) superbum, sex milium omnis generis nauium classe maris quasi dominum; Asiam Europæ ad Hellestōtum ponte coniungentem, & doce tantas copias exigua Spartatorum manu ad Thermopylas, duce Leonida, remoratas; classē ad Salaminē consilio ac prudentia Themistoclis depressam, tam elati animi regem vna scapha trepidè elapsam, domi à suis miserè confossum. Quis ille tam superbus aut insolēs, qui poterit resistere Vulcano huic scuto? Da mihi iterum stultum aliquem ob res secundas exultantem, vel infida fiducia in principum gratia se extollentem: ecce tibi validum

Q. Curt. lib.
VII.

Liu. lib. 111.

Herod. lib.
VII.

ex historia antidotum, *Simul parta & sperata decorâ vnus hora fortuna euertere potest. nolite presentem credere fortuna, cum quid vesper ferat, incertum est. Si rideat probè monentem, & dulcia hæc corruptus stomachus respuat remedia, ecce tibi amara quæ mordeant. Polycrates Tyrannus ille Samius aded se iactans fortunatum, vt nihil vnquam frustra concupiisset, semel duntaxat vultum mutasset, cum admodum gratum sibi annulum de industria iecisset in mare, quem tamen continuò recuperauit, capto qui deuorauerat pisce, ab Oronte captus, in Michalesi montis vertice cruci adfixus, auibûsque laniandus relictus est. Scianus Tiberianum illud mancipium, Cõsulatum cum prærogatiua quinquennij adeptû, in publicis Senatû litteris suum nomen cum ipsius Tiberij videns coniunctum, diuinis honoribus superbum, conuocato Senatu, vt recitarentur litteræ Imperatoris quibus ei collata potestas tribunitia dicebatur, quas sibi lætas sperabat, perniciosas cognouit. iussu Regij consulis suffecti ducitur in vincula, capite multatur, in Gemonias vnco trahitur, per triduum à populo maximo ludibrio habitû in Tiberim tandem mittitur. Cedo mihi contra ebrios, & madidos, saginæ mancipatos emptosque: ego illis animorum medicus ex historia ingeram seriam ebrij hominis seram pœnitentiam, serid, sed serò plorantè Regem illum magnum: *Hanc nutrici meæ gratiam retuli, cuius duo filij apud Miletum pro meâ gloria occubere mortem: hic frater, vnicum orbitatus solatium, à me inter epulas occisus est. Quò nunc se conferet miserâ: Omnibus eius**

*Alex. occiso
Chylo per
ebriet.
Curt. lib.
VIII.*

vnus

vnus super sum, quem solum æquis oculis videre non poterit. Et ego seruatorum meorum latro reuertar in patriam, vt ne dexteram quidem nutrici sine memoria calamitatis eius offerre possim. Gustû aliquem animorum medicinæ dedi ex historia: nunc, ne, si singula velim persequi, vaga & libera nimis oratio mea sit, adductis habenis manebo intra propositum gyrum, & corporis etiam aliquem dabo. Excute Annales, & intelleges Alphosum Hispaniæ regem valetudinem, quam ei ex Hippocrate suo vel Galeno restituere medici non poterant, solius Liuij lectione recuperasse: Ferdinandum Siciliæ, quem desperatæ sanitatis iudicabant medici, Q. Curtij sola lectione recreatum atque refectum: Magnum illum Laurentium Medices, Medicæ artis frustra adscitis subsidiis, vnica illa quæ de Cõrardo III. Imperatore in obsidione Guelphi Bauariæ ducis fertur historia, sanitati restitutum. Poteram vt, Lixbonnæ, hoc diuerticulo: sed confide, non vtar, veram docendi viam insistam, sine vllo flexu. Medico diligenti, priusquam conetur ægro adhibere medicinâ, morbum ipsum cognoscere, & tum demum prudenter ea quæ ars præscribit, natura ægri patitur, applicare debere, qui nõ videt, ei nihil causæ est quin facem etiam in meridie accendamus. Ego id quoque in nocte illi video, subiecit Lixbonnæus. At certè si vel mille faciès accendas, nunquam videor visurus quid hoc ad causam pertineat quam tu agis. At faxo vel luscus distinctè videas, inquit Huysmannus. morbum ipsum cognoscere facile ac pronum cuius etiam de via medico multi putant.

*Historia
morbus cor-
poris interdû
medetur.*

*Medicos in-
struit.*

150 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
tant. vereor ego vt superbè errent: & cliuos in
hoc tramite non paucos scio, quos Aesculapius
ipse nunquam superet, nisi ab Historia adiutus.
fateatur æger morbum, vulnus ostendat, liceat
in promptu habere omnia quæ ars præscribit;
nihil sibi vindicabit, scio, Historia. nec mirum.
Gubernator enim si placido mari vehatur, vela
ventus à puppi semper impleat, artem nusquam
explicabit, & admirante etiam nullo illauda-
tus & inglorius subibit portum: at cùm stridunt
funes, circumagitur arbor.

Quid.
Trist. 1.

*Nunc gelidus sicca Boreas bacchatur ab Arcto,
Nunc Notus aduersa praelia fronte gerit:
Nec leuius laterum tabula feriuntur ab undâ,
Quàm graue ballistæ mænia pulsat onus.*

tunc ille clarus, si salua rate portū nihilominus
pertingit. Sic nec medico in explorando morbo
Historiæ vllus vsus, cùm æger voce & confes-
sione artem iuuat: at si tegat, dissimulet, hic la-
bor, hoc opus, hic status rerū quo Historia ad-
hibenda in consilium: solius enim Prudentiæ
anchora sustineri potest fluctuās hoc nauigium:
Prudentia sola, quæ quasi Theseo filo diriget te
in hoc labyrintho, & ducet ad occultū morbi
centrum. Quam ne miremini non in ciuili ac
militari modo re, quod heri, sed etiam in hac
medica velle me haurire ex antiquitatis hoc
fōte, Principis Philosophi prudēs nepos, doctis-
simus ipse medicus, mihi testis. Antiochus Se-
leuci Regis filius incredibili Stratonices amore
flagrabat, ostium pectoris nulli mortalium re-
cludebat, inedia mori destinabat. vocantur ex-
pertissimi medici, artis præcepta omnia adhibēt,
nihil-

Plut. in
Demetr.

nihilq; intentatum relinquūt quo occulti mor-
bi huius causam eliceant: tandem desperatæ
sanitatis Antiochum iudicant. solus Erasistras-
tus, Aristotelis ex filia nepos, mentem cana hac
Prudentia imbutam gerēs, ex sola ad ingressum
& egressum Stratonices coloris mutatione,
morbi causam deprehendit. Hoc iam quale
sit, vidistis. morbum habetis, applicemus reme-
dia: quod appositè sæpius non faciet ipse Gale-
nus, nisi mentem habeat cana hac Historiarum
prudentia imbutam. etenim vt in telis eadem
ferri vis est, sed multum interest vtrum excusso
lacerto torqueantur, an remissa manu effluant,
à viro vel puero veniant: sic licet idem sit reme-
dium quod datur, interest tamē quàm maximè
quomodo applicetur. quinimo quæadmodum
folia virere per se non possunt, ramum deside-
rant cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic
medicæ artis præcepta, si sola sint, marcēt; infigi
volunt in veræ prudentiæ ramo. *multa & igno-* Seneca.
rantibus aegris curanda sunt (inquit Romanus Sa-
piens) *& multis mortis causa morbum suum nosse,*
adde & eam sæpè ægrorum esse conditionem,
vt remedia respuāt non secus ac venena: neque
ideo medico satis est cognoscere ex arte quid
ægro vsui futurum, nisi Prudentia suggerat quo-
modo naturæ ac conditioni vniuscuiusque in-
feruiat. vultis id ostendi in lucido historiarum
speculo? omnibus notum, quibus res antiquæ
notæ, prudens illud prudentis medici factum in
puella regia curâda. abhorrebat illa sectionem,
& ille sine ferro curare non poterat. Quid egit?
dum tumentem mammam leniter fouet, scal-
pellum

dum ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando, si negligentior fuero, caseum liber comedat. ô pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbâ demisimus? Vis scire quid Philosophia promittat generi humano? Consilium quid mihi lusoria ista proponis? non est iocandi locus. ad miseros aduocatus es, quò diuerteris? omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræq; auxilium aliquod implorant, in te spes opeque sunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt disiectis & errantibus clarum veritatis lumen ostendas. Quid mihi vocû similitudines distinguis, quibus nemo vnquam, nisi dum disputat, captus est? Res fallunt, illas discerne. pro bonis mala amplectimur. Adulatio quàm similis est amicitia! non imitatur tantum illam, sed vincit & præterit, apertis & propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lædit. doce quemadmodum hanc similitudinē dignoscere possum. Venit ad me pro amico blandus inimicus, vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet, moderatio vocatur ignauia, pro tanto timidus accipitur, in his magno periculo erratur. his certas notas imprime. Si vis utique verborû ambiguitatē diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluit; sed illum cui bonum omne in animo est, erectum & excelsum, & mirabilia calcantem; qui hominem ea sola parte æstimat qua homo est, qui natura magistra vtitur, ad illius leges componitur, sic viuit

Epist. XLV.

quomo-

quomodo illa præscripsit; quem aliqua vis mouet, nulla perturbat. Quid me detines in eo què tu ipse pseudomenon appellas? Ecce tota mihi vita mentitur, hanc coargue, hanc ad verum, si acutus es, dirige. exhortare aduersus difficilia de æquanimitate: aduersus ineuitabilia angustias tēporis mei laxa: doce non esse positum bonum vitæ in spatio eius, sed in vsu: posse fieri, immo sæpè fieri, vt qui diu vixerit, parum vixerit. dic mihi dormituro, potes non expergisci: dic experrecto, potes nō dormire amplius: dic exeunti, potes non reuerti: dic redeūti, potes non exire. Erras si in nauigatione tantum existimas minimū esse, quo à morte vita diducitur. in omni loco æquè tenue interuallum est. has tenebras discute. Disputationes istæ vtinam tantum non prodescent, nocent. hoc tibi, cum voles, manifestissimum faciam; & comminui & debilitari generosam indolem in istas argutias cōiectam. Audiuisis antiquorum autoritatem, quam firmabo nouo, sed firmo ac robusto fulcro. Scholarum hunc (inquit vir incōparabilis) ante annos trecentos aut quadringētos vsū siue abusum cur teneas? sperne, & reduc omnia ad veterem veramque formam: cui, præter fructū, par dignitas & venustas. Quis enim amœnior adulescens ad illa tam inamœna veniat? fugiūt imò cum aduenēre: & imbibere nō iniuria spernunt absinthium illud doctrinarum. nos Aristotelem reducimus: sed ipsum, & si me audis, nō solum. Ipsum dico, quia obscuri illi & aculeati Commentarij cui rei? Detorquent rectissima ingenia, & in acuminum flexuosos labyrinthos abducunt

Epist. XLIX.

Epist. XLVIII.

*Lips.
Epist.
LXXXIX
Cent. I.*

156 DE UTIL. LEG. HISTORIÆ
ducunt à vero Philosophiæ fine. Ipsum legisse
& intellexisse satis sit, & maxime in iis libris
quos hi minimè legunt. Logica illa ætatem eos
occupat: concepta ab Aristotele fortasse nun-
quam ita scripta. Politica quis tãgit? quis de ani-
malibus? aliaque diuina, ob quæ mirati illù nos
& prisci. Nam Ethica ipsa leuiter libant, & ve-
lut in transcurso. Scilicet hoc iam diu moribus
his obtinuit, vt nulla pars minùs ad Philoso-
phiam facere censeatur, quàm quæ ad mores.
Atqui ea præcipua erat, vel veriùs sola. Hæc ille.
Quid igitur? spernūt illi, reiicimus nos Logices
ac Physices præcepta? absit. melior illis, melior
mihi mens. hoc volumus, Logicam Physicam-
que vias non metas, transitus non fines, animum
iuuentutis, nullius vsui nugis (quarum, proh dol-
lor, hodie nimis obuia seges) reiectis, debere
preparare, non detinere: solã moralem Philoso-
phiam esse (quam Christiana ascia adhuc pro-
bè volo dedolatam, anteaquam ad hunc admit-
tam principatum) quæ cum Theologia, Iuris-
prudentia, Medicina, Theorices solum infidet,
clauum vitæ regit. Miseros erroneos, & apud om-
nes sapientes valde insipientes, qui Logicã Phy-
sicamue ad hoc fastigium volunt euehere, ru-
dimentis his solummodo instructi Philosophi
nomen sibi vindicare. Qua distinctionis iam fa-
ce prælucente adserimus, vt arbori radicem si
amputes, truncum sine succo relinques; sic Phi-
losophiam sine neruis, si ab ea auferas historiæ
venam. Cui rei probandæ nihil opus est labo-
rem: facile est vincere non reluctantes. ipsi Phi-
losophi non pedibus modò, sed vtraque manu
in

Logica &
Physica iu-
uentuti com-
mendata.

Sic tamen v:
non sube-
reat.

Exemplis
optime doce-
tur.

in hanc sententiam eunt: Historiam Philoso-
phiæ fulcrum agnoscunt. *Longum iter est* (in-
quit magnus Philosophus) *per præcepta, breue &*
efficax per exempla. Ostende nobis hoc, mi Sene-
ca, clariùs: cohibere adfectus, ingerere virtu-
tem, Philosophi munus, doce qui commodiùs
id fiat per exempla quàm præcepta. Ex istis (in-
quit) quæ terribilia videntur, nihil est inuictum.
Singula vicere iam multi, ignem Mucius, cru-
cem Regulus, venenum Socrates, exilium Ru-
tilius, mortem ferro adactam Cato; & nos vin-
camus aliquid. Rursus ista, quæ vt speciosa & fe-
licia trahunt vulgum, à multis & sæpè contem-
pta sunt. Fabricius diuitias Imperator reiicit,
censor notauit. Tubero paupertatem & se dig-
nam & Capitolio iudicauit. Honores repulit
pater Sextius: qui ita natus, vt remp. deberet ca-
pessere, latù clauum Diuo Iulio dante non re-
cepit. intellegebat enim, quod dari posset, & eri-
pi posse. Nos quoq; aliquid ex his faciamus ani-
mosè. Simus inter exempla. Quare deficimus?
Hæc ille. Quàm alte! quàm aptè ad nostram
mentem! nunquam probiùs Philosophum vult
fungi munere, nisi cum exemplis ex omni me-
moria petitis doctrinam illustrat. Quis igitur
tam hebes, qui iam non capit Philosophum
mutum qui de Historia silet? quis tam fatuus,
qui fatuum me non iudicet, si rebus tam claris
probandis diutius immoret? Spina adhuc vna,
scio, vos pungit, de varietate studiorum; quam
vno verbulo tollam. cupio iuuenes Historia-
rum cognitione exactè imbutos, anteaquam
ad altiozem aliquam se conferant disciplinam:
aut

Senec.
Epist. vi.

Epist.
xcviii.

Adhortatio
ad Historia-
rum lectio-
nem.

Sen. Epist.
LXXVI.

158 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
aut si qui tempestiuus huc se præcipitarunt,
eos posthac aliquamdiu seriam operam anti-
quitatis cognitioni volo impartiri, nec antea se
iudicare idoneos qui ad metam tendant. Si ti-
tulo iam sunt insignes, & ad viros transiere, serid
cum magno viro ingero: *Quid stultius, quàm,
quia diu non didiceris, non discere? Tamdiu discen-
dum est, quamdiu nescias, & si prouerbio credimus,
quamdiu uiuas.* Pueritiã te dicis egressum, mal-
lem puerilitatem, quæ nunquam te deseret, nisi
cana hac antiquitate animum adspergas. non
debet videri alienum quod tãtum adfert splen-
dorem, tantum lumen, tam amplum adiuuen-
tum. non deserere te volo altiores disciplinas,
sed Historiam adserere. Quot horæ per luxum
ac negligentiam diffluunt, nulli rei bonæ im-
penduntur: quàm sæpe vino estis madidi! iner-
tia torpetis! quantum temporis somnus, quan-
tum nullius vsus colloquium, quantum officio-
sa per urbem discursatio aufert! eia age sodes,
tribuatur aliquid Historiarum lectioni, tribua-
tur doctrinæ, quæ tam magnum habet usum,
tam vberes præbet fructus. viam, qua sine vlla
aliorum studiorum id fiat noxa, egregio versu
designabit egregius vates.

Claud.

— *medium non deserit vnquam
Celi Phæbus iter, radijs tamen omnia lustrat.*
Interiunxit hic paullû Huysmãnus, deinde ite-
rum sic occepit: Habetis quæ pro historia di-
cenda mihi censui: nunc hesternæ ac hodiernæ
disputationis seriem, & capita rerum repeta-
mus; & ceu breuibus ceris ingêtes summas, cal-
culatorum more, colligamus. Cum vita sine
propo-

Conclusio &
recollectio di-
storum.

proposito vaga, otium sine negotio mors sit, vni-
cuique propositum esse debet, vt alicui negotio
intentus Dei opt. max. honoré illustret, homini-
bus profit, si fieri potest, multis; sin minùs, pau-
cis; sin minùs, sibi; & huius præclaræ volunta-
tis, cum res occasioque se offerêt, fidem facere.
At nullæ ad hanc metam viæ tendunt, præter-
quam duæ: Practices vna, Theorices altera.
ergo vnusquisque harum aliquã insistere, & fir-
mo pede debet decurrere. Si Practices iter eli-
gat, necesse est officium suum in agendo discer-
nat. discernere sine Prudentia non potest. Pru-
dentia autem nihil aliud est quàm euentorum
obseruatio: rerum præsentium ac futurarum.
ex præteritis tanquam ex fonte deriuata scien-
tia. Res præteritas, earumue euetus, vel vsu cot-
tidiano, vel ex Historia discimus. vsu tardè, cum
extimæ ætatis sit propria Prudentia quam largi-
tur: & etiam leuiter, cum in angusto hoc vitæ
circo multo citius cretam attingamus, quàm
obseruare liceat varios ac mutabiles humanæ
rei fluxus. Historia verò obuia magis, diffusa
latius, non vnus ætatis finibus adstringitur, sed
omnium seculorum gentiumque res gestas exi-
guo volumine comprehensas velut in speculo
proponit. ex historia igitur præcipua Prudentia:
ex Prudentia officiorum cognitio: ex officio-
rum cognitione proba actio. ergo nullus sine
Historiarum cognitione actionis iter pede recto
vnquam peragrabit. Si Theorices trames magis
placet, cum ad inanem contemplationem is di-
rigi non debeat, vel Theologiæ, vel Iurispru-
dentiæ, vel Medicinæ, vel Philosophiæ stre-
nuam

160 DE VTIL. LEG. HISTORIÆ
nam & bonam operam nauare debes. At sine
Historia sacrarū litterarum seriem, diuinorum
librorum interpretum Commentarios, œcu-
menicorum Cōciliōrum vigorem, Orthodoxæ
fidei antiquitatem ac consensum nunquam ex-
plicabit Theologus: sine Historia legū tabulas
nunquam intellet Jurisconsultus: sine cana
Historiarum Prudentia, neque morbum sapius
cognoscat, neque remedia vtiliter applicabit
Medicus: sine Historia denique adfectibus fre-
nos nunquam iniiciet, virtutes in vero suo vul-
tu ostendet Philosophus. ergo qui turpiter in
Theorices cursu non vult hærere, Historiarum
cognitionem sibi debet comparare. Quo iam
constitutum est quod initio volebamus, ad
quemcumque portum in vndoso hoc vitæ mari
cymbam suam quis dirigat sine historiarum
cynosura, perpetuò fluctuabit. Agite igitur, ge-
nerosi adolescentes, quorum tenera ætas suauis
Musarum lacte in veræ gloriæ spem educatur:
agite, Historiam in sinu, in manibus, in oculis
cōtidie gerite, fertilem hunc agrum colite, ad-
fiduo lectionis, vt sic dicam, vomere inuertite;
fructus vberes percipietis, quibus siue honesta-
tem requiratis, nihil præclarius; siue vtilitatem,
nihil fructuosius; siue iucunditatem, nihil amœ-
nius; siue dulcedinem, nihil suauius; siue splen-
dorem nihil illustrius, aut ad paradā nominis
immortalitatem firmiter aut præstantius repe-
riri potest. Finierat Huysmannus, & surgebat.
ego vestem apprehendens, quo numero fugis?
inquo. Tēpus admonet, inquit, & ni abeamus,
alumnus hic noster (Solem ostēdebat) abibit à
nobis,

nobis, & aduersipedes excitabit. Bellaria saltem
hæc tange, inquam (intulerat intra sermonem
puer) nec ex hac Cauea nobilis victor discede
sine Rude. Adfedit iterum Huysmannus cum
subrisu. ego, vocato puero, capaciorem pateram
adferre iubeo. cum attulisset, Ocius, inquo, ex
his rosis coronam plectilem nobis. Quid paras,
amice? inquit Lixbonnæus: vino nos vis depo-
nere, & cum corolla domum mittere? Pax, in-
quo, à Promulside debui carissimo Veranne-
mano, & qui fuit disputationis huius estus, non-
dum potui expedire hoc nomen. Aderat iam
puer cum corolla, ego accipiens pateram imposui.
& Huysmannum intuens, Omni litteratura
prisca instructissimo Huysmanno, inquam, qui
tam multa bona heri & hodie nos docuit, vt

— si linguas decem

Habeam, vix habeam rem satis qui delicem,
prisco ritu florem hunc Liberi, flore Veneris
coronatum. Eduxi, & Huysmanno tradēs, Age,
inquam, sodes, à summo committe hos ludos.
Accipio, inquit, ex defecato animo à defecato
Bernartio. Circumlata iam patera, Christiano
ritu æternum illud Numen supplices venerati,
omnes surrexere; & amicissimè inter se com-
plexi, quisque ad se discessit.

FINIS.

L

More veteri
patera coro-
na imposta.

Cecil.

Finis conui-
uij & sermo-
ni.

INDEX RERVM AC VERBORVM QVÆ HIS DE VTILITATE LEGENDAE HISTORIAE LIBRIS CONTINENTVR.

A.	
Academicorum mos.	84.
de Accursio sententia nostra.	3.
Accursij ad. tit. de Orig. Iur. commentarius qualis.	3, 141.
Accursij turpis hallucinatio.	120.
Actiaca pugna inter Octavianum & Antonium.	99, 100.
Admouere lineas.	53.
Adonis Viennensis chronologia.	107.
Adamari chronologia.	ibid.
Aestimatio sui pestis.	40.
Africanus Ictus.	136, 137.
Alciatus refutatus.	121.
Alfenus Varus Ictus.	128.
Alexander Magnus, historiarum amator.	23.
Alphonsus Rex quanti Liuium fecerit.	24.
Alphonsus Rex lectione Liuij valentudinem recuperauit.	149.
Ambrosius Boomius.	71.
Amicitia bonorum fructuosa.	1.
Amicitia bonorum facile conciliatur.	ibid.
de Ammiani Marcellini historia sententia nostra.	49.
Amor discendi nota bona indolis.	6.
Amor quando iudicio noceat.	40.
Anastasi Bibliothecarij chronologia.	106.
Annonij chronologia.	107.
Antigoni Assamonai cum Herode bellum.	94.
Antiochus Seleuci filius.	150.
Antonius Heetveldius Ictus.	111.
Antonius Suuquetius Ictus.	70.
Antoniani gladij.	71.
Julius Aquila Ictus.	136, 137.
Arcadius Ictus.	136.
Ariminense conciliabulum.	102.
Arnoldus Vosbergius familiaris meus.	4.
Aristoteles Alexandro historiariu lectionem commendat.	23.
Arrius Menander Ictus.	134.
Assamonai ex tribu Leui.	92.
Assamonai quam diu rexerint Iudaeam.	ibid.
Assamonai conuenienti cum familia Dauid.	93.
Augustus consilijs toga & militia Historiam adhibuit.	23.
B.	
de Baldo sententia nostra.	119.
de C. Baronij Annalibus Ecclesiasticis sententia nostra.	51.
Bartholus refutatus.	119.
de Bartholo sententia nostra.	ibid.
Basilij Imperatoris ad Leonem filium liber.	25.
Belli exitus semper anceps.	147.
Bruus Polybij historiam in compendium redegit.	23.
Budaeus refutatus.	121.
C.	
de C. Caesaris Commentarijs sententia nostra.	49.
Calum vera patria.	79.
Caius Ictus.	132.
Caligula interitus.	59.
Callistratus Ictus.	136.
Canities sola non adfert prudentiam.	19.

Capsi

INDEX

Cavilino lux.	133.	D.	
Cassiodori chronologia.	51.	Democriti peregrinatio.	20.
C. Cassius Ictus.	133.	Demosthenes Thucydidem officii descripsit.	44.
de Castrensi sententia nostra.	119.	Deo nihil clusum.	87.
Casar Veranneman familiaris meus.	4.	Dialogismi huius causa.	20.
Causa in omni re inquirenda.	65, 66.	Didacus Couaruias Ictus.	84.
Cedreni chronologia.	108.	Dio Cassius affectibus nimium indulget.	31.
Celso Ictus lux.	121.	de Dionis historia sententia nostra.	45.
Celsus quando vixerit.	132.	Dionysius Tyrannus.	55, 58.
Census tempore natiuitatis Christi.	94, 95, 96.	Disputandi vera ratio.	86.
Christiani hominis officium.	9.	Diuitiarum gloria fluxa.	87.
Chunradi de Lichtenauu chronologia.	107.	Docti cur vident.	2.
Ciceronis de Herodoti & Theopompi Historijs iudicium.	30.	Domitiani interitus.	59.
Ciceronis de Thucydidis Historia iudicium.	44.	Domitius Labeo.	131.
Ciceronis liber de Oratore commendatus.	124.	DD. interpretatio in c. ult. extra. de usur. refutata.	68.
Ciuili vita diuisio.	11.	Druisiani gladij.	71.
Clementia vis.	146, 147.	E. Duarenus Ictus.	84.
Commodi interitus.	59.	E.	
de P. Cominai Historia sententia nostra.	52.	Ebrietatis fructus.	148, 149.
Confidentia sui ingeniorum corruptrix.	40.	Engelbertus Boonius Theologus.	111.
Coniectura in scriptis D. Gregor.	50.	Ephesinum II. conciliabulum.	102.
de C. ult. extra. de usuris disputatio.	67, 68, 69.	Eusebius Arrianus.	33.
Constantinus Imperator quomodo se gesserit in Concilio Nicano.	103.	de Eusebij Historia Ecclesiastica sententia nostra.	50.
Consentientia flagrum post peccatum.	56.	Euagrij Scholastici Historia.	51, 121.
A. Contij Fasti Consulares.	97.	Exanclare.	73.
Conuiuium.	71.	Exemplorum vis & efficacia.	25.
de Corona mensarum disputatio.	72.	de Exemplari substitutione disceptatio.	141.
Corona libera Repub. quales.	ibid.	Experimentis optimè credi.	20.
Corona principum suo quales.	ibid.	F.	
I Cuiacij Ictus laus.	84.	de Fasti Cons. Doctorem disceptatio.	97.
de Q. Curtij Historia sententia nostra.	50.	in Fastis tantum ordinarij Cons. relati.	98, 127.
Curiosa quorundam Criticorum trica.	28, 29.		

L 2

Fasti

I N D E X.

Facta in iure non præsumi nisi probentur. 68.
Ferdinandus Sicilia Rex lectio-
ne Q. Curij valetudinem recuperauit. 149.
**Ferdinandus Veranemans Consi-
 liarius Regius.** 4.
Florentinus Ic^{us}. 136.
Forenses rabula pestes Reip. 143,
 144.
Fortitudo noxia sine Prudentia. 16.
**de Franc. Guicciardini historia sen-
 tentia nostra.** 52.
**Fredericus Lixbonnensis insigni indo-
 le iuuenis.** 8. *Præceptus eius obi-
 tus ibid. Amicissimus nobis.* 73.
Furius Antinius Ic^{us}. 134.

G.

Gallus Aquilius Ic^{us}. 127.
Gaspar Louaius familiaris meus,
 130.
Gerardus Cauersoniensis Ic^{us}. 77.
Gilbertus Genebrardus. 110.
Græci historici plerumq; futiles. 30.
Græcorum historicorum pugna. 31.
**de Græcis historicis, D. Hieronymi,
 Ciceronis, & Quintiliani iudi-
 cia.** 30, 31.
**Græcorum & Hebraeorum dissensus
 in Monarchijs supputandis.** 101.
Gregorius Nyssenus. 51.
Guilielmi Huysmanni vera laus.
 1, 2.
Guilielmi Nauigiaci Chronica. 110.

H.

Hereticorum ineptia explosa. 95,
 105, 108, 115, 116.
Haloander refutat. 121.
**Herodes quando constitutus Rex
 Indæorum.** 91.
**Herodes & Antigonis, Assamonai
 bellum.** 99.

Hermanni Contracti chronologia.
 107.
Herodotus. 79, 80, 81.
**Historia vitam priuam & pu-
 blicam dirigit.** 4. *quid conferat
 Præctica.* 43. *Prudentia mater
 est.* 17. *Theſeum filium.* 18. *plu-
 num ad Prudentiam iter.* 21, 62.
omnigenis exemplis plena. 21.
vita togata & militaris norma.
 21, 24, 25. *sine periculo insti-
 tuit.* 22.

Historiarum imperitus sepe puer. 22.
*per Historiam virtutibus & vitia
 suus honos.* 26.
Historia ad consilia præit. 22.
quid contra Historiam dici possit.
 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
 36, 37, 38, 76, 77, 78, 79, 80, 81.
*refutata ea que contra Historiam
 allata.* 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56,
 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
 66, 84, 85, 86, 87, 88, 89, & seq.
 usque 159.

Historia legitima definitio. 42.
Historia quomodo scribenda. 40, 41.
**Historici esse, Principum vitia no-
 rare.** 57.
Historicus nihil falsi scribere debet.
 42.

Historicus nihil veri silere debet.
 ibid.
**Historicus ab adfectibus immunis
 esse debet.** ibid.
Historici quomodo legendi. 63, 64,
 65.

**Historici præcipuum officium rerum
 gestarum causas tradere.** 42.
**in Historia quid præcipue spectan-
 dum.** 64.
Historias qui male legant. 63, 65.
Historia quid conferat Theorica. 85.
Historia quid conferat Theologo.
 89.

I N D E X.

89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
 104.
**Historia quid conferat Iuriconsul-
 to.** 118, 119, 120, 121, 122, 123,
 124, 125, 126, 127, 128, 129,
 130, 131, 132, 133, 134, 135,
 136, 137, 138, 139, 140, 141,
 142, 143, 144, 145.
**Historia etiam profana sacras lit-
 teras illustrant** 91, 94, 96, 99,
 100.
**Historia firmat Traditiones Apo-
 stolicas.** 101.
**Historia lucem adfert Concilii Oe-
 cumenicis.** 102, 103.
**Historia firmat continuam Roma-
 norum Pontificum successionem.**
 ibidem
Historia quid conferat Medicis. 146,
 147, 148, 149, 150, 151.
Historia quid Philosophis conferat.
 152, 153, 154, 155, 156, 157.
**Historiarum ignorantia turpif-
 simi errores.** 119.
Hermogenianus Ic^{us}. 135.

I.

Iabolenus Ic^{us}. 132, 133.
Iacobus Variicus familiaris meus. 4.
Iacobus Boonius familiaris meus.
 111.
de Iafone sententia nostra. 119.
**Improbiorum consuetudo quam no-
 xia.** 12.
Internoctiu. 89.
**fabula de Iohanne VIII. femi-
 na Pontifice explosa & refutata.**
 105, 106, 107, 108, 109, 110,
 111, 112, 113, 114, 115, 116,
 117, 118. *Obiectio pro Iohanna
 posita & remota* 116, 117.
de Iohanne XXII & XXIV Histo-

ricorum controuersia composita.
 117.
Iohannis Cremonensis chronologia.
 107.
**Iohannis vander Burcht Regij Pra-
 sids uerba laus.** 141.
Iohannis Cæsarpalati chronologia.
 108.
Iosephi error notatus. 96.
Iosephi Historia non certa fidei. 33.
**de Iosephi historia sententia no-
 stra.** 50.
**Iosephus D. Hieronymo Linius
 Græcus.** ibid.
**de Pauli Ionij historia vulgi sen-
 tentia.** 34.
Itidem nostra. 51.
**Iudæi nunquam habuerunt extra-
 neum Regem ante Herodem.** 92.
Iulij Africani historia. 38.
Saluus Iulianus Ic^{us}. 132.
**Iuriconsultus debet esse peritus an-
 tiquitatis.** 3, 140, 141, 142, 143.
**Iuriconsulto quam vitium historia-
 rum lectio.** 118, 119, 120, 121,
 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128,
 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135,
 136, 137, 138, 139.
**Iuris candidatus etates Iuricons-
 ultorum scire debet.** 123, 124.
**Iuriconsultorum chronologiam sci-
 re, quam utilitatē adferat.** 137,
 138, 139, 140.
**de Iuriconsultorum ætate discepta-
 tio.** 125, 126, 127, 128, 129,
 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136.
Iuuentuti monitis opus. 5.

L.

Laonici Chalcocondyla Historia.
 114.
Ladas cursor. 21.
Lapitharum conuiuium. 74.
L 3 De

I N D E X.

Prudentia fortunam regit. 17.
 Prudenti non semper eundem vno gradu, sed vna via. 16.
 Prudens quis. 18.
 Prudentia Christiana & civilis. ibid.
 Prudentia civilis in adolescentem non cadit. 19.
 Prudentem quid efficiat. 20.
 Prudens causas inquirere debet. 34, 65, 66.
 Pupillaris substitutio tacita quando excludat matrem. 119.
 Quintiliani de Græcis historicis iudicium. 30.
 Quintilius Varus præfectus Syria. 96.
 Quintus Curtius. 50.

R.

Rationes eorum qui negant historiam quid conferre prudentia. 23, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38. Itidem eorum qui adferunt inutilem esse Theologo, Iurisconsulto, Medico, vel Philosofo. 77, 78, 79, 80.
 Regino Pruniensis chronologia. 107.
 Representatio quando locum habeat in legatis. 138, 139.
 Recollectio totius operis. 159.
 de Romulo & Remo historicorum pugna. 28.

S.

de Saturnino Ico disceptatio. 136.
 Saturninus idem cum Venuleio. 137.
 Salustij laus. 49.
 de Sabino Ico disceptatio. 136.
 Sardanapali luxus & interitus. 58.
 Sacra littera explicata per historias profanas. 91, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

I N D E X.

105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118.
 Thucydides optimus scriptor, immunis ab adfectibus. 49.
 Thucydides eloquens. 44.
 Thucydides idoneus Iudex. ibid.
 de Thucydide Ciceronis iudicium. 43.
 Thucydides stirpe regia. 44.
 Thucydides à Demosthene octies descriptus. 44.
 Tiberius Cæsar. 55.
 Tyranus nunquam securus. ibid.
 Traditiones Apostolica firmata ex historiis. 101.
 Tryphonius Ico. 136.
 V.
 A. Valens Ico. 133.
 Varronis Fasti Cons. 97.
 de Vaticinio Iacob disceptatio. 91.
 Velleius Paterculius adulator. 33.
 Veritas historia caput. 38.
 Veritatis vis. 57.
 Venuleius Ico. 136.
 Virtus non potest esse sine Prudentia. 15.
 Viglius Zuichemus Præses. 84.
 Vita civilis diuisio. 11.
 D. Vlpianus Ico. 136.
 Vlpiano lux. 72.
 Vlpianus contra Interpretes explicatus. 121.
 Vfus ad Prudentiam conducit, sed non perducit. 21.
 Vfus certissimus doctor. 37.
 Vfus longè super alios magistros. 38.
 Vfus incommodus tamen quia serus & extrema atatis proprius. 61.
 Vsuræ non est recipere aliquid propter periculum. 67.
 de tacita Vulgari substitutione Bartholi sententia resutata. 119.
 X.
 Xenophon Cyri laudator, non descriptor. 31.
 de Xenophonis historia sententia nostra. 48.
 Xerxes Rex, eius exercitus & classis. 147, mors. 148.
 Z.
 Zanedrin Concilium apud Iudæos. 92.
 Zanedrin ex profelytis. 93.
 Zeleuci peregrinatio. 20.
 Zozomenus Nouatianus. 33.
 de Zozomeni mendacium notatum. 51.
 de Zozomeni historia sententia nostra. 50.

F I N I S.

Recognita & mutata ab auctore post impressionem.

In Pref. ad Lect. linea 43. plura, de re lege plura de re; In Ode paneg. lin. 32 veterum lege graua Pagina 5. linea 31. subillustrem leg. sublustrem 12, 24. ciues aut leg. ciues, aut 17, 21 furtum leg. furtim 36, 1. intellegas contra leg. intellegas, contra 48, 5. quas leg. quos 54, 1. & angulis leg. & in angulis 56, 23. dira leg. diri 62, 3. Democriti leg. Democriti 63, 30 alijs tricis leg. alias tricas 70, 12 quoque est leg. quoque, &c. 71, 15 dentiant leg. dentiunt 71, 20 Boonium leg. Boomium 72, 18 prisca republica usdem caracteribus quibus precedentia 76, 7. qua iniuria leg. quae iniuria 87, 12 hominum adde cohortem 88, 17. armentarium leg. armamentarium 89, 16 idem leg. eadem 97, 3. temporis leg. tempore 104, 13. tantum leg. rantis 120, 17. sannam, leg. samiam 137, 26 leuibus rideri, leg. leuibus; rideri, 141, 5 & 8 Buercht leg. Burcht 141, 6. iuuenis leg. viri. 145, 5. non & ex leg. non ex 148, 16 senati leg. senatus 158, 19. vsui leg. vsus.

Errata typographica.

Pag. 19. linea 15 dari lege dari 1. 30 duu leg. duu 49, 7. descriptus, descriptus 55, 3. Dionysio leg. Dionysius 67, 7. scena leg. scaena 71, 22 Boonium leg. Boomium 101, 24 tacerentur leg. tacentur.

APPROBATIO.

Duo hi libri, *De utilitate legendae Historiae*, Auctore Iohanne Bernartio Mechliniensi, iuvene canorum sensuum, conscripti, ordine dilucidi, varietate amœni, & recôdita eruditione pleni, neque Catholicam religionem, neque bonos mores offendunt, quinimo maximè promouent: quare cum magno legentium fructu eos imprimendos censeo. Datum Mechliniæ, anno 1592. die vicesimo primo Augusti.

Laurentius Nagelmaker, S. T. Licentiatuſ, & Pœnitentiarius Mechlinienſis.

OTASGATA
SVMMA PRIVILEGII.

REGIS *Privilegio cantum est, ne quis Iohannis Bernart I de utilitate legendæ historiæ libros duos citra voluntatem Ioannis Moreti, Typographi Antuerpiensis, intra nouem annos ullo modo imprimat, vel alibi impressos distrahat venalè sive habeat per omnes eius ditionis fines, sub pœna confiscationis & graui multæ: vt latius patet in litteris datis Bruxella, v. Ianuarij, M. D. XCIII.*

Signat:

I. de Buschere.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD VIDVAM,
ET IOANNEM MORETVM.
M. D. XCIII.

[Faint, illegible text on the left page]

[Faint, illegible text on the right page]

